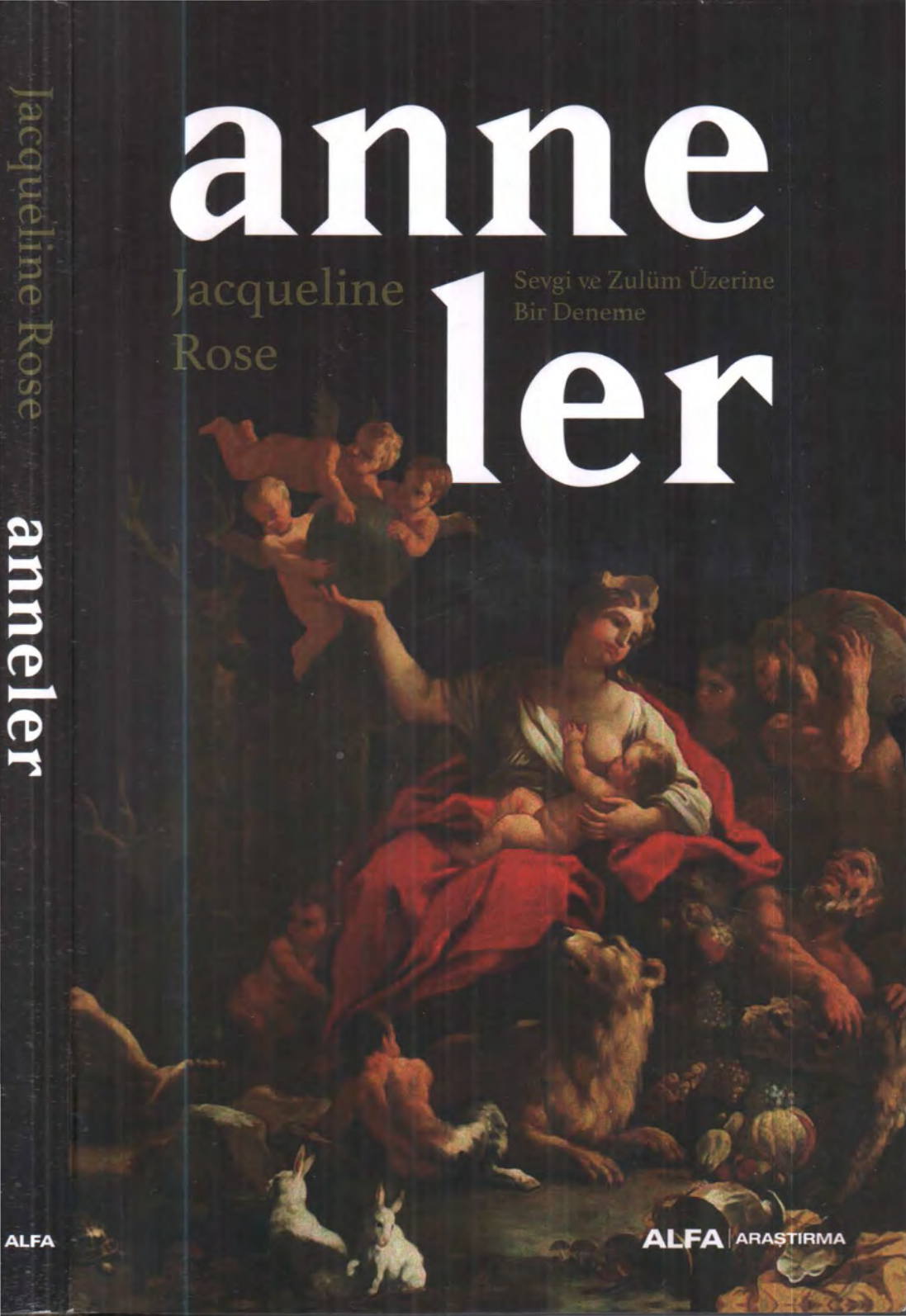
anneler

Jacqueline Rose

Sevgi ve Zulüm Üzerine Bir Deneme

ALFA | ARAŞTIRMA

Jacqueline Rose anneler ALFA

Jacqueline Rose giriş niteliğindeki bu eserde Batı kültüründe anneliği irdeliyor. "Miras aldığım bedensel veya zihinsel her tür derdin, hatta miras aldığım hemen her şeyin annemden geldiğini varsaymıştım," diyen yazar, annelerin kişisel ve politik tüm başarısızlıkların sorumlusu tutulduğuna dikkat çekiyor. Rose edebiyattan, haberlerden ve geçmişten günümüze yaşam öykülerinden destek alarak Antik Yunan'a dönüyor, daha sonra 1950'lerin feminizmini selamlayarak günümüzde Elena Ferrante'nin "annelerinde" duruyor. Annelere mal edilen imkânsızlığın ağır yükünün boyutlarını inceliyor: Mülteci anneler suçlu ilan edilir, fakir anneler bencildir; savaşın sembolü yas tutan annedir, ama savaşı protesto eden annelerin sesi kısılır; anneler tüm benliklerini çocuklarına adamalıdır ancak bedenen veya ruhen bundan çok fazla keyif almamalı ya da kamusal alanda sevgi taşkınlıkları göstermemelidir.

Rose çevremizi saran sistematik adaletsizlikten kaçmak için anneleri nasıl günah keçisi ilan ettiğimizi, tüm umut ve arzularımızı onlara yükleyip, aynı zamanda tüm hayal kırıklıklarımız ve başarısızlıklarımızdan da nasıl onları sorumlu tuttuğumuzu ve yine bunları düzeltme görevini nasıl onlardan beklediğimizi gösteriyor.

THG 0581051 UFV

ALFA
alfakitap
alfakitap
alfakitap
www.alfakitap.com
9 786254 496585
ARAŞTIRMA

4362 | ALFA | ARAŞTIRMA | 262

ANNELER

SEVGİ VE ZULÜM ÜZERİNE BİR DENEME

JACQUELINE ROSE

Dünyanın önde gelen feminist yazar ve eleştirmenlerindendir. Birkbeck Beşeri Bilimler Enstitüsü yöneticilerinden olup Independent Jewish Voices'in ortak kurucusu ve Britanya Akademisi üyesidir. Diğer yayınların yanı sıra *London Review of Books* ve *The Guardian*'a sık sık katkıda bulunmaktadır. *Görme ve Cinsellik* (Metis, 2010), *The Haunting of Sylvia Plath*, *Women in Dark Times* ve *Mothers* öne çıkan kitaplarındandır.

ILGIN YILDIZ

Ankara'da doğdu. Yeditepe Üniversitesinde İngiliz Edebiyatı, Deakin University'de Yazarlık ve Edebiyat, Staffordshire University'de Kıta Avrupası Felsefesi bölümlerinde eğitim gördü. 2000 yılından itibaren çeşitli dergilerde öykü, çeviri ve röportajları yer buldu, yayınevlerinde editörlük ve yayın koordinatörlüğü yaptı. 2010 ve 2016'da iki öykü kitabı yayımladı. 2014'ten beri serbest çevirmenlik yapıyor.

Anneler: Sevgi ve Zulüm Üzerine Bir Deneme
© 2019, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Mothers: An Essay on Love and Cruelty
© 2018, Jacqueline Rose

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Çeviren Ilgın Yıldız
Kitap Editörü Helin Çakır
Kapak Tasarımı Adnan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Ali Rıza Yati

ISBN 978-625-449-658-5

1. Basım: Kasım 2022

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29
Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 511 53 03 (pbx) Faks: (0212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 43949

Jacqueline Rose

anneler

Sevgi ve Zulüm Üzerine
Bir Deneme

Çeviren: Ilgın Yıldız

ALFA

Lynn Rose
ve Jeanette Stone'a
sevgilerimle

HERMIONE: Ey tanrılar, bakın aşağıya,
Ve kutsal şişelerinizden inayet yağdırın
Kızımın başına!

Shakespeare, *Kış Masalı*

Sanırım annelerimizden istediğimiz bu:
Yaşamı sürdürmeleri ve –bu bir yalan olsa da– dünya sürdürülebilirmiş gibi yaşama devam etmeleri.

Hisham Matar, *The Return* [*Dönüş*]

Ah, Tanrım. Ölümden sonra da anne var mı?

Ali Smith, *Sonbahar*

İÇİNDEKİLER

Giriş 11

1 TOPLUMSAL CEZA
Günümüzde 15
Geçmişte 47

2 RUHSAL KÖRLÜK
Sevgi 83
Nefret 115

3 ISTIRAP VE ESRİME
Elena Ferrante 145
Tersyüz 180

Koda 203

Teşekkürler 204

Dizin 206

GİRİŞ

Bu kitap, basit bir argüman doğrultusunda ilerliyor: Annelik, Batılı söylemde, çatışmalarımızın ve tüm yönleriyle insan olmanın gerçeğini yerleştirdiğimiz, daha doğrusu gömdüğümüz kültürel alandır. Şahsi ve siyasi hatalarımızın, dünyada yanlış her şeyin nihai günah keçisidir; öyle ki, elbette gerçekleştirilemez de olsa, her şeyi onarma görevi annelere verilir. Bu kitap, ezeli bir feminist sitem olan o bildik sava, annelerden çok fazla şey talep edildiği savına ileri bir boyut veya soru eklemektedir. Toplumumuza ve kendimize dair tefekkürü en çetrefilli meselelerin yükünü annelerin taşımasını beklerken ne yapıyoruz? Toplumsal anlaşmalarımızın ve içsel yaşamlarımızın hangi hususlarını, tarihsel adaletsizliğin hangi biçimlerini yadsıyoruz ve asıl önemlisi, bizzat *annelere* ne yapıyoruz? Annelerin, bütünüyle yaşanmış herhangi bir hayatın en çetin yanlarıyla temas halinde olmaktan başka çareleri yoktur. Tutku ve hazzın yanı sıra, paylaştıkları gizli bilgidir bu. Neden hayatı toz pembeye boyamak ve pirüpak etmek onların sorumluluğu olsun ki? Kitabın merkezindeki tez şudur: Anneleri meşrulaşmış zalimliğin nesneleri kılarak, kendimizi dünyanın haksızlıklarına karşı körleştiriyor ve kalbin kapılarını kapatıyoruz. Annelerin dünyada –ve dünya için– gerçekleştirmelerini beklediğimiz rolü dikkate almadıkça hem dünyayı hem de anneleri paramparça etmeyi sürdüreceğiz.

1

TOPLUMSAL CEZA

GÜNÜMÜZDE

12 Ekim 2016 tarihli *The Sun*'ın manşeti şöyleydi: "Here for maternity [Buraya Gelen Annelerin Sonu Yok]." Sayfanın yarısını kaplayan habere göre önceki yıl dokuz yüz hamile "sağlık turistinin" Ulusal Sağlık Hizmetine [USH] bağlı bir hastanede doğum yapması, İngiliz vergi mükelleflerine yaklaşık 4 milyon pounda mal olmuştu. (Kimliği açıklanmayan) yetkililere göre, Tooting, Güney Londra'da bulunan St. George's Hastanesindeki doğumların beşte birini AB vatandaşı olmayan anneler yapıyordu. Vatandaşlara, hastanenin –siz onu ülke diye okuyun– "istilaya uğradığı" ve USH'den faydalandırma karşılığında hamile kadınlardan para alan "Nijerya'daki şikeciler" için "kolay hedef" olduğu aktarılıyordu. "Sağlıksız Bedel" başlıklı *The Sun* makalesi, "skandal" olarak gördüğü bu durumu "hastalıklı" addediyordu ("sağlıksız" ve "hastalıklı" sözcükleri kasten seçilmiş muhtemelen) ve "USH'den ücretsiz faydalanma hakkı olmayan yabancı turistlere" her yıl 2 milyar pound "saçıldığından" yakınıyordu.

Hastane bu krizle başa çıkmak için doğum servisine gelen hastalardan kimlik veya mülteci olduklarına dair kanıt talep etmeyi planlıyordu. Makaleye, 2011'de Homerton Üniversitesi Hastanesinde sezaryenle beşiz dünyaya getirerek USH'ye "200.000 pounda" mal olan Nijeryalı bir annenin, Bimbo Ayelabola'nın fotoğrafı eşlik ediyordu. "Nijerya'daki şikecilere" değinilmesine karşın, Ayelabola'nın kucağında beş bebeğiyle çekilmiş fotoğrafının, siyahiler ile fakirlerin sorumsuzca ve ölçüsüzce ürediğine

dair basmakalıp inancı pekiştirmek için seçildiği apaçıktı. *The Sun*'ın yazdığına göre, zengin Nijeryalı kocası tarafından terk edilen Ayelabola hâlâ çocuklarıyla beraber İngiltere'de yaşadığına, hak etmediği ima edilen sosyal haklardan faydalanmaya çalıştığına inanılıyor. Dolayısıyla makalenin verdiği sübliminal mesaj –pek alttan olmasa da– şöyleydi: Bu anneyi buradan gönderin (gazete kadının sürülmesi gerektiğini söylemekten kaçınıyordu). Sendikalar doktorların "sınır muhafızları" gibi davranmasını onaylamayabilir fakat bu, USH'nin yönetici "ordu"sunun "sertleşmesi" gerektiği gerçeğini değiştirmiyordu. Anlaşılan, ulusun değerleri ve kaynaklarına tehdit oluşturan yabancı annelerin planlı ihmalkârlıklarına askeri bir müdahale yapılması gerekiyordu. *The Sun*'ın internet sitesinde (12 Ekim 2016'da) yayımlanan aynı haberin başlığı sanki söz konusu kadınlar hamile olmayabilirmiş gibi "Büyük Blöf" olarak değiştirilmişti.

Bu annelerden neden böylesine nefret ediliyor? Anneler neden sıklıkla tüm dünyanın dertlerinden, toplumsal dokunun bozulmasından, refahı ve ulusun sağlığını tehlikeye atmaktan, USH'deki fon krizinden ve kıyılarımıza akın eden yabancılara varana dek pek çok sorundan sorumlu tutuluyor? Neden bizim için geçerli olmayan her şeyin sebebi olarak anneler görülüyor? Halklar arasındaki ayrımları körükleyen, ülke sınırları boyunca uzanan, betondan ve hayali duvarlarla gitgide daha fazla çevrilen bir dünyada yaşıyoruz. Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde her cepheden yükselen tiz sesler ulusal ve bireysel sınırlarımızı sağlamlaştırmanın, kendimize inanmanın ve daima kendimizi önemsemenin birincil etik yükümlülüğümüz olduğunu daha da ısrarla haykırıyor. Onlarla uğraşmak ve bu imkânsız geleceği hem güvenceye alıp hem de tehlikeye atanlar olarak, yalnızca anneleri yaftalamak için kusursuz bir atmosfer.

Bu tür acı eleştiriler sunmakta *The Sun* yalnız değildi. Birkaç ay sonra, ocak 2017'de *Daily Mail*, ikizlerini USH'den faydalanarak doğurmak için İngiltere'ye gelen bir diğer Nijeryalı anne hakkındaki birinci sayfa haberinde şu manşeti attı: "Sağlık turistine kesilen 350.000 poundluk fatura size kaldı!" İç sayfayaysa yine Ayelabola'nın beş bebeğiyle çekilmiş fotoğrafı konmuştu: "Bu tuzağa daha önce düşmemiş miydik?" 350.000 pound örneği özenle seçilmiş olmalı, zira Brexit destekçilerinin her hafta Avrupa'dan doğruca İngiltere'ye ve USH'nin kasasına döneceğini iddia ettiği 350.000 poundu akla getiriyor (yerine getirilmeyen bu vaadin cezası da her nasılsa annelere kesiliyor). *The Sun* ile *Daily Mail* ülkenin en sağcı gazeteleri ancak benimsedikleri dilin etki alanı çok daha geniş. Birleşik Krallık çapındaki hayır kuruluşlarının raporlarına göre, yüzlerce yabancı hamile kadın İçişleri Bakanlığına şikâyet edilme veya kabarık hastane faturalarıyla karşı karşıya kalma korkusuyla doğum öncesi bakımdan yararlanmıyor. Bir USH kuruluşu, mülteci olduğuna dair karmaşık iddialar öne süren kadınlara, 5000 poundu aşan harcamaları karşılamak üzere kredi kartlarını getirmedikleri takdirde doğum hizmetlerinin iptal edileceğini belirten mektuplar göndermekte.[1] *The Sun* ve *Daily Mail*'in, herhangi bir vasfa veya mazerete sahip olmaksızın, doğumun eşiğinde ve hatta doğum sürecindeki annelere –ki doğurmanın anne olmanın asgari koşulu olduğu da söylenebilir– bu saldırıyı yöneltebilme hakkını kendinde bulması kayda değer. Bu açıdan hiçbir surette yalnız değiller. Göreceğimiz üzere, annelere eziyet, sözde uygar dünyada âdeta bir hobi.

"Buraya Gelen Annelerin Sonu Yok" manşeti, Fred Zinnemann'ın 1953 yapımı, ismi İngilizcede bedeli ölüm dahi olsa öznesini dünyanın öbür ucuna dek izleyecek aşklar

[1] Amelia Gentleman, "Fear of bills and Home Office keeping pregnant migrants away from NHS," *Guardian*, 20 Mart 2017.

için kullanılan *Buradan Sonsuzluğa* filmini akla getiriyor. *The Sun*'ın kullandığı annelik/sonsuzluk yankıları sert bir tepki verilmedikçe sorunun, yani bu annelerin, ebediyen başımıza kalacağını ima ediyor. *Buradan Sonsuzluğa*, Pearl Harbor saldırısından önceki günlerde başlar. Montgomery Clift ordudan arkadaşlarıyla dövüşmeyi reddedip bunun yerine trompet çalmayı tercih eden, komutanı tarafından kötü muameleye maruz kalan ve en sonunda saldırı sırasında ölen bir boksörü canlandırır. Clift'in canlandırdığı karakterle arkadaşlık kuran bir çavuş (Burt Lancaster), komutanın eşiyle (Deborah Kerr) ilişki yaşamaya başlar. Heteroseksüel tutkuyla harmanlanmış "erkek muhabbetinin" bütün bileşenleri filmde mevcuttur. Gelgelelim anneliğe dair karanlık bir yan vardır. Filmin uyarlandığı romanda komutanın eşi, sadakatsiz kocasının bel soğukluğu bulaştırması sonucu rahminin alındığı bir ameliyat geçirir. Film Üretim Yasası* standartlarını karşılamak için filmde bu karakter çocuk düşürmüş olarak yansıtılır (zührevi hastalıktan bahsetmek yasaktı). Filmde, koca yine hovardadır fakat kadını yüzüstü bırakıp annelik ihtimalini çalan bizzat kadının kendi bedenidir. Savaş esnasında erkeklerin cinsel serbestliğinin potansiyel anneleri riske atıyor olabileceğinden bahsedilemezdi. Ordudaki erkeklik kültünü ifşa etme yolunda kayda değer bir çaba sergileyen filmde annelik, sürekli damlatan sinir bozucu bir musluk gibi kenara atılmıştır. Her ne kadar benzeri yozlaşmış dürtülerden paylarını alsalar da, *The Sun* makalesindeki kadınların aksine, filmdeki anneler odağa bazen girer bazen çıkar, genelde de çıkar. Bu, ileride öne süreceğim gibi, bir örüntüdür. Çağdaş Batı kültüründe anneler neredeyse daima ya aşırı ya da yetersiz bir ilginin nesneleridir.

Hollywood'da 1930-1967 yıllarında geçerli sansür mekanizması –çn.

The Sun'ın mülteci anneleri hedef alması tam da ilgiden ve bakımdan yoksun, annesiz çocuk imgesinin haberlerde ön planda olduğu bir döneme denk gelmişti. Refakatsiz küçükler bilinegeldiği ismiyle Calais Ormanında* tutuluyor, Britanya hükümetinin Birleşik Krallık'a girmesi uygun olanları belirlediği süreci tamamlamasını bekliyordu. 2015'te göç krizinin başlamasıyla beraber Avrupa genelinde 85.000 civarında kimsesiz çocuk ve genç olduğu tahmin ediliyordu ve bunların bin kadarı da Calais'de "vahşi" hayatlar sürüyordu: Döşek, ısıtıcı ve battaniye olmayan çadırlarda sayısı on sekizi bulan çocuk veya küçük barınıyordu. Bu küçüklerin pek çoğu Birleşik Krallık'ta özgürlüğe ulaşmaya çalışırken ölmüştü; kamyonların altına tutunarak yolculuk etmiş, soğutucu konteynırlara saklanmış veya kendilerini İngiltere'ye götürmesini umdukları arabaların önüne atlamışlardı. Alman Yahudisi çocukları İngiltere'ye getirerek Nazi soykırımından kurtaran Kindertransport sık sık hatırlatılsa da, bu çocukların kabul edilme süreci katlanılmaz yavaştı ve Muhafazakâr hükümet tarafından her adımda yokuşa sürülüyordu. Şubat 2017'de hükümet 3000 çocuğu ülkeye yerleştirmeye yönelik mutabakatı durdurmadan evvel sadece 350 çocuk mültecinin ülkeye girişine izin verdi (bu sayının sonradan 480 olarak güncellenmesine rağmen, temmuz 2017'ye gelindiğinde, senenin başından beri Birleşik Krallık'a tek bir refakatsiz çocuk girmemişti).[2]

Son yılların göç krizi hiçbir surette Avrupa'yla sınırlı değil. Fakat Calais fiyaskosu, zamanımızın gaddarlık

---

Göçmen ve mülteci kamplarının bulunduğu alana verilen isim –çn.

Amelia Gentleman, Lisa O'Carroll, "Home Office stops transfer of Calais child refugees to UK," *Guardian*, 10 Aralık 2016; Diane Taylor, "UK turns back hundreds of refugees," *Guardian*, 17 Aralık 2017; Alan Travis, "PM accused of closing doors on child refugees," *Guardian*, 9 Şubat 2017.

anıtlarından biri olarak özel bir yere sahip. Tarih boyunca, yüksek risk anlarında "önce kadınlar ve çocuklar" ilkesi benimsenmiştir. Ancak bunu bir ilke olarak duyurmak başka; insanlıkdışı olması bir yana, diğerleri pahasına kendimizi kurtarabiliriz gibi saçma bir eylemin hatırlatıcısı olarak kalacak, çarpıcı kırılganlıklarıyla bu insanları ülkeye kabul etmek başka. 2016'da Fransa İçişleri Bakanlığı görevini yürüttüğü sırada, Fransa ve İngiltere arasındaki krizin ele alınmasına ilişkin anlaşmazlıkta Bernard Cazeneuve, "Aslında, elbette, her iki ülke de mülteci statüsü hakkına sahip insanları, hele ki kadın ve çocukları, soğuk ve çamurda bırakmayı seçmemiştir" demişti. Fakat her iki ülkenin de eylemleri bunun aksini söylüyordu. Cazeneuve İngiltere'ye yaptığı hümanist adım çağrısı ve uzun vadede sınırların "aşılamaz" hale getirilmesine ilişkin ısrarı arasındaki tutarsızlığın besbelli farkında değildi.[3]

Bu çocukların anneleri nerede? Her bir çocuğun arkasında annesiyle ilgili anlatılmayı bekleyen fakat nadiren bahsi geçen bir hikâye var. Genellikle bu hikâyeler resimden silinmiştir. Bu çocukların kaderinin belirleyicisi ve gizli sureti olan anne kaybı, gerçekten tahammül edilemez bir işkence, modern dünyanın zalimliğinin müthiş çarpıcı bir ispatı ve dolayısıyla (bu annelerden bazılarının ölecek olması) idrakı imkânsız bir durumdur. Kamptaki çocuklar arasında Sudan'daki savaştan kaçan 16 yaşındaki bir oğlan, iki yıldır annesiyle konuşmamıştı. Annesi onun yaşayıp yaşamadığından bile habersizdi.[4] On üçünde diğer bir çocuk, kendine basitçe "annesinin gözbebeği" diyordu.[5]

---

[3] Bernard Cazeneuve, "The UK must fulfil its moral duty to Calais's unaccompanied children," *Guardian*, 17 Ekim 2016.
Lisa O'Carroll, "Teenagers' stories," Guardian, 28 Ekim 2016.
Ödüllü bağımsız belgeselci, kitle fonlamasıyla çektiği *Calais Children: A Case to Answer* haziran 2017'de çıkan Sue Clay-

Calais Kampı kapatılınca oradan uzaklaştırılan 17 yaşındaki Samir, Birleşik Krallık'taki ağabeyinin yanına gitme başvurusunun reddedildiğini öğrenmesinin üstünden çok geçmeden, ocak 2017' de Fransa'nın Saône-et-Loire bölgesindeki Taizé Kabul Merkezinde kalp yetmezliğinden öldü (Samir'le aynı durumda olan başkaları da vardı, Calais mezarlığında 30 sığınmacı çoğunlukla isimsiz mezarlara gömülmüştü). Samir'in annesi oğlunun cenaze törenine gelemedi. Sudanlı yetkililerin ailesine zarar vermesinden korktuğundan oğlunun tam isminin yazılmamasını talep etti.[6]

The Sun'ın yerden yere vurduğu hamile "sağlık turistleri"nin bir diğer yüzü de bu gaip annelerdir, ya hepten yadsınırlar ya da hedef haline getirilirler; bu iki ihtimalin arka planındaki esas hikâyeyse göç ve göçün yarattığı sefalettir. Aynı zamanda çocuğundan mahrum bırakılmış çilekeş anne, annelikle ilgili imgelerin demirbaşlarından biridir. Kıskanç tanrılar tarafından öldürülen 14 çocuğunun yasını tutan Niobe ve ölü İsa'nın acı içindeki annesi Bakire Meryem, Pieta bunun en iyi bilinen iki örneğidir. Fakat anne asil, ıstırabıysa kurtarıcı olmalıdır. Yüzüne bütün dünyanın çilesi kazınmış halde, insan sefaletinin yükünü herkes adına taşıyıp dindirir. Annelerin acısının asla açığa vurmaması gereken şeyse, tamamen keşmekeş içindeki bu acımasızca adaletsiz dünyadır.

Dünyanın sorumluluğunun insanda olduğu farkındalığını unutturmak için annelerin ıstırabını kullanmanın geçmişi eskiye dayanır. Depremler gibi, "doğal" felaket-

ton'la kişisel iletişim (belgeselden görüntüler ITV ve *Channel 4 News*'da yayınlandı).

Diane Taylor, "Samir, 17, thought he was finally about to reach the UK. Now he's dead," *Guardian*, 19 Ocak 2017.

ler dediğimiz olayların başat imgeleri yas tutan anneler olagelmiştir. Söz konusu imgelerde anneler, Bimbo Ayelabola'nın aksine, sorumlu tutulmaz. Yine de burada bir bağlantı vardır; annelerin ıstırabı sömürüldükçe, yaptıklarının ceremesini çekmeden diğerleri kurtulur: yıkılan binaları inşa eden müteahhitler, had safhada kalabalık alanlara mümkün olabildiğince fazla insan tıkıştırmak için işin ucuzuna kaçan kent planlamacıları. Tam da bu yüzden Bertolt Brecht tahminen 140.000 can alan 1923'teki Tokyo-Yokohoma depremi sonrası, gazetelerin birinci sayfalarına Niobe'ninki gibi yüzlerin basılmasına itiraz etmişti. Bunun yerine, tamamıyla siyasi tepki olarak, moloz yığını içinde sağlam duran birkaç yapıyı gösteren tek bir gazete fotoğrafını övdü; bu gazetenin manşeti ise şöyleydi: "Çelik dayandı" (sadece sağlam inşa edilmiş binalar ayakta kalmıştı).[7] Depremlerde ilk ölenler daima yoksullar, yani ilkesiz müteahhitler ve mülk sahiplerinin kurbanlarıdır. Diğer facialarn da netleştirdiği gibi bu, depremlere mahsus bir durum değildir: ABD'yi vuran kasırgaların süregelen trajedisi (ağustos 2005'te New Orleans, eylül 2008'de Haiti, ağustos 2017'de Houston) ve Birleşik Krallık'ta haziran 2017'de meydana gelen Grenfell Tower yangın faciası. Brecht'in parmak bastığı nokta çelik yapılara baktığınızda içinizden ağlamak gelmediğidir. Düşünür ve sonra, umarız ki harekete geçer, örgütlenir, çare talep edersiniz.

Brecht kendi politik yorumunu annelerin dünyasına taşımıştır. Bu konu üzerine muhtemelen en sevdiğim oyunu –*Cesaret Ana*'dan daha az bilinen– evladının öleceğini bildiği savaşa karşı çıkan bir anneyi ele alan *Ana*'dır (1932). Kritik bir sahnede, anne devletin savaşı sona erdi-

[7] Bertolt Brecht, "Appendix A: Writing the Truth: Five Difficulties," *Galileo*, çev. Charles Laughton (New York: Grove Press, 1966), s. 139 içinde.

receğine yönelik yardım çağırısına cevaben cephane için tencere tava bağışlama kuyruğuna girmiş diğer annelerle tartışır. Bariz, fakat bastırılmış bir gerçeği, yaptıkları şeyin savaşı sona erdirmektense devamını sağlayacağına işaret eder. Bu anne, oğlunun hayatı tehlikede olsa da ıstırap içinde değil, odaklanmış, inatçı ve belagatlidir. Doğruları söyler. Kendine biçtiği rol, resmi çerçöpten yalanı çekip çıkarmaktır.

Colm Tóibín'in aynı potada eriyen *Meryem'in Tanıklığı* (2012) adlı eseri, çarmıha gerilme hikâyesini Meryem'in bakış açısından anlatarak yüzyıllardır yüceltilen anne acısının düğümünü çözer. Tóibín, ölü İsa hakkında kökleşmiş kanıları yıkan son sözü Meryem'e verir: "Size hemen anlatabilirim, siz onun dünyanın kefaretini ödediğini söylerseniz ben de buna değmediğini söylerim. Değmedi çünkü."[8] Bunlar, romandan uyarlanan oyunun Broadway ve Londra, 2014 Barbican prodüksiyonunda oyuncu Fiona Shaw'ın dişlerinin arasından belli belirsiz kontrolle, şaşmaz bir kesinlikle telaffuz ettiği son replikti. *Meryem'in Tanıklığı*'nda Mary, çarmıha gerilmiş oğlunu görünce dehşete kapılarak kaçar ve böylelikle, ölen İsa'nın bedenini –sanki her şeyi yoluna sokabilirmiş gibi– sevgiyle kucaklayan Pietà imgesini katıksız bir yalana çevirir.

Kayıp askerlerin ve çocukların annelerine ne sıklıkta ses verilir? Ya da bir annenin yasının zaruri pathosun çerçevesi dışına taşmasına? Neden bir anneyi dinlemek, anlatmaya mecbur olduğu hikâyeyi anlatma onurunu vermek çok zordur? Arjantin'in Plazo de Mayo anneleri meşhurdur: 1976-1983 askeri rejimi sırasında çocuklarının kaybolmasını protesto etmek için 1977'de toplanmaya

[8] Colm Tóibín, *The Testament of Mary* (Londra: Viking, 2012), s. 102 [*Meryem'in Tanıklığı*, çev. Handan Balkara, Everest Yay., 2017, s. 102].

başladılar (2017 nisanı protestonun 40. yıldönümüydü). Birleşik Krallık'ta, 1993'te Londra'da sokakta öldürülen Stephen Lawrence'ın annesi Doreen Lawrence Metropolitan Polis Teşkilatındaki ırk temelli ayrımcılık suçlarını ve ırkçılığı protesto eden bir aktivist olmuştu. Oğlunun ölümünü bir yurttaşlık vazifesine dönüştürdü (sırf bu eylemleri bile kendisi ve kocasının gizli polis tarafından izlenmesine yetmişti). O, siyasal eylemlilik ve bir annenin yasının bir arada var olabileceğinin hatırlatıcısıdır; Chris Ofili'nin 1988 tarihli tablosu her bir gözyaşında oğlunun resmini kullanarak onu ağlarken betimler. Ancak filozof Judith Shklar'ın anlamlı deyimiyle ifade edersek, bir çocuğun ölümünün ardındaki siyasi ve toplumsal sorunları anlatarak talihsizliğin esasen adaletsizlik olduğunu ifşa eden anneler, seslerini duyurmada yine de zorlanır.[9] En acımasız şekilde ifade etmek gerekirse, bir anne çile çekebilir, samimi empatinin öznesi olabilir, yeter ki fazla kurcalamasın veya çok konuşmasın.

Gillian Slovo, kendi tanıklığına dayalı, 2016'da National Theatre'da sahnelenen *Another World: Losing our Children to Islamic State* [*Başka Bir Dünya: Çocuklarımızı İslam Devletine Yitirmek*] adlı oyunu yazmak için Nicolas Kent tarafından görevlendirildiğinde, her biri Suriye'de Beşşar Esad'a karşı savaşmaya giden çocukların anneleri olan Samira, Yasmin ve Geraldine adlı üç annenin sesini oyununun merkezine koymayı seçti. Birleşik Krallık'taki hiçbir anne onunla konuşmaya yanaşmıyordu; Müslümanlara yönelik ırkçılığın ve fiziksel saldırıların artmasıyla ihtiyatlı olmaya mecbur bırakılan bu atmosferde kendilerini tehlikeye atmaktan çekiniyorlardı; böylece Slovo, Brüksel'in Molenbeek semtindeki annelerle görüştü. (Bu görüşmeler Paris'te, ocak 2015'te gerçekleşen

[9] Judith Shklar, *The Faces of Injustice* (New Haven: Yale, 1994), 2. Bölüm, "Misfortune and Injustice."

Charlie Hebdo saldırısından sonra, fakat Molenbeek'in o yıl Paris Bataclan saldırısından ve mart 2016'daki Brüksel saldırılarını takiben terörist yuvası yaftası yemesinden önceydi.)

Oyun, yaşadıklarını dramatize etse de annelerin kendi sözleri söylenir. Bu anneler çocuklarının kaybının yasını tutar: Bir oğul ölmüştür, diğeri kayıptır, bir kız evlatsa Brüksel'de evlendiği kocasının Suriye'ye gitmelerinden sadece haftalar sonra çatışmada ölmesinin ardından orada kalmayı seçmiştir. Annelerden ikisi ısrarla belki de başarısız anneler olduklarını hissettiklerini söyler. Fakat ayrıca bu anneler bilginin peşindedir; kendilerini kıyasıya suçladıkları şeyse çocuklarının planlarına vakıf olmayıp öngörememektir. Çocukları için nasır tutmuşçasına kayıtsız, düşmanca ve anlamsız hale gelen bir dünyada, anneler onların seçimlerini anlamaya çabalar. İkisi, Samira ve Geraldine Suriye'ye gider. Samira, kızı Nora'yı kendi deyişiyle "dünyanın sonuna dek" aramaya koyulur: "Her neredeysen, her şeyi bırakıp gelip seni alacağım." Geraldine, oğlu Anis'in ölümünden sonra Suriye-Türkiye sınırına gider, orada kıvrılmış yatan hamile bir mülteciye oğlunun kıyafetlerini ve biraz para verir. Hamile kadın, oğluna Anis ismini koyacağını söyler. Oyun böyle biter. Dolayısıyla aşina olduğumuz temaları –dünyanın sonuna dek, bir annenin yası– sadece kadınların konuşmasına izin vererek yeni bir boyuta kavuşturur: "İşte bu kadar. Ananın öyküsü budur" oyunun son cümlesidir.[10] Sanki annelik ulusların politikasının bir unsuruymuş gibi... Konuşma hakkı, alan ve zaman verildiğinde annelik tarihsel bir anın kendisiyle hesaplaşmasına yarayan en temel araçlardan biri olabilir ve olmalıdır da.

[10] Tüm alıntılar Gillian Slovo ile Nicolas Kent, *Another World: Losing our Children to Islamic State* (Londra: Oberon, 2016) alınmıştır.

Birleşik Krallık'ın bu konuda Avrupa'nın, ABD'nin ve dünyanın diğer ülkelerinin de gerisinde kaldığı görülüyorken, annelerin modern zamanlarda siyasi ve kamusal hayata katılımı neden istisna olarak sayılır? Annelerin tam da anne oldukları için kamusal ve siyasal alanımızı anlayıp düzenlememize büyük katkı sağlayabileceği neden düşünülmez? Bunun yerine, annelere ya içgüdülerine dönüp evde kalmaları (buna ileride değineceğiz) ya da –Sheryl Sandberg'in çoksatar kitabının başlığındaki dehşet verici buyruğu yineleyerek– toplantı odalarında direnmeleri, "sınırları zorlamaları" tavsiye edilir, sanki annelerin en çok arzulayabileceği ve bekleyebileceği en yüksek toplumsal aidiyet ve eylemlilik biçimi neoliberalizmin destekleriymiş gibi. Şimdilerde şahit olduğumuz, feminist sosyolog Angela McRobbie'nin "neoliberalliğin yoğunlaştırdığı annelik" diye nitelendirdiği durumdur; mükemmel işlere, mükemmel kocaları ve evlilikleri olan, etrafa saçtıkları memnuniyetin daimi parıltısı, (daha yoksul veya siyahi ya da yaşamı insani bir karmaşaya sahip olduğu için) bu imgeye uymayan diğer tüm kadınları umutsuz vaka gibi hissettiren kusursuz yaratılmış, orta sınıf, genellikle beyaz anneler; tıpkı McRobbie'nin makalelerinden birinin başlığının "Notes on the Perfect"in ["Mükemmellik Üzerine Notlar"] de imgelediği gibi.[11] Bunda kemer sıkma politikaları söz konusu bir ideale erişme şansı olmayan en hassas durumdaki anneleri ve kadınları hedef alan hükümetleri oltadan kurtarmak gibi fazladan bir avantaj da vardır.

Tek iyi haber, bizzat bu sterotipe –belki de tüm sterotiplere– harcanan pür çabanın, bir yandan da bunun

[11] Angela McRobbie, "Feminism, the Family and the New 'Mediated' Maternalism," *New Formations* (özel baskı, "Neoliberal Culture"), 80/81, 2013; "Notes on the Perfect: Competitive Femininity in Neoliberal Times," *Australian Feminist Studies*, 30:83, 2015.

boşluğunun, pamuk ipliğine bağlı olduğu gerçeğini kanıtlamasıdır. Feminizmin öteden beri ısrar ettiği üzere, annelerin asla göründüğü veya beklendiği şey olmadığını, özgün yıkıcılar olduğunu söyleyebiliriz. Bunun kanıtları kitabın ilerleyen bölümlerinde ele alacağım pek çok parlak olgu ve örnekte görülebilir. Miktarı ve sesi düzenli artan şahitliklere rağmen, bu annelerin duyarlılığı ve öfkesi her nasılsa zamanımızın en iyi saklanan sırlarından biri olmaya devam ediyor. Zahmetsizce özümsemesi beklenen klişelerle çatışmayan, teşvik edildiğinden –daha doğrusu öğretildiğinden– çok daha karmaşık ve eleştirel olmayan tek bir anneyle dahi karşılaşmadım (buna ben de dahilim).

Toplumda hiçbir fırsatı kaçırmayan, meşrulaşmış tuhaf bir saldırganlık türü işlemektedir. Aralık 2016'da, Birleşik Krallık'ta ayrılık ve çocuk görüş izni davalarının muhatabı annelerin –bu vakaların %70'i aile içi şiddet içerir– aile hukuk mahkemelerindeki gizli duruşmalarda istismarcı eski eşleri tarafından sorgulanmasının durdurulmasına yönelik çağrılar yapıldı; aslında bu uygulama ceza davalarında yasaklanmıştı. Bir kadın, maruz kaldığı cinsel tacizi anlattığı videoyu, bunu yapan adamın yanında otururken izlemek zorunda bırakılmıştı (buna nasıl izin verildiği hiç açıklanmadı).[12] Daha incelikli, fakat bir o kadar sinsi diğer bir örnek, Theresa May'in, Brexit referandumu sonrası temmuz 2016'da başbakan seçildiğinde –David Cameron'ın mirasını ebediyen yok etme derdindeki bir mevki değişimi sürecinde– halk arasında hiç sevilmeyen Sağlık Bakanı Jeremy Hunt'ı görevden almamasıydı. Bunun amacı, Hunt'ın büyük protestolar ve grevlerin ardından asistan doktorlara yeni sözleşmeyi dayatma sürecini tamamlayabilmesiydi. Bakanın bizzat kendi bakan-

[12] Sandra Laville, "Revealed: the secret abuse of women in the family courts," *Guardian*, 23 Aralık 2016.

lığının değerlendirmesine göre söz konusu sözleşme, gece mesaileri içermesi sebebiyle muhtemelen başta anneler olmak üzere "orantısız biçimde kadınları etkileyecekti." Medical Women's Federation'ın [Tıpçı Kadınlar Federasyonu] işaret ettiği gibi, bundan en çok etkilenenler, yarı zamanlı eğitim alanların yanı sıra bakım hizmeti verenler ve yalnız ebeveynler olacaktı (Sağlık Bakanlığı sağ olsun, bu sözleşmeden etkilenenlerin "gayri resmi çocuk bakımı düzenlemesi yapmasını" önermişti). Avukatlar, yeni sözleşmenin asistan doktorların İnsan Hakları Yasası kapsamındaki aile hayatı hakkını ihlal ediyor olabileceğini ifade etmiş, Sağlık Bakanlığının düzenleme hakkındaki raporu "Kadınlar üzerindeki her türlü dolaylı ters etki, meşru bir hedefe erişme yolunda orantılı bir tedbirdir" sonucuna varmıştı.[13]

Bu yeni sözleşme, başta anneler olmak üzere pek çok kadının tıp mesleğinin üst kademelerine yükselmesini körü körüne engelleyerek, tıbbi danışmanlık veya cerrahlık yerine hemşireliği tek uygun yönelim haline getirecektir; zaten kadınların hemşire olması da diğer bir sterotiptir. Söz konusu mücadeleyi sayfalarına taşıyan bir gazetenin kullandığı manşet şöyleydi: "Yeni asistan doktor sözleşmesinin cinsiyetçi olduğu ortada. Peki Jeremy Hunt bunu neden umursamıyor?"[14] Mesele umursamak olabilir; toplumsal cinsiyet bazlı, düşük nitelikli, sırf kadınları kapsayan bir karantinaya dönüştürülmesi koşuluyla elbette. Sanki neoliberalizme adanmış bir toplum, kadınların bakıcı rolünü ancak belirli bir noktaya dek, kendini en verimli şekilde sürdürebilmesi için gerekli diğer dü-

[13] Denis Campbell, "Female doctors may be forced to quit over new contract, experts say," *Guardian*, 1 Nisan 2016.
Nina Gill, "The new junior doctors' contract is blatantly sexist – so why doesn't Jeremy Hunt care?" *Daily Telegraph*, 4 Nisan 2016.

zenlemeleri kati surette aksatmaması şartıyla kabul edebilirmiş gibi. Bütün bunlar, annelerin geleceği teminat altına almadaki zaruri rolüne karşı sergilenen gamsız bir ihmalkârlık eşliğinde yaşanmaktadır (modern dünyanın olumsuz yanı olarak annelik).

Temmuz 2015'te Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan rapora göre Birleşik Krallık'ta her yıl dudak uçuklatıcı sayıda, tam 54.000 kadının hamileliğe bağlı sebeplerle işini kaybettiği ifade edilmişti.[15] Çalışan kadınların ve yeni annelerin %77'si kötü muameleye (zorbalık, küçümseyici yorumlar, direkt hakaretler, işverenlerine ve devlete yük olduklarını ima eden sözler) maruz kalıyor. Genele bakıldığında, hamile kadınların büyük çoğunluğu her yıl yasadışı ayrımcılıkla karşı karşıya geliyor veya olumsuz deneyimler yaşıyor (on yıl önce hamile kadınların ve yeni annelerin %45'i ayrımcılıkla karşılaşırken, günümüzde bu oran %77'dir).[16] Halihazırdaki yasalara göre maruz kaldığı ayrımcılıkla ilgili dava açmak için kadınların üç ayı vardır (hamilelik sırasında bununla uğraşmaya isteksiz çoğu kadın içinse bu imkânsızdır).[17] Görünüşe bakılırsa sorun gitgide kötüleşiyor; işinden kovulan yaklaşık 54.000 kadın, 2005'te açıklanan sayının tam olarak iki katı. 2016'da Vatandaşlık Danışma Birimi, hamilelik ve annelikle ilgili mese-

[15] Alexandra Topping, "Maternity leave discrimination means 54,000 women lose their jobs each year," *Guardian*, 24 Temmuz 2015.
Karen McVeigh, "MPs urge action to fight 'shocking' bias against mothers," *Guardian*, 31 Ağustos 2016.
Joeli Brearley ve Greg Clark MP: "Give new and expectant mothers six months to pursue discrimination claims," Change.org, 4 Mart 2017.

lelerde danışmanlık isteyenlerin sayısında önceki yıla göre %25 artış olduğunu açıklamıştı.[18] Annelik Girişimi, Analık ve Ebeveyn İzni Mevzuatlarının (10. Mevzuat) hamile kadınlara sağladığı yasal korumanın, hamilelik bildirimi süresinin kadınların en hassas olduğu işe dönmelerinden altı ay sonrasını da kapsayacak şekilde uzatılmasını talep ediyor.

İşyerinde ayrımcılık üzerine 2016 tarihli Parlamento raporunu hazırlayan komisyonun başkanı Maria Miller, "Hükümetin yaklaşımı aciliyet ve kararlılıktan yoksun" yorumunda bulunmuştu (rapor durumun gözden geçirilmesini vaat etse de istisnalar haricinde hamilelik sırasında ve sonrasında işverenlerin kadınları işten çıkarmasını yasaklayan Alman tarzı bir yasak getirme talebini geri çevirmiştir).[19] İşe alım aşamasındaki kadınlar için tazminat yoktur; mülakat sırasında belirgin biçimde hamileyseniz, işi muhtemelen alamayacaksınız demektir. Örneğin ABD'de kadınların ayrımcılığa karşı yasalarca korunduğu varsayılmaktadır fakat işin aslı öyle değildir. 1935-1968 arasında federal politikalara çocuklu kadınların çalıştırılamaz olduğuna dair bir ilke eklenmişti.[20] Durum o zamandan beri pek de düzelmiş sayılmaz. 2014'te Saks Fifth Avenue'daki Procter & Gamble, Dolce & Gabbana kozmetik mağazasında çalışan bir kadına, gelecekte anne olmak istediğini belirtmesi üzerine şöyle denmişti: "Hamilelik üniformanın bir parçası değil." Şubat 2015'te dört aylık hamileyken vardiyası sırasında arada bir oturma ve gün

---

[18] Press Association, "New mothers 'facing increasing workplace discrimination,'" *Guardian*, 2 Mayıs 2016.
Karen McVeigh, "MPs urge action;" Rowena Mason, "Review of law to protect pregnant women's jobs," *Guardian*, 26 Ocak 2017.

[20] Grace Chang, "Undocumented Latinas: The New 'Employable' Mothers," *Mothering: Ideology, Experience, and Agency*, ed. Evelyn Nakano Glenn, Grace Chang ve Linda Rennie Forcey (Londra: Routledge, 1994), s. 273 içinde.

içinde kısa aralar verme ihtiyacı duyan kadın –yönetimin de onayıyla– kovulmuştu.[21]

İlgili yasa değişmelidir, ancak sorun daha derindir. Bir yaşından küçük bebeği olan bir arkadaşım ertesi yıl ikinci çocuğuna hamile kalmayı umarak işine dönmüştü. Yasal olarak taahhüt edilmiş doğum izni sistemini suiistimal ediyormuş gibi görünmekten endişeleniyordu. İşyerindeki herkesin, hatta tüm insanların geleceğinin kadınların doğurmasına bağlı olduğu –doğum oranlarının düşmesi ihtimalinde yaşanan toplumsal paniği düşünün– veya hamileliklerini kendisi ve ailesi için uygun olacak şekilde planlamakta özgür hissetmesi gerektiği arkadaşımın aklının ucundan bile geçmiyordu (şahsen iki yaşının altında iki bebeğe bakma fikrinin onu ürkütmemesine hayran kalmıştım). İş sözleşmesinde böylesi yasal teminatlar olmasaydı muhtemelen kovulacağının da farkında değildi. Arkadaşım suçlu hissediyordu. Anneliğin hayatının her köşesini ele geçirmemesi için mücadele ederken, yine de hamileliğinin kendisi ve bebeği haricinde herkesin korunması, hiçbir şeye veya hiç kimseye zarar vermemesi gereken bir şey olduğuna ikna olmuştu.

Bir o kadar –hatta kimi yönlerden daha da– şaşırtıcı olan, Birleşik Krallık'taki hamile kadınların neredeyse yarısının (%41'inin) işyerinde sağlık ve güvenlikleri için risk oluşturan faktörlerle karşı karşıya kalmasıdır. İşyerindeki hamile kadınlar ve yeni annelerin %4'ü sağlık ve güvenlik kaygıları nedeniyle istifa etmektedir ve bu oran Hamilelik Girişimi tarafından "hayret verici" olarak nitelendirilmiştir. İşverenlerin kadın çalışanları göz önüne

[21] Bryce Covert, "Woman allegedly fired for being pregnant after boss told her 'pregnancy is not part of the uniform,'" *Think Progress*, 4 Mayıs 2016, https://thinkprogress.org/woman-allegedly-fired-for-beingpregnant-after-boss-told-her-pregnancy-is-not-part-of-the-uniform-4d11d29a2c24#.gaajkhtxn.

alan bir risk değerlendirmesi yürütmesine yönelik zorunluluğuysa "acıklı derecede yetersiz" olarak belirtmişlerdir.[22] İşverenler çalışma ortamını bu kadınlar için güvenli hale getirmeyi reddeder veya yapamazsa, kadınların yasal olarak tam ücretli izin hakkı vardır. Ancak böyle bir şey olmuyor. Hamilelik Girişimi, "güvensiz işyeri" çıkışının yasal olarak resmiyete dökülmesini talep ediyor. Şu anda bu koşullarda çalışan kadınlar, sanki suçlu olan bedenleri veya sağlıksız olmalarıymış gibi, erken annelik veya hastalık izni almaya, ilişik kesmeye zorlanıyor.

Feminizmin uzun zamandır belirttiği üzere, reglden tutun da hamileliğe ve menopoza varana dek kadınların çoğu bedensel deneyimi, genellikle hiç ayrım gözetmeden, güçten düşme veya hastalık olarak algılanır: çok fazla kan revan, ya çok ıslak ya da çok kuru bedenler, içerisi ile dışarısı arasındaki sınırları uygunsuzca muğlaklaştıran bedenler. Hamile kadınları ve anneleri suçlamak düzenin bir parçasıdır (İngiltere'deki doğum ödeneği Avrupa'daki en düşük ödemeler arasındadır; örneğin Hırvatistan, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, İtalya, İspanya ve Fransa'nın gerisindedir).[23] Gitgide zalimleşen, kâr odaklı küresel ekonominin etkilerini asla azımsamamamız gerekse de, bütün bu vakalar bir maliyet-fayda analizinden çok daha fazlasını kapsar gibidir. Sakatlanan, sağlık sorunları veya engeli olan çalışanlar için rutin sağlık muayenelerini karşılayan işverenler, hamile kadınlar ve yeni anneler için bireysel risk değerlendirmeleri yapmayı reddeder. Yaraya tuz basarcasına, Birleşik Krallık'taki hamile kadınların %10'u işverenleri tarafından doğum öncesi kliniklere gitmekten caydırılmakta, do-

[22] http://www.maternityaction.org.uk/wp-content/uploads/WomenandEqualitiesCommInquiryEv2016.pdf.
Sarah Boseley, "British maternity pay is among worst in Europe," *Guardian*, 24 Mart 2017.

layısıyla hem annelerin hem de doğmamış bebeklerinin sağlığı tehlikeye atılmaktadır.

Arkadaşıma karşı daha dürüst olsaydım, herkesin annelere, en azından *bazı* kadınların anne olmasına ihtiyacı olduğunu söylemekle kalmaz, anneliğin hiç de antisosyal bir etkinlik olmadığını da eklerdim. Bunlar hiç kuşkusuz doğru ve hayatın banal bir gerçeği olsa da, annelerin tahrik edebildiği sadizmi asla yabana atmamamız gerekir. Muhtemelen biraz mahcup da olurdum (sanki sırf böyle çirkin bir düşünceye sahip olmak bile gelinen bu üzücü noktadan bizzat beni sorumlu tutuyormuş gibi). İleride göreceğimiz gibi, bunun pek çok sebebi vardır fakat anneliğin sıklıkla rahatsızlık verici algılanmasının nedenlerinden biri, ölümle kaygılandırıcı yakınlığıdır. Öncelikle, bu yakınlık ırk ve sınıfa göre çarpıcı değişiklikler sergileyen doğum risklerinde görülür: ABD'de en yüksek bebek ölümü oranı, Hispanik olmayan siyahiler, Amerikan Yerlileri, Alaska Yerlileri ve Porto Rikolu kadınlarda görülür ve Hispanik olmayan siyahiler ile beyazlar arasındaki eşitsizlik son on yılda iki kat artmıştır;[24] Birleşik Krallık'ta kadın mahkûm sayısının %66'sı annelerden oluşmaktadır ve aynı suçlardan hüküm giyen siyahi kadın sayısı beyazların en az iki katıyken, sığınmacılar ve mülteciler (nüfusun sadece %0,5'ini oluşturmasına rağmen), bütün gebelik ölümlerinin %14'ünü oluşturmaktadır.[25] Öte yandan bu oranlardan daha soyut fakat bir o kadar etkili bir bilgi de, doğmuş olmanın bir zamanlar burada olmadığınızın ve bir gün burada olmayacağını-

[24] T. J. Matthews, Marian F. MacDorman ve Marie E. Thomas, "Infant mortality statistics from the 2013 period: linked birth/infant data set," *National Vital Statistics Reports*, 64:9, 6 Ağustos 2015.
Centre for Maternal and Child Enquiries, Hattie Garlick, "Labour of love," *Guardian*, 17 Aralık 2016 içinde alıntılandı.

zın tekinsiz anımsatıcısı olmasıdır. "Annemizin karnında kefenimiz vardır, onun rahmine düşmemizden itibaren bizimle beraber büyür" diye yazan John Donne sözlerini, "ve o kefene sarılmış halde doğarız çünkü bir mezar aramak için geliriz dünyaya"[26] şeklinde tamamlamıştır. Daha basit bir ifadeyle, doğmuş olmak –her doğum annelerin muazzam zihinsel ve fiziksel kudretinin kanıtıdır– hayatın azımsanamaz kırılganlığına karşı bizi tetikte tutar. Anneler kendilerini yeni bir canın taşıyıcısı olarak buldukları andan itibaren korunmaya, avutulmaya ve desteğe gereksinim duyar. Fakat gelin görün ki, asıl işyerlerinin kendilerini anneler gibi bir tehlikeden koruma ihtiyacında olduğunu sanırsınız.

Rakamlar söze hacet bırakmaz. İşverenler hamile kadınları ve yeni doğum yapmış anneleri işyerinde istemez; isteseler dahi onların sağlıklı ve güvende olmasını, esenliklerini ve doğmamış bebeklerinin hayatını koruyacak kliniklere gitmelerini istemezler. *New York Times*, Nicholas Kristoff'un son zamanlarda yazdığı bir makaleyi "Madem Amerika Halkı Anneleri Seviyor, Neden Ölmelerine Göz Yumuyor?" başlığıyla aktarmıştı.[27] Kristoff yazısında ABD'de hamilelik veya doğum sırasında ölen annelerin sayısının, sanayileşmiş dünyadaki diğer tüm ülkelerden yüksek olduğunu ifade etmişti: "Anneleri seviyoruz veya

---

[26] John Donne, "Death's Duell," *The Sermons of John Donne*, ed. Theodore Gill (New York: Meridian, 1958), s. 265, Janet Adelman, *Suffocating Mothers: Fantasies of Maternal Origin in Shakespeare's Plays*, Hamlet *to* The Tempest (Londra: Routledge, 1992), s. 6 içinde alıntılandı.

Nicholas Kristoff, "If Americans Love Moms, Why Do We Let Them Die?" *New York Times*, 29 Temmuz 1917. Ayrıca *bkz.* Nina Martin, Emma Cillekens ve Alessandra Freitas, ProPublica, 17 Temmuz 2017. https://www.propublica.org/article/lost-mothers- maternal-healthdied-childbirth-pregnancy. Kristoff'un makalesini bana öneren Eric Chinski'ye teşekkürlerimi sunarım.

en azından sevdiğimizi söylüyoruz. Fakat bu bir yalan."[28] İster söylensin isterse söylenmesin, verilen mesaj gayet açıktır: Size göz kulak olmayacağız, kendinize göz kulak olmanıza da müsaade etmeyeceğiz çünkü bir yanımız gizliden gizliye buradan gitmenizi veya ölmenizi istiyor. Anneliğin ilkel gerçeği, dünyada olmamızın *fons et origo*'su [*kaynak ve kökeni*], normal hayata –yani anneler ve bebeklerden azade bir hayata– karşı bir hakaret olarak görülür. Burada elzem bir feminist saptama yapılmalıdır. Adrienne Rich'in çığır açan kitabı *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*'da [*Kadından Doğan: Deneyim ve Kurum Olarak Annelik*] (1976) belirtildiği üzere herkesin, bilhassa da erkeklerin sorunu "gezegendeki bütün insan yaşamının kadından doğmasıdır" (kitabın ilk cümlesi budur). Rich sözlerini, "*Hayatın ta kendisi için bir kadına bağımlı olma* fikrinin erkek zihnine musallat olmayı hiç bırakmadığını güvenle ileri sürebiliriz" şeklinde devam ettirmiştir.[29]

Anneler konusu feminist eleştirinin en önemli hedeflerinden olan idealleştirmelerle doludur (idealler, başkalarını olduğu kadar kendimizi de cezalandırmanın en güvenilir yöntemlerindendir). 2000'de açılan ve Birleşik Krallık'ın ebeveynlik üzerine en önemli sitelerinden biri olan Netmums'ın kurucusunun son feryadı, "mükemmel anne efsanesinin çığırtkanlığını yapmayı bırakın" idi.[30] Dünyanın gerçekleri annelerin idealleri karşılamasını zorlaştırırken, idealleştirmenin inatla sürmesi anneliğe ilişkin söy-

[28] *A.g.e.*
Adrienne Rich, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (New York: Norton 1976, 1995), s. 11 (vurgu yazara ait). Ben Morgan, "Netmums founder tells advertisers: Stop peddling the myth of the perfect mother," *Evening Standard*, 11 Eylül 2017.

lemin en çarpıcı vasıflarındandır. Hatta görünüşe göre idealleştirme gittikçe yoğunlaşmaktadır. Bu, suçlanacak tarafın daima anneler olduğunu söylemekle aynı şey olmasa da, söz konusu iki önermenin bağlantılı olduğu muhakkaktır. Kemer sıkma politikaları ve eşitsizlik dünyanın dört bir yanında artış gösterip, günbegün daha fazla çocuk yoksulluğa mahkûm olurken, çocuklarını kaçınılmaz toplumsal çöküşten korumak için debelenen ailelerin sayısı da yükselmektedir. Dolayısıyla toplumsal huzursuzluk da artmaya meyillidir. Bu bağlamda annelere odaklanmak, pek çok kriz anında olduğu gibi, yüzde yüz garantili bir oyalama taktiğidir; anneleri eleştirmek tam da toplumsal eleştirinin ezber bozan biçimlerini etkin biçimde savuşturduğu için. Anneler her daim başarısızlığa uğrar. Böylesi bir başarısızlığın yıkıcılıktan ziyade normal, bizzat vazifenin bir parçası olarak görülmesi gerektiği, argümanımın merkezinde yer alıyor. Fakat anneleri dünyaya giriş noktamız olarak gördüğümüzden, toplumsal yozlaşmayı engellemek gibi kutsal bir vazifeyi onlara yüklemekten daha kolayı da yoktur; bu, modern ailelerdeki her şeyden anneleri sorumlu tutma eğiliminin güncellenmiş bir sürümüdür. Böylece sırf dünyadaki sorunların değil, bireysel hayatın kaçınılmaz hüsranlarının ister istemez kışkırttığı hiddetin suçu da kolayca annelere atılır.

Hunt'ın doktorları hedef alan yeni sözleşmesi, bekar annelerin bilhassa kindar bir muameleye maruz kaldığı ilk örnek değildir. 1997'de Tony Blair hükümetinin önerdiği ilk tedbirlerden biri bekâr annelere sağlanan sosyal yardımların kesintiye uğratılmasıydı. Söz konusu sosyal yardımlar Yeni İşçi Partisinin insani değerler yaklaşımına sözümona uymadığı gerekçesiyle, Blair derhal geri adım atmak zorunda kalmıştı. Ancak Blair'in bu teşebbüsü, bekâr annelerin cezai bir tür toplumsal ilginin ceremesini çektiğini gösteren bir semptomdu. Sıkıntılı

zamanlarda, en savunmasız konumda olanlar genellikle nefretin en kolay hedefleridir. Peki, annelerden devamlı talep edilen tek yönlü sadakat ve –kendi seçimleri olmasa bile bu buyruğa harfiyen uyduğu söylenebilecek– bekâr annelerin ezelden beri tetiklediği düşmanlık arasında bir bağlantı olabilir mi? Sanki, annelerin çocuğundan başka hiçbir şey için var olmaması gerektiği gibi düpedüz saçma, üstüne üstlük doğası itibarıyla gerçekleştirilemez bir inancı bekâr anneler su yüzeyine çıkartıyor gibidir.

Bekâr anneler, aynı zamanda aile idealine karşı aşikâr bir sitemdir. ABD'de bekâr annelerin sayısı son 50 yılda neredeyse iki katına çıkmıştır.[31] Birleşik Krallık'taysa 1980'ler ve 1990'lar boyunca, evli olmayanlar da dahil olmak üzere, yalnız annelerin sayısı gittikçe katılaşan Muhafazakâr suçlayıcı dilden etkilenmeksizin eşi görülmemiş bir hızla yükseldi. O sıralar en yaygın imge sosyal yardım alabilmek için bilerek hamile kalan işsiz genç bir kızdı; Pat Thane ve Tanya Evans'ın 20. yüzyılda evli olmayan anneler üzerine yürüttüğü 2012 tarihli çalışma bu genç kızın "ender rastlanan" bir örnek olduğuna işaret etse de.[32] Son yüzyılda bekâr annelere (Thane ve Evan'ın kitabının başlığı olan) "günahkârlar, beleşçiler, azizler" gibi muhtelif lakaplar takılmıştır. Bunlardan ilki ve sonuncusu (her ikisi de bu dünyaya ait değildir) dindar aşağılama ve kutsallığı yansıtırken, ikincisi daha bayağı bir biçimde, bekar genç annelere ahlaki horgörünün nesnesi rolünü biçer. Günümüzde dini kelime dağarcığı kısmen

---

[31] Kirsten Andersen, "The number of US children living in single-parent homes has nearly doubled in 50 years: Census data," *LifeSite News*, 4 Ocak 2013, https://www.lifesitenews.com/news/the-number-ofchildren-living-in-single-parent-homes-has-nearly-doubled-in.

Pat Thane ve Tanya Evans, *Sinners? Scroungers? Saints?: Unmarried Motherhood in Twentieth-Century England* (Oxford: OUP, 2012), s. 4.

bastırılmış olsa da, Bimbo Ayelabola'yı alenen bir sosyal yardım "sülüğü" kisvesinde sunan *The Sun* manşeti, bu açıdan bir geleneği takip ediyordu ("aziz," yabancılara verilecek bir sıfat değildir elbet).

Görünüşe bakılırsa, göç krizinin yabancı ve işgalci anne imgesini sunmasından çok önce, oldukça adaletsiz bir toplumun bizzat kendi elleriyle toplumsal çöplüğün en dibine attığı bireylere sırt çevirmesine olanak sağlayan "beleşçi" terimi, ilk kez bekar anne için kullanılmıştı. Çıkarcı, nankör anne imgesi "bağımlılık" kültürü denen şeyin kusursuz vücut bulmuş haliydi; bu günümüz Birleşik Krallık'ında refah devletinin enikonu parçalanmasını meşrulaştırmak adına, onun yanı sıra küresel Kuzeyde birincil olarak sosyal provizyonu hedef alan kemer sıkma önlemleri doğrultusunda diriltilen bir kavramdır. Kanada'da, Manitoba Metis Kadınları tarafından sunulan bir raporda Michelle Harrison, "Pek çok çocuğun yuvasız ve yiyeceksiz kaldığı bir ülkede tek bir hamile kadını cezalandırmak, çoğu hamile kadının durumunu düzeltmekten kolaydır" diye yazar.[33]

Ayrıca tekrardan bir bekâr annenin ve elbette sorumluluğundaki çocuk veya çocukların had safhadaki savunmasızlığının ve ihtiyaçlarının ne derece kendi aleyhine rol oynadığı belirtmeye değer. Yalnız ebeveynler, bilhassa evli olmayan anneler, halen Britanya'daki en yoksul gruplardandır; küresel kredi sıkışıklığında %18'lik kayba uğrayacakları öngörülmektedir.[34] 2013 ABD nüfus sa-

[33] Michelle Harrison, Diana Ginn, "The Supreme Court of Canada and What It Means to Be 'Of Woman Born,'" *From Motherhood to Mothering: The Legacy of Adrienne Rich's* Of Woman Born, ed. Andrea O'Reilly (Albany, NY SUNY Press, 2004), s. 36 içinde alıntılandı.

[34] Polly Toynbee, "Our future is being stolen. Be brave and take it back," *Guardian*, 20 Aralık 2016.

yımına göre, bekâr anneler ortalama 24 bin dolarlık gelire sahipken, evli ve çocuklu olanların ortalama geliri 80 bin dolardır.[35] Sanki gerçek muhtaçlık, halihazırda veya vaktinde bir annenin bebeği olmak, Muhafazakâr dilin adeta en nefret ettiği şeydir. Sağcı siyasetçiler hırsızlara, sığınmacılara ve mültecilere yüzünü ekşittiğinde, reddetmeye çalıştıkları ve bize reddetmemizi buyurdukları şey, hayal meyal hatırladıkları mutlak bağımlılık yıllarıdır belki de. Kurşun geçirmez bir kendine yetme idealinin çığırtkanları, ki bunlar çoğunlukla erkektir, zihinlerinin gerilerinde bir bebek sesinin yankısını muhakkak duyuyor olmalıdır.

İlaveten, Birleşik Krallık'ta boşanma veya ayrılık sonrası annelerin çocuklarının ortak velayet hakkını ancak 1973'te almaya başladığını unutmamalıyız. Öncesinde, yasal tek ebeveyn babaydı, anne ancak yedi yaşına dek çocuğunun velayetini alabiliyordu. 1920'lere dek bir kadın sadece yasal olarak evliyse ortak velayet için mahkemeye başvurma hakkına sahipti. Bekâr kadın, cefasını çekeceği ekonomik kısıtlamaların ve toplumsal sürgünün sebebi kendisiymiş gibi, çocuklarından mahrum bırakılıyor, yoksunluğa terk ediliyordu. Aslında önyargı sınıf ayrımı gözetmiyordu. 19. yüzyıl aristokratı Caroline Norton istismarcı ve hovarda kocasını sonunda terk ettiğinde üç oğlunu görmesi engellenmişti (sonradan, kocası oğullarının ölümcül bir kaza geçirdiğini ona söylememişti).

Tarihsel bağlamda bekâr anneler istisna değildir. 20. yüzyıl boyunca Birleşik Krallık'ta bekâr anne sayısı yüksekti ve iki dünya savaşının arttırdığı evlilikdışı çocukların oranıyla uyumluydu (savaşlar sırasında erkeklerin büyük kısmı cephede olduğundan, bekâr annelik artık norma dönüşmüştü). Bekâr annelerin amansızca kıyas-

[35] Thane ve Evans, s. 5; Kirsten Andersen.

landığı evli heteroseksüel çiftli mükemmel aile modeli bir anormallik, istatistiklerde ufak bir çizgiden ibaretti ve sadece 1945 ile 1970 arasına özgüydü. Pat Thane 2010'da "Happy Families? History and Family Policy" ["Mutlu Aileler? Tarih ve Aile Politikaları"] başlıklı araştırmasında bunu irdelemişti ve başlıktaki soru işareti esasen bir ifşa ve provokasyondu. Bu kitapçık, ailenin parçalanması ve sonucunda doğan geleneksel olmayan çocuk yetiştirme biçimlerinin çocuklarda bıraktığı kalıcı hasarı kanıtlamaya kararlı aile lobicileri ve Muhafazakârlar cephesinde itirazlara yol açtı (asıl skandalın, hayatı ne kadar zor olursa olsun, bekâr bir annenin de mutluluğu tadabileceği düşüncesi olduğunu düşünmeden edemiyorum).[36] Gaip babalar da itham edilir ancak bu dilin pek de gizli olmayan altmetni, çocuklarının bakımının bekâr annelere emanet edilemeyeceğidir. Birleşik Krallık'ta 1950'lerden 1970'lere uzanan 30 yıl içinde çocukları evlatlık verilmek üzere zorla kendilerinden alınan genç kadınların sayısı, yeni yeni gün ışığına çıkmaktadır (ekim 2016'da Katolik Kilisesi açık bir özür yayımlamış, böylece bu konuda kamu soruşturması yapılması yönünde çağrılara yol vermiştir).[37] İroni göz kamaştırıcıdır. Feminizmin en tiz, ısrarlı ve adil şikâyetlerinden biri olarak, annelerin evde az çok kendi başına idare etmesi beklenir fakat bir annenin hiçbir surette kendi başına idare edemeyeceği tek şey, annelik yapmaktır.

Pazarlanan giderek daha az ailenin ayak uydurmayı başarabileceği, orta sınıf, beyaz aile idealidir elbette. Fakat bu durum söz konusu idealin sınıf spektrumu ve bütün etnik gruplar boyunca yayılmasını, renkli kadınların

[36] Pat Thane, "Happy Families? History and Family Policy," British Academy Policy Centre, 2010.
Harriet Sherwood, "Catholic church apologises for role in 'forced adoptions' over 30-year period," *Guardian*, 3 Kasım 2016.

"anne-emeği"ni ezip geçmesini engellememiştir; pek çok başka isim gibi, Afrika-Amerika araştırmaları uzmanı Patricia Hill Collins'in de altını çizdiği üzere, bu emek özel ve kamusalı yarıp geçer ve aile birimi tarafından kuşatılmamıştır. Bilakis bu emek ırk ayrımı olan bir dünyada kolektif, komünal yaşam mücadelesinde kritik rol oynar ve dolayısıyla anneler bahsinde beyaz-egemen ikiliklerin hemen hepsini sarsar.[38] Bugün beyaz anneler ve beyaz olmayan anneler arasındaki ilişki özellikle ABD'de kadim bir tarihi yinelemektedir; beyaz orta sınıf annelerin çocuklarına belgesiz göçmenler bakar, çocuk bakımı yükünü onların omuzlarından alarak meslek ve ev hayatlarının kusursuz uyumunun gösterişini yapmalarına olanak tanır.

1993'te başsavcılığa aday gösterilen Zoë Baird'in biri bebek bakıcısı olmak üzere Perulu belgesiz iki göçmen çalıştırdığı ortaya çıktığında, yasadışı yabancıları çalıştırmayı yasaklayan göçmenlik yasasını ihlal ettiği gerekçesiyle büyük tepki toplamıştı. Fakat bu uygulamanın yaygın olduğu ortaya çıktı; hiç kimse, özellikle bunu yapan anneler bundan bahsetmek istemese de. Baird'in başsavcılık adaylığından çekilmesiyle neticelenen bu olayın yol açtığı yaygarada eksikliği göze batan şeyse göçmen annelere yönelik endişeydi.[39] Bu annelerin çalışma koşulları genellikle insanlıkdışıdır. Maria de Jesus Ramos Hernandez, California'da bir evde çalışmak üzere üç çocuğunu Meksika'da bırakmış, işvereninin defalarca tecavüzüne uğramış, sesini çıkarırsa yasadışı göçmen olduğu için hapse gireceği söylenerek tehdit edilmişti. Onun vakası pek dikkat çekmese de hikâye tipiktir. Genellikle kendi çocuklarını geride bırakmak zorunda kalan

[38] Patricia Hill Collins, "Shifting the Center: Race, Class, and Feminist Theorizing about Motherhood," Glenn, Chang ve Forcey içinde.
Chang, "Undocumented Latinas."

bu göçmen kadınlar, çok düşük ücretlere çalıştırılır. Bir kez daha, eksik anne diğer sömürü biçimlerinin ardında yatan hikâyedir. Bimbo Ayelabola gibi, bu anneler refah sistemine bir sülükmüşçesine yapışmakla itham edilir (bu önceden işleri çalan göçmen erkeklere yönelik bir ithamdı). Oysa ekonomi çarkını yağlayarak diğer annelerin zengin olmasına olanak tanıyan ucuz işgücü olarak kullanılırlar. Anneler arasında etnik sınırları aşan sınıfsal bir dayanışmaya teşvik Batı kültürlerinin desteklemeye acele etmediği bir şeydir.

Dolayısıyla, en acımasız koşullara karşı yaşanabilir bir hayat uğruna çabalamış ve çabalamayı sürdüren annelere yönelik önyargı ve toplumsal dışlama biçimlerine karşı örgütlenen kadınları görmek müthiş rahatlatıcıdır. 1918'de, böylesi kadınları desteklemek için Birleşik Krallık'ta öncü bir oluşum, Evli Olmayan Anne ve Çocuk İçin Ulusal Konsey kurulmuştur ve günümüzde halen aktiftir (1970'te adı Tek Ebeveynli Aileler İçin Ulusal Konsey olarak değiştirilmiş, 2009'dan beri de 2007'de birleştiği Gingerbread'in ismini taşımaktadır). Bu oluşumun tarihi benzersiz dayanışma anlarına sahne olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Galler Prensi Fonu evli olmayan anneleri desteklememe kararı almıştı. Bir ebe, idari komiteye önceki gün ilgilendiği "saygın evli bir kadın"dan bahsetmişti; bu kadın, evli olmayan annelerin davasını savunabilsin diye seve seve "kendi başına yıkanacağını, çocuğun yıkanmasına da gerek olmadığını" söylemişti ona.[40]

Evli olmayan annelerin ahlaki paniğin hedefinde olduğu bir diğer dönem, İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan anne ve bebek barınakları hakkındaki bir rapor,

[40] Thane ve Evans, s. 16–17.

idareci kadınların, belki daha önce hiç yuvası olmamış veya "ebeveynleri saygınlıklarını insan ilişkilerinin temel değerlerinden daha çok önemseyen yapayalnız kızlar" için harap bir binayı sığınağa dönüştürdüğünü anlatır.[41] Kızlar barınağı "geldikleri güne oranla çok daha büyük bir özgüvenle" terk etmiştir.[42] Bu rapor hiç yayımlanmamıştır.

Altta yatan cinsel imaya dikkat edin (bu kızlar "saygın" değildir). Savaş zamanına has en büyük korkulardan biri, bekâr kızların Amerikalı siyahi askerler tarafından hamile bırakılmasıydı; bu ulusun ırkı ve potansiyel olarak bizzat askerler için vahim sonuçlara yol açabilirdi. Kraliçe Mary'nin, yani Ana Kraliçe'nin nedimesi Violet Markham 1942'de, "Her ne kadar kötü niyetle olmasa da, beyaz olmayan Amerikalı bir askerle dışarı çıkan her İngiliz kızının," diye yazmıştı, "büyük ihtimalle o askerin ölümüne neden olacağını anlaması sağlanmalıdır."[43] Aynı cümle içinde hem kız ve asker için endişesini hem de "karışık evlilikler" ile onlardan doğabilecek çocuklar fikrine karşı katıksız bir önyargı ifade etmeyi başarmıştır.

Markham, Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'da konuşlanmış kadın askerler arasında gerçekleştiği iddia edilen "ahlaksızlık" üzerine resmi soruşturmanın sekreteriydi. Suçlama olağandı. Irk ve toplumsal cinsiyet üzerine yazan Gail Lewis, beyaz bir anne ve siyahi bir babanın çocuğudur. Annesine açık bir mektup olarak yazdığı metinde Lewis, 1942'de "Beyaz Olmayan Birliklerle İlişkiler Üzerine Notlar" başlıklı resmi gizli bir mektup kaleme alan Tümgeneral Arthur Bullick Dowler'dan alıntı yapar: "Beyaz kadınlar beyaz olmayan erkeklerle görüşmemelidir. Yani onlarla dışarı çıkmamalı, dans etmemeli veya

[41] *A.g.e.*, s. 69.

A.g.e.

[43] *A.g.e.*, s. 77.

içki içmemelidirler. Böylesi davranışın sert veya yabani olduğunu düşünmeyin. Onlar, sonu sadece çatışmayla bitecek arkadaşlığınızı zaten beklemiyor" (bu mektup, anneliğin karmaşıklığı üzerine en açık görüşlü internet yayınlarından *Studies in the Maternal*'ın [Annelik Üzerine İncelemeler] birinci sayısında yayınlanmıştır). Bu tür tutumların sonuçları Lewis'in peşini hayatı boyunca bırakmayacaktır. "Başkaları seni, cinsel açıdan yoz, ahlaki açıdan çökmüş biri olarak yaftalıyor"[44] diye yazar annesine. Siyahi bir çocuk doğuran beyaz bir kadın, zihinleri hepten allak bullak etmiştir.

Konu anneler olunca, cinselliğin hazları ve tehlikeleriyle ilgili şeyler daima iş başındadır (bu noktaya da sıklıkla değineceğim). Bekâr annenin, cinsel yaşamını toplumsal sorumluluğunun önüne koyan bir kadın olması, yine yaygın bir varsayımdır. Dolayısıyla bu kadının suçlaması gereken yegâne kişi bizzat kendisi, daha doğrusu doymak bilmez cinsel iştahıdır. Manipülatif veya seksüel bekâr anne, cinsel yaşamı üzerinde ya çok fazla ya da yetersiz kontrol sergiler; öte yandan ergen hamilelikleriyle ilgili nadiren dile getirilen şey, çocuk istismarı veya tecavüz ihtimalidir. Dolayısıyla annelik erdemi fikrinin arka planında bir diğer talep ve/veya sitem vardır. Anne, cinselliği görünmez olması gereken bir kadındır. Annenin dünyayı kendi arzusundan kurtarması gerekir; böylece dünyanın hem insan cinselliğinin ele avuca sığmaz doğasını hem de açgözlülüğünü (sanki cinsellik evlilik hayatının sınırları dışında var olmazmış gibi) kendisinden saklamasını sağlar.

1960'lara uzanan yıllarda bekâr annelerin durumuna daha fazla anlayış gösterilmesine rağmen, temel varsayım hâlâ sağ salim duruyordu. "Masum" kızlar başını be-

[44] Gail Lewis, "Birthing Racial Difference: Conversations with My Mother and Others," *Studies in the Maternal*, I:I, 2009, s. 1–21.

laya sokabilir, Thane ve Evans'ın kitabının açılış sayfalarındaki gibi, "yaptıkları ihlallerle böbürlenmediği" sürece anlayışı hak edebilirdi.[45] Çocuksuz kadın da cinsel yozlaşmadan muaf değildi. Fransa'da 21. yüzyılda düşen doğum oranına ilişkin yaygın bir varsayımı özetleyen bir muhabir, "Anne olmayı reddeden bir kadın, sevişmekten biraz fazla keyif alıyor olabilir mi?" demişti.[46] Ayıplamanın ürpertisi altta yatan heyecanı güç bela bastırır. Bebek doğurmamak, gayrimeşru veya çok fazla bebek doğurmak; spektrumun herhangi bir noktasında kadınlar kendini çelikten bir kıskacın içinde bulur (bu kıskacın en yeni versiyonunda fazla doğuran anneler iklim değişikliğinden sorumludur).[47]

Bu bölüme şunları sorarak başlamıştım: Özellikle modern Batılı dünyada, annelerden nasıl bir yük taşımaları istenir, onlar başarısızlık ve haksızlığın hangi biçimlerinin sorumlusu gibi görülür? Hem itham hem de talep kisvesinde (biri diğerini takip eder) annelere yüklediğimiz korkular nelerdir? Kendi elimizle kapılarının önüne yığdığımız korkulara annelerin boyun eğmesini neden bekleriz? Kitabın geri kalanında, annelere dair keskin bir bakış sunan bazı yazarlarla diyalog halinde ilerleyerek bir cevap bulmaya çalışacağım. Bu sırada, anneliğin en güçlü ideolojileri kendilerini –buradan hamileliğe dek– ebedi ve değişmez olarak sunduğundan sorulması gereken şudur: Durum hep böyle miydi? En nihayetinde feminizmin belli başlı ilkelerinden birine göre, şayet bir sterotipe –bilhassa doğa, erdem veya mahiyet kisvesindeki bir sterotipe–

---

45 Thane ve Evans, s. 3.

46 Elisabeth Badinter, *The Conflict: How Modern Motherhood Undermines the Status of Women*, çev. Adriana Hunter (New York: Metropolitan Books, 2012), s. 150.
Laurie Penny, "Women shouldn't apologise for the pitter-patter of tinycarbon footprints," *Guardian*, 28 Temmuz 2017.

kafa tutmak istiyorsak amacımız onu kaidesinden düşürmek veya çürüdüğü pisliğin içinden çekmekse, her şeyin başlangıç noktasına dönmeye çalışmamız gerekir. Hatta daha iyisi, belki de, orada bile olmadığı bir yer ve zaman aramaktır.

GEÇMİŞTE

Anne olmanın kadının kamusal hayatın elzem formlarında üstlendiği rolü kaybetmesi anlamına gelmediği zamanlar vardı. Antik Yunan'da bir kadın bakire, gelin ve anne olmasını takiben olgun bir dişi olurdu. Bu hiç de özgür bir yaşam değildi. On üç on dört yaşlarında genç kızlar, otuzlarındaki erkeklerle evlendiriliyordu. Kadınlar da tıpkı köleler gibi, vatandaş değildi (kadın/köle analojisi özünde epey anlamlıdır). Bir kadın ancak anne olarak kaderini gerçekleştirebilirdi. Ancak Yunanlarda anneliğe dair bir değerlendirmeye göre, kadın annelik yaparken sivil alanda, bilhassa dinsel törenlere katılan kadın topluluklarında yer almaktan geri kalmıyordu.[1] Kadınların erkeklerle yüz yüzeyken denkliğin, hatta üstünlüğün keyfini sürdüğü tek arena buydu. Kadınlar dini makamlarında bulunabiliyor, örneğin tanrıça Demeter onuruna verilen Eleusis Gizemleri veya Atinalı baştanrıça Athena'yı kutlayan Panathenaia şenliklerinde törensel görevler icra ediyordu (şehirdeki en önemli dini yapı olan Parthenon'un İyonya stilindeki frizlerinin dört bir yanında görülürler).[2]

---

[1] Angeliki Tzanetou, "Citizen-Mothers on the Tragic Stage," *Mothering and Motherhood in Ancient Greek and Rome*, ed. Lauren Hackworth Petersen ve Patricia Salzman-Mitchell (Austin: University of Texas Press, 2012) içinde; Paul Cartledge, "'Deep Plays:' Theatre as Process in Greek Civic Life," *The Cambridge Companion to Greek Tragedy*, ed. P. E. Easterling (Cambridge: CUP, 1997) içinde. Cynthia Patterson, "Citizenship and Gender in the Ancient World," *Migrations and Mobilities: Citizenship, Borders and Gender*,

Kadınlar, hanenin (*oikos*) ve ölü anma ritüelleri de dahil olmak üzere şehrin refahını besleyen kült etkinliklerinde önemli rol oynuyordu.[3] Böylesi etkinlikler sayesinde içinde yaşadıkları topluluğun siyasetine katılabiliyor, klasikler uzmanı Barbara Goff'un sözleriyle, "kamusal alanda önemli bir mevcudiyet ve eylemlilik" kazanıyorlardı (yine Goff'un belirttiği gibi, bizzat ritüellerin kendisi de bir nevi işti).[4] Antik Atina şüphesiz ataerkil bir toplum olsa da bilginler isim, mülk ve ruhbanlığın kadının soyundan ilerleyebildiğini öne sürmüştü.[5]

Çocuğun doğumunun öncesinde ve sonrasında tapınakları ziyaret eden anne, evinin ailevi sınırlarının ötesindeki topluma kayda değer bir erişim elde ediyordu.[6] Anne olan kadın, böylece, bizzat anneliğin sahasını aşan bir dünyayla bağlarını koruyordu; modern zamanlarda gitgide yitiriliyor gibi görünen bir niteliktir bu. *A Life's Work: On Becoming a Mother*'da [*Bir Ömürlük İş: Anne Olmak Üzerine*] (2001) Rachel Cusk, "Ebeveynlik bir geçiş süreci değildir, daha ziyade bir terk ediş, siyasi bir edimdir" diye yazar.[7] İlk çocuğunun doğumundan sonra Cusk, sürdürülebilir bir siyasi yaşamın uzak kıyılarına vurmuş gibi hissetmiştir. Ufku daralmıştır, haddi bildirilmiştir. Dünyanın geri kalanından böylesi bir tecridin –on dokuzuncu yüzyılda yerkürenin ayrılığı olarak tanımlandığı

ed. Seyla Benhabib ve Judith Resnik (New York University Press, 2009), s. 55 içinde.

Patterson, "Citizenship and Gender," s. 60.

Barbara Goff, *Citizen Bacchae: Women's Ritual Practice in Ancient Greece* (Oakland: University of California Press, 2004), s. 2–5. Cynthia Patterson, "Hai Attikai: The Other Athenians," *Rescuing Creusa: New Methodological Approaches to Women in Antiquity*, ed. Marilyn Skinner, *Helios* özel sayısı, 13:2, 1986, s. 61 içinde. Goff, s. 29, 49, 61.

Rachel Cusk, *A Life's Work: On Becoming a Mother* (Londra: Fourth Estate, 2001), s. 131.

üzere– mutlak ve bir o kadar ani olduğuna işaret eder (bu günümüz annesinin çalışmaya dönüp dönmemesine bakılmaksızın böyledir). Fakat bu ne doğal ne de ebedidir. Annelik ve devamında gelen tecrit tarihsel bir meseledir; kişisel açıdan hasar verici ve tamamıyla siyasal bir olgu olarak kabul edilmelidir.

Birkaç sene öncesinde, 1998'de, Melissa Benn modern annelerin, "Yeni bir sessizliğe kapatılmış" gibi göründüğünü yazmıştı, "ne yaptığımızı biliyoruz fakat bundan ulu orta bahsetmiyoruz."[8] Kitabı için araştırma yaparken anneler arasında karşılaştığı yeni kurulmuş toplulukları ve dayanışma biçimlerini takdir etmiş, ancak bir yandan da genelde birbirleriyle, hatta bazen sadece birbirleriyle konuşan annelerin menzilinin ne kadar dar olduğunu kayda geçmişti. Aslında, Birleşik Krallık ve ABD'de bir annenin siyasetten ayrılması her zaman norm değildi. Anneliği kamu hayatının parçası olarak gören, kökleri on sekizinci yüzyıla dek uzanan zengin bir gelenek vardır. Annenin rolü yeni vatandaş üretmekti ve ulusun istikrarı annenin çocuğuna işlediği vatandaşlık erdemine dayanıyordu; gerçi anne eve mahkûm olduğundan, tarihçi Linda Colley'in ifadesiyle bu ona sadece "bir tür kamusal rol" bahşediyordu.[9]

MÖ 451-450'de Atinalı hatip, devlet insanı ve general Pericles sadece Atinalı bir anneden, aynı zamanda Atinalı bir babadan doğanları vatandaş sayan yasayı geçirerek, bütün *xenos*'u, yani yabancı "şahısları" tanımının dışında

---

[8] Melissa Benn, *Madonna and Child: Towards a New Politics of Motherhood* (Londra: Jonathan Cape, 1998), s. 19.

Linda Colley, *Britons: Forging the Nation, 1707–1837*, 4. Edisyon (New Haven: Yale, 2009), s. 267, Shaul Bar-Haim, *The Maternalizing Movement: Psychoanalysis, Motherhood and the British Welfare State c. 1920–1950*, yayımlanmamış doktora tezi, Birkbeck 2015, s. 20 içinde alıntılandı.

bıraktı.[10] Dolayısıyla Atinalı anne, bizzat kendisinin mahrum bırakıldığı vatandaşlığı aktarmakta kilit rol oynuyordu (yabancı annelerin vatandaşlık konumunu engellemekte kullanılması, günümüzün göçmen karşıtı dünyasının tüyler ürpertici bir yankısı gibidir). Akademisyenler bu durumun annenin konumunu yükseltip yükseltmediği konusunda ikiye bölünmüştür; annenin dişiliğinin erdemine, kocası ve çocuğu vasıtasıyla ulus ve kent alanının sürdürülmesini temini görevinin yüklenip yüklenmediği noktasında da görüş ayrılığı vardır.

Her halükârda, klasik dönem akademisyeni Edith Hall'un belirttiği gibi, Yunan erkeklerinin dişiliğe dair ideallerini sıkça telaffuz etmesi, kadınların bu ideallere daima uymadığını gösterir.[11] Eleusis'te kışın Haloa şenliğinde küfürler savuran ve hamurdan yapılma cinsel organlara dokunan Atinalı kadınlar, emniyet vanası görevi görmüş olabilir fakat böylesi uygulamalar aynı zamanda kadınlar için başarılı eş ve anne rolünü güvence altına almaya yönelik baskın prensiplerin, Goff'un ifadesiyle, "daima tehlike altında" olduğunu da gösterir.[12] Thucydides'e göre, kadınlar 4. yüzyılda Kerkyra'daki (Korfu) devrimine katılmış, çatılardan oligarkların başına kiremit atmıştır (görünüşe bakılırsa kuşatma sırasında kadınlardan beklenebilecek bir hareketti bu).[13] Antik mahkemelerdeki beyanatlar, kadınların yasal hakları ciddi biçimde kısıtlanmış olsa da nüfuzlarını azami seviyeye çıkarmak için ellerinden geleni yapmaya kararlı olduğunu gösterir.[14]

---

[10] Patterson, "Citizenship and Gender," s. 52.

Edith Hall, *Introducing the Ancient Greeks* (Oxford: Bodley Head, 2015), s. 7.

Goff, s. 5.

Hall, s. 7. Ayrıca *bkz.* D. Harvey, "Women in Thucydides," *Arethusa 18* (1985), s. 67–90.

A.g.e.

Annelerin vatandaşlar, koro ve dünya sahnesindeki özneler olarak betimlendiği Attika tiyatrosunda söz konusu bağımsız ruh başka hiçbir yerde olmadığı kadar canlıdır. Bu canlılık anne olmanın gerçek ve hayali siyasi benliği üzerine düşünmenin farklı yöntemlerini kafamızda canlandırmamıza –hiç kuşkusuz ben de olduğu gibi– yardım edebilir. Zaman zaman Yunanistan ve Roma –ve figüran rolünde Shakespeare– ilham verici görünürken, zaman zamansa ürkütücü derecede tanıdıktır. Yunanistan'ın, o meşhur Avrupa merkezci formülle, Batının "beşiği" yahut "doğum yeri," hatta "hepimizin anası" sayılması boşuna değildir. Elbette temkini elden bırakmamak gerekir; günümüzden geçmişe uzanan yolun izini sürmenin yegâne aracı klasik kültür değildir. Fakat Mary Beard'dan Edith Hall'a dek uzanan akademisyenlerin ikna edici şekilde öne sürdüğü gibi Yunanlar günümüzde de bizimledir; Beard klasik zamanları kavrayışımızın kırılgan olduğuna dair faydalı bir uyarıda bulunsa bile. 4. yüzyıl Atina'sındaki cadı avına ilişkin çalışmalarıyla bu kadınların eylemliliğini ve gücünü gözler önüne sermeyi hedefleyen antik dönem tarihçisi Esther Eidinow'un da yazdığı gibi, eldeki nadir kanıtlar "yalnızca zamana yayılan belli belirsiz siluetleri gösterir."[15]

Ancak bu konuda bir eserin editörlüğünü üstlenen Lauren Hackworth Petersen ve Patricia Salzman-Mitchell'in ifadesiyle, "kendi varlıklarına dair küçük ipuçları bırakan" Antik Yunan annelerinin çok sınırlı da olsa tanıklıkları mevcuttur (bunların pek çok örneği kül vazolarından alınması gerekmiştir).[16] Bilindiği üzere erkekler tarafından yazılan, az çok bozulmadan günümüze kadar ulaşmış

[15] Mary Beard, *The Parthenon* (Londra: Profile, 2010), s. 43; Esther Eidinow, *Envy, Poison, and Death: Women on Trial in Classical Athens* (Oxford: OUP, 2016), s. 13.
Hackworth Petersen ve Salzman-Mitchell, s. 12.

ve iyisiyle kötüsüyle anneliğin farklı biçimlerinin tespit edilebildiği tiyatro yazınına odaklanmamın sebebi bu. Anneler bahsinde klasik kültürle haşır neşirliğim, beni kah keyiflendirdi kah saçımı yolmama sebep oldu (tabii göreceğimiz üzere işim bittiğinde iki tepki kaynaşmaya başlamıştı).

Euripides'in *Yakarıcılar*'ında, Argoslu annelerin gömülmemiş oğulları hakkında konuşmasına izin vermesi için Aethra, oğlu Theseus'a yalvarır. Oyun, adaletsiz yasaya karşı ağabeyinin kutsal gömülme hakkını savunan, ismini kahramanından alan *Antigone*'nin, anne odaklı bir versiyonu olarak okunabilir. *Yakarıcılar*'da, Aethra devlete karşı ağabeyi için değil, kent namına ve soydaş olmadığı anneler adına bir yakarışta bulunur. Theseus önce, yas tutan Argoslu kadınların yabancı olduğunu öne sürerek razı gelmeyince Aethra şöyle cevap verir: "Sen onlara ait değilsin. Evladım, seni ve kenti onurlandıracak bir şey söyleyeyim mi?"[17] Annelerin çokuluslu topluluğu adına oğluna karşı gelir ve kadınların kentin selametine katkısına dayanarak sunar davasını: Theseus bu annelerin yakarışına itibar etmezse hükmettiği şehir yerle bir olacaktır.

Aethra, Atina Kralının annesi olarak, kendine bahşedilmiş yetkiyi kullanmaktadır. Theseus razı gelir ve ardından tutkulu bir demokrasi savunmasına girişir: "Çünkü burası tek bir adam tarafından yönetilmeyen özgür bir şehirdir. Halk her sene dönüşümlü olarak yönetir ve sadece zengine verilmeksizin yoksullar da eşit hakka sahip olur."[18] Adeta söylenen şudur: Demokrasi bahsinde esas

---

[17] Euripides, *The Suppliant Women, Euripides II*, ed. David Grene ve Richmond Lattimore (Chicago: University of Chicago Press, 2012), ll. 293-94, s. 151 [*a.g.e.*, çev. Sema Sandalcı, İş Bankası Kültür Yay., 2014, s. 46].
A.g.e., ll. 405–9, s. 157 [s. 56].

sınav, haklarından mahrum bırakılmış matemli annelerin sesini duyabilmektir. Modern dünya bundan faydalı bir ders çıkarabilirdi. ABD'de, kamuoyunca iyi bilinen polis şiddetinin siyahi kurbanlarının yaslı annelerinin başlattığı Mothers of the Movement [Hareketin Anneleri], ölen evlatlarının hikâyelerini anlatmak, polislerin uyguladığı ırkçılık, silah şiddeti ve cezai adalet reformu konusunda seslerini duyurmak için kasım 2016'da ülkeyi dolaşmaya başladı. 43 yaşındaki oğlu Eric Garner 2014'te Staten Island, New York'ta öldürülen Gwen Carr, "Yasımı bir harekete, acımı bir hedefe ve kederimi bir stratejiye dönüştürmeliydim. Eric için çok geç olduğunun farkındayım fakat doğmamış çocukları kurtarmamız gerek" der. 2006'da Queens, New York'ta vurularak öldürülen 23 yaşındaki Sean Bell'in annesi Valerie Bell'in sözleriyse, "Konuşma vakti geldiğinde sözümü esirgemem. Politik bir insan değilim, tabii bazı açılardan sanırım artık öyleyim" şeklindedir.[19] Bu, annelerin trajedilerini siyasi sese dönüştürdüğü diğer bir çağdaş örnektir.

Yakarıcılar'da, nihayetinde bizzat Theseus, mağlup oğullarının yaralı cesetlerini yıkayan yaslı annelere katılır. Bir anne rolüne bürünür, onlardan biri olur. Mağlup Argos'un kralı Adrastos bunu duyunca şaşkınlığını ifade eder: "Bu utancı beraberinde getiren ürkütücü bir yük." Bunun üzerine haberci şöyle cevap verir: "Bütün insanlığın mustarip olduğu sorunlar nasıl utanç verici olabilir?"[20] Muzaffer kralların mağlupların bedenlerini kucakladığı (sokaklardaki silahlı polislere kıyasla daha fazla) pek görülmemiştir. Theseus'un eylemi, şehir alanındaki

[19] Nadia Latif ve Leila Latif, "We had to change pain to purpose," Trayvon Martin, Sandra Bland, Eric Garner, Amadou Diallo ve Sean Bell'in anneleriyle yapılan röportajlar, *Guardian*, 22 Kasım 2016.

Euripides, *The Suppliant Women*, ll. 767-68 [s. 87].

siyasi özgürlüğün yaşamın haşin zaruretlerini kapalı kapılar ardında tutmaya dayandığı, aile babalarının, kiryoslar veya *dominus*'ların ailelerini katı kurallarla yönettiği bir demokraside hepten sıradışıdır.[21]

Günümüzde elbette pek çok ülkede kadınlar yurttaştır. Anneler pekâlâ lider olabilir ve *polis*'e tam anlamıyla katılabilir, ancak ne Angela Merkel'in ne de Theresa May'in çocuk sahibi olması kayda değerdir. May örneğinde, haziran 2016'daki Brexit Referandumunun ardından başbakanlık yarışında rakiplerinden biri olan Andrea Leadsom, anne olmadığı May'in için göreve uygun olmadığını söyleyince liderlik yarışından çekilmek zorunda kalmıştı.

Bununla birlikte anneliğin bedensel gerekliliklerinin kamusal alanda halının altına süpürülmesi ve/ya gizli, mahrem bir dünyaya sevk edilmesi günümüzde de hâlâ görülmektedir. Theseus'un merhametli jestinin tetiklediği şaşkınlık, bunun nedeni üzerine spekülasyonlarda bulunmamıza izin verebilir. Bu sadece erkeklerin elini kirletmemesiyle ilgili bir durum değildir; zaten günümüzde bazı erkekler hakkaniyetle ev işlerinin bir kısmını üstlendiğini ve bebek bezi değiştirdiğini söyleyerek cevap verebilir (*New Society*'nin çocuğunun bezini değiştirebilen babaların pek ender olduğunu bildirdiği 1972'den bu yana epey yol kat ettik).[22] Aslında sorun başka bir yerde yatmaktadır. Çocuk yetiştirmek için gereken radikal ilgi

[21] Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: University of Chicago Press, 1958), s. 27.

New Society, Mary-Kay Wilmers, "Views," *Listener*, mayıs 1972 içinde alıntılandı; *Modern Families Index* 2017'ye göre aileleriyle daha çok vakit geçirmeyi seçen babalar kariyerleriyle ilgili "babalık cezası"ndan mustarip. Jamie Doward'ın açıkladığı üzere, "Bu eskiden bir feminist davaydı, fakat işyerinde başarılı olup aynı anda ailelerine zaman ayırmakta artık hem erkekler hem de kadınlar zorlanıyor." Jamie Doward, "'Fatherhood penalty' now a risk for men, warns charity," *Observer*, 15 Ocak 2017.

ve duygusal kargaşa dürüst yurttaşın ne onurunu kırmalı ne de onu kirletmelidir. Her annenin aşina olduğu, insan bedeninin utanç verici enkazı kamu yaşamının alanına girip sokaklara taşmamalıdır. Bir keresinde, üniversiteden genç bir meslektaşımı gerektiğinde bebeğini işyerine getirmesi için ikna etmeye çalıştığımı hatırlıyorum; ilk amacım pratiklik, yani onun işe gelebilmesi, hayatını yaşanabilir kılmasıydı ancak ikinci ve belki de daha önemli diğer amacım annelerin her gün verdiği mücadelenin *görülmesini* sağlamaktı.

Annelerin söylenemez olanı söyleyebildiği, omuzlarına yıkılan beklentileri tahrip ettiği, farklı fikirlerle oynadığı o anların arayışındayım hep. Antik Yunan'da ve Roma'da evli kadınların esas işlevi savaş makinesine yem sağlamaktı ve bu pek çok kadın için cezbedici bir beklenti sayılmazdı (oldukça etkili, bitkisel bir düşük ilacı öylesine rağbet görmüştü ki tükenmişti; hatta bu bitki, Kirene parasının turasında bir kadının yanında yer alıyordu).[23] *Yakarıcılar*'ın kilit bir sahnesinde, Adrastos ulusunun mağlubiyetinin yasını tutar. Matemli anneler ve onların hizmetçilerinden oluşan koro, "Onları doğuranlara sözün yok mu?" diye sorduğunda şöyle cevap verir: "Felaketler denizine bakın, ey zavallı anneler!"[24] Bu trajik, fakat aynı zamanda bayağılığa çalacak denli liriktir, Adrastos annelerin bileğini büker. Pathos bir kez daha epey radikal bir feryadı tesirsiz hale getirir. Koro zaman kaybetmeden hükme varır: "Ben de bir adamın yatağına hiç girmeseydim."[25]

Tek hedef doğurdukları oğulları savaşa göndermekse, hâlâ oğul doğurmanın maksadı nedir? Sparta'da kızlar, di-

---

[23] Kathleen Connors, *London Review of Books*'a mektup, 36:14, 17 Temmuz 2014.

Euripides, *The Suppliant Women*, ll. 825-26 [s. 92-93].

A.g.e., l. 824 [s. 92]

ğer Yunan devletlerinden daha geç yaşta evlendiriliyordu fakat bunun nedeni, böylece sağlıklı bir savaşçı doğurma ihtimallerinin artmasıydı.[26] Yakarıcılar isyandadır (meğer yakardıkları da yokmuş). Kaderlerine, ve kocalarına, sırtlarını dönmelerinin nedeni gebe kalmalarını isteyen zalim siyasi dünyanın gerçeğini görebilmeleridir. Belki de annelerin kamusal alanda hoş karşılanmamasının, siyasal arenaya güçlükle girmesinin diğer bir sebebi de budur. Dünyaya gerçekten engeller veya kısıtlamalar olmaksızın katılsalardı, onu okuyup görür; katlanılmaz zalimliğini bütün çıplaklığıyla gözler önüne serer, hakikatini açığa çıkarırlardı (iktidara gerçeği söylerlerdi). Birinci Dünya Savaşından sonra Britanya'da kadınlar acılarını siyasi bir amaca dönüştürmüş, oğullarını savaşa göndermeleri bekleniyorsa, karşılığında adil olmakla beraber yetersiz bir tazminat olarak, oy hakkı talep etmişti.[27]

Ancak asker anneleri, savaşan bir dünyanın emeklerine veya evlatlarının adamak zorunda bırakıldığı istikbaline değmediğine inanabilir ki böyle bir tehlike her zaman mevcuttur. Euripides'in *Medea*'sının kahramanı iki oğlunu öldürmeden çok önce, hem kendisinin hem de oyunun dillere düşmesinin nedeni o malum perdede, koro en uzun konuşmalarından birini sunar ve düşünüp taşındığını, çocuğu olmayanların katbekat daha mutlu olduğu sonucuna vardığını duyurur: [Evlerinde çocuk olanlar] sonu gelmez kaygılar içinde geçirirler zamanlarını. Üstelik evlatları hayırlı mı değil mi bilemeden sarf ederler emeklerini. Ölümlülerin başına gelebilecek en büyük kötülük kahpe felek isterse, alır götürür onu [evladını]

---

[26] Hall, s. 170.
Nicoletta Gullace, *The Blood of Our Sons: Men, Women and the Regeneration of British Citizenship During the Great War* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002), s. 55-59, Bar-Haim, *The Maternalizing Movement*, s. 21 içinde alıntılandı.

birden Hades'in ülkesine.[28] Bazı anneler bunun çok kasvetli bir bakış açısı, hikâyenin küçük bir kısmı, hatta o kadarı bile olmadığını söyleyebilir. Fakat feminizmin oldum olası vurguladığı üzere, kadınlar anne olmayı reddederek dünyayı sona erdirme gücüne sahiptir.

Antik Yunan'da doğum yapmanın tehlikeleri savaş meydanlarına taştığından, savaşmak ve çocuk doğurmak arasındaki çizgi derinleşti. Bu herkesten çok annelerin muhafaza etmesini beklediğimiz, yaşamla ölüm arasındaki o dokunulmaz ayrımı muğlaklaştırır; anneler meselesinde sergilenen her türlü olası duygusallığı engellerken, kendi şiddetini yadsıyan modern dünyanın her yanına sinmeyi sürdüren duygusallığın da yolunu keser. Medea'nın oyunun başlarında söylediği meşhur sözler, sıklıkla kendi çocuklarını öldürmesi gerçeğinden ayrıştırılarak özerk bir feminist feryat gibi okunur:

> Bizim, evimizde, güya tehlikelerden uzak yaşadığımızı, oysa kendilerinin ellerinde silahlarla savaştıklarını söylerler. Büyük yanlışları var! Bir kez doğuracağıma, üç savaşta savaşmayı yeğlerdim.

Medea'nın dertleri saymakla bitmez: Kadınlar olarak "bedenimize bir efendi" diye koca alırız, "dikkatimizi tek bir kişiye yöneltmek" zorundayız; fakat erkek özgürdür, "yaşayan ve düşünebilen bütün varlıklar içinde en acınacak halde olan biz kadınlarız."[29]

---

[28] Euripides, *Medea*, çev. Oliver Taplin, *Euripides I*, ed. David Grene ve Richmond Lattimore (Chicago: University of Chicago Press, 2013), ll. 250-53, 1091-1116 [*a.g.e.*, çev. Ari Çokona, İş Bankası Kültür Yay., 2014, s. 42].
A.g.e., ll. 233-34, 277-78, 231 [s. 10].

Doğurmak ve savaşın yaraları arasında bir analoji kuran sadece Medea değildir. Roma İmparatorluğu'nda yaşayan Yunan Plutarkhos'a göre, mezar taşlarına ölülerin isimlerini yazmayı yasaklayan kuralın tek istisnaları, savaşta can veren erkekler ve doğum sırasında ölen kadınlardı. Şehir devletinin yurttaşlarını üreten kadın, doğurur "acıyla cebelleşerek, tıpkı düşman darbelerini göğüsleyen savaşçı gibi: Doğum yapmak bir savaştır." Feminist klasikler akademisyeni Nicole Loraux'nun 1981'de yayımlanan "Le Lit, la guerre" ["Yatakta, savaşta"] adlı makalesinde belirttiği üzere, "burada söz konusu olan yalnızca bir paralellik değil; daha ziyade mübadele edimi veya en azından doğum yapmanın kalbinde savaşın varlığıdır." Benzer biçimde, yaralı bir askerin acısı doğum yapmaya benzetilirken, erkekler de kadınlara dönüşür: "Savaşçının talihi ve talihsizliği: bütün sınırları aşmak, ki buna bir kadın gibi cefa çekmek için, içselleştirdiği göstermelik erkeklik de dahil."[30] Savaş toplumsal cinsiyetleri harmanlayan fevkalade bir anda, tam da rollerin en temsili ve özgün görülen edimlerine –savaşmak, doğurmak– istinaden cinsiyetler arasındaki ayrımları muğlaklaştırır. Ölen erkekleri, yeni hayatın taşıyıcıları olarak kadınların durumuna indirgerken, bir yandan da ismini mezar taşları üzerinde gelecek nesillere aktarma hakkını sadece bu ikisine verir. Peki o zaman gerçek kahramanlar kimdir, askerler mi yoksa doğuran anneler mi? Cevap muhakkak ya hiçbiri ya da ikisi birden olmalıdır. Hal böyleyken, Loraux'nun önerdiği gibi, Yunan düşünce yapısını kadın düşmanlığıyla itham etmekte aceleci davranmamalıyız.

Shakespeare'in Roma'da geçen oyunlarında bu analoji, Coriolanus'un annesi Volumnia'nın savaş ve annelik arasındaki bağlantıyı tersyüz eden meşhur konuşmasın-

[30] Tüm alıntılar Nicole Loraux, "Le lit, la guerre," *L'Homme*, 21:1, Ocak–Mart 1981'den alınmıştır.

da son derece şiddetli ve coşkun bir üslupla tasdiklenir. Volumnia deli yaftası yiyerek, bazen de daha merhametli bir muameleyle, oğlu üzerinde yakışıksız bir denetim kullanıyormuş gibi görülerek bir kenara atılır (Shakespeare'in "boğucu" annelerinin bir örneğidir).[31] Aslında kendine has havası kattığı antik geleneğe yaslanmış annelerden biridir:

> Hektor'un emdiği Hekuba'nın memeleri,
> Yunan kılıçlarına küçümseyerek karşı koyan
> Hektor'un kanayan alnından daha güzel değildi.[32]

Bu sözler şaşırtmak, hatta iğrendirmek için sarf edilir fakat Volumnia burada militarist bir kültürün anne bedenine yönelik gizli emellerini hakikate döker. Medea savaşa katılmayı çocuk doğurmanın verdiği ıstıraba yeğliyordu (en nihayetinde ikisinin de işine yaramayan bir karşılaştırma). Volumnia'ya göre, savaşın ortaya döktüğü kan ve emziren annenin memesi estetik ödülü için yarışır. Arketipik annelik mecazını –insan şefkatinin sütü– ve savaşın sıçrattığı kanı tüm şiddetiyle hizalayan şey acı değil, estetiktir.

Volumnia Romalı bir annedir. Roma'da anneler yurttaş oğulları namına Yunanistan'da olduğundan daha fazla anıtsallaştırılırdı. Octavia ve Livia gibi imparatorluk anneleri, bazen inşasında görev üstlendikleri binalarla kutlanırdı: Octavia, ismini taşıyan Cumhuriyet Portikosunun tadilatını yaptırmış; Livia'ysa ardında pek çok imparatorluk erkeğiyle yarışacak denli geniş bir kamu işleri portföyü bırakmıştı, Augustus saltanatında Julio-Claudi-

---

[31] Janet Adelman, *Suffocating Mothers: Fantasies of Maternal Origin in Shakespeare's Plays,* Hamlet *to* The Tempest (Londra: Routledge, 1992).

Shakespeare, *Coriolanus*, Arden Shakespeare edn (Londra: Methuen, 1976), 1. Perde, III. Sahne, ll. s. 40 vd [a.g.e., çev. Özdemir Nutku, İş Bankası Kültür Yay., 2019, s. 16].

an ailesinin kadınları, onun Roma'nın programlı yeniden inşasına katılmıştı. Bugünün kraliçelerinin ve başkan eşlerinin dünyası iç dekorasyonla sınırlıdır ve öncü kadın mimarlara nadiren rastlanır; çocuğu olmayan Zaha Hadid bunun çarpıcı bir istisnasıdır ve röportajlarında işinin çocuk sahibi olmayı imkânsızlaştırdığını ifade etmiştir.[33]

Romalı kadının zirveye ulaştığı nokta, savaşçı annesi olarak rolüdür. Shakespeare, Volumnia'yı cesaret ve görkemden ziyade, Coriolanus'un "müşterek refah"ı bozmasını vurgulayan, kaynağı Plutarkhos'tan daha militarist kılmak için elinden geleni yapar.[34] Onun Volumnia'sı tüm askerleri geride bırakır. Kocası Coriolanus savaştayken onun yokluğunun yasını tutan mahzun ve şaşkın Virgilia'ya, "Eğer oğlum kocam olsaydı" der, "ona onur kazandıran bu ayrıcalığı, yatakta bana aşk yapmasına tercih ederdim."[35] Volumnia, oğlunu henüz bir delikanlıyken alnını saran bir meşe tacıyla muzafferane döndüğü savaşlara yollamaktan keyif almıştır: "Eğer bir düzine oğlum olsaydı, hepsini aynı ölçüde sevseydim; sevgimiz benim Marcius'umuza olan sevgimden daha az olmasaydı, birinin sefahat içinde yaşamasındansa, on birinin vatanları için onurlarıyla ölmelerini tercih ederdim."[36]

Gelgelelim oyunun sonuna doğru Volumnia, Roma'dan kovulan ve Volsklu düşmanla ölümcül bir ittifak kuran oğluna, doğduğu şehri harabeye çevirerek "ülkesini yağma etmemesi" için yalvarır.[37] Sonundaysa eskiden bizzat övdüğü, kanlı gölgesinden çekinmeksizin müthiş bir keyifle rolüne yansıttığı o şiddeti zorla bastırmak için anneliğe

---

[33] Margaret L. Woodhull, "Imperial Mothers and Monuments in Rome," Petersen ve Salzman-Mitchell içinde.

Philip Brockbank, "Introduction," *Coriolanus*, s. 42 içinde.

A.g.e., 1. Perde, III. Sahne, ll. 2-4 [s. 15].

A.g.e., 1. Perde, III. Sahne, ll. 21–25 [s. 16].

A.g.e., 5. Perde, III. Sahne, l. 103.

has ikna gücünü kullanır. Ancak bunu yapabilmesi için ona emsalsiz bir vasıf veren, bizzat kendi zalim hitabeti, savaşın katliamına bir anne olarak zihnen gömülmesidir.

Volumnia'yı, ki aynı şekilde Medea'yı, patolojik açıdan değerlendirebiliriz fakat bu kolaya kaçmak olur. Her ikisi de artık geçmişte kalan, anneliğin dünyanın ve hatta insanlığın şiddetinden arınmasını ve buna göz yummasını gerektirmeyen bir düşünce tarzını benimser. Adrienne Rich, "Bize yüzyıllardır dünyanın böyle işlediği söylenir; dindirmek ve hafifletmek için var olduğumuz, bizzat deneyimlediğimiz o şiddete dair çok şey biliriz" diye yazar. Rich, modern dünyanın en kötü yanını yaşayan annelerin arasına katar kendini: "Çok şey biliriz." *Kadından Doğan*'dan (1995 yeniden basımı) çıkarması yönünde baskı gördüğü, anneler ve şiddetle ilgili son bölümü kitapta tutma kararını savunur. Bazı anneler bunu ihanet olarak algılamıştı (sanki anneler ancak iyi oldukları sürece insan olarak savunulabilirmiş gibi).[38] İdealleştirmenin diğer bir yüzünde savaş ve doğum, klasik düşüncede toplumsal düzenin özünü zedeleyen iki an gibi görülür. Bilakis günümüzde, bütün kanlı delillere rağmen, geleceğimizi güvenceye almaları ve tekinsiz, tehlikeli dünyayı güvenli kılmaları için –insan spektrumunun zıt kutuplarında yer alsalar da toplumsal düzenin temel taşları niteliğindeki– ordulara ve annelere başvururuz.

Erkeklerin anne bedenini sömürgeleştirmesinin rahimden başladığını biliyoruz. Donald Trump'ın ilk başkanlık emirlerinden biri, dünyanın herhangi bir yerinde kürtaj veya kürtaj desteği sunan oluşumlara (kendi kaynaklarını

[38] Adrienne Rich, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (New York: Norton 1976, 1995), s. 279.

kullansalar dahi) mali desteği yasaklayan "küresel susturma kuralı"nı tekrar yürürlüğe sokmaktı ve bu "binlerce kadın için ölüm fermanı" demekti (Trump'ın görevdeki ilk yüz günündeki en meşhur fotoğraflarından biri, birbirinden ayırt edilemeyen bir grup adamın söz konusu emri imzalayarak yasalaştırdığı andır).[39] Bu yasa kürtaj talep eden kadınların sağlığını ve yaşamını tehlikeye attığı gibi, gelişmekte olan dünyaya milyarlar tutarındaki desteği de kesmekte ve ifade özgürlüğüne karşı tehdit teşkil etmektedir. Obama'nın bozduğu bu kararı Cumhuriyetçi başkanlar düzenli aralıklarla tekrar yürürlüğe sokmaktadır fakat doğurganlık grupları bu seferkinin emsalsiz bir aşırılık olduğunu düşünüyor.[40] Ben bu satırları yazarken, *Roe v. Wade* kararı, 1973'te ABD Yüksek Mahkemesi tarafından geçirildikten sonra ilk defa feshedilme tehlikesiyle karşı karşıya: Trump'ın Yüksek Mahkemeye ilk atadığı Neil Gorsuch, hararetli bir kürtaj karşıtı olmasıyla meşhur.

Fakat kürtaj sorunu, böylesi bir sömürgeleştirmenin ortaya çıktığı tek biçim değildir. 1999'da, *Dobson* (Dava Vasisi) *v. Dobson* davası Kanada Yüksek Mahkemesine taşınmıştır. Trafik kazası sonrası oğlu ciddi bir sakatlıkla doğan kadına, ki ihmalin kadında olduğuna hükmedilmiştir, büyükbabası tarafından çocuk adına dava açılmıştır. Sonunda ihmalkârlık suçu bir kenara bırakılarak, oğul Ryan Dobson'ın "kendisi rahimdeyken gerçekleşen ve ihmal içerdiği iddia edilen eyleminden ötürü annesi aleyhine haksız fiil davası açmak için yeterli hukuki kapasiteye sahip olup olmadığı" kısmına odaklanılmıştır. Bir çocuğun henüz kendisi dünyaya gelmeden annesinin

[39] Sarah Boseley, Ruth Maclean ve Liz Ford, "How one of Trump's first acts signed death warrants for women all round the World," *Guardian*, 21 Temmuz 2017.

[40] Karen McVeigh, "Reversal of abortion funding puts $9bn health at risk – campaigners," *Guardian*, 25 Ocak 2017.

yaptığı veya yapmadığı bir şey üzerinden onu dava etme hakkı var mıdır?

Bunu annelerin toplum tarafından düpedüz cezalandırılması, başladığımız noktanın kâbustan eksik kalmayan bir türevi olarak görebiliriz: Yasa soğuk ve sert elini hamile kadının bedenine daldırıp, henüz yaşam başlamamışken dahi, onun kabahatli olduğuna hükmetmektedir. Ancak feminist hukukçu Diana Ginn'in müjdelediği habere göre, yargıçlar mahremiyet, özerklik hakkına ve kadın haklarına dayanarak annenin lehine karar vermişti. Hamile bir kadına cenini veya doğmamış çocuğuna karşı yasal bir görev dayatsalardı, kadınların seçimlerini ve davranışlarını kısıtlama potansiyeli, kabul ettikleri üzere, "sarsıcı" olur, gelecekte yapılabilecek iddialara "akılcı" veya "ilkeli" bir sınır getirilemezdi (yeni üreme teknolojilerine ilişkin 1993 tarihli Kraliyet Komisyonuna atıfta bulunmuşlardı).[41] Muhalif seslere karşın Ginn, gayet makul bir biçimde, sembol niteliğindeki bu davanın sonucunu anneler lehine atılmış büyük bir feminist adım olarak görür ve Adrienne Rich'in kitabının zenginleştirdiği atmosfere kadar izlerini sürer (Ginn'in metni, *Kadından Doğan* ve onun mirasını öven bir derlemede yer alır).[42]

Yine Yunan düşüncesini akıllara getirerek, günümüz hukuki yazını hamile bir kadın ve ceninini ya organik bir birim ya da potansiyel bir savaş meydanı olarak görmeye meyillidir.[43] Dobson davasında Yargıç Cory, anneye arka

---

[41] Tüm alıntılar Diana Ginn, "The Supreme Court of Canada and What It Means to Be 'Of Woman Born,'" *From Motherhood to Mothering: The Legacy of Adrienne Rich's Of Woman Born*, ed. Andrea O'Reilly (Albany, NY: SUNY Press, 2004), s. 29 içinden alınmıştır.

Dobson v. Dobson, Ginn, s. 33 içinde alıntılandı.

Tess Cosslett, *Women Writing Childbirth: Modern Discourses of Motherhood* (Manchester University Press, 1994), s. 119, Ginn, s. 38 içinde alıntılandı.

çıkmasının gerekçesi olarak, "kadın ve ceninin ayrılmaz bir birim" olmasını öne sürmüştü. Öte yandan muhalif Yargıç Major, cenin ve annenin çıkarlarının aynı olmadığını ve aynıymış gibi değerlendirilemeyeceğini ifade etmişti: "Bu davada, hamile kadının anayasal haklarına dair tek taraflı endişelerin bebeğin vücut bütünlüğünün ihmalkârlık sonucu ihlal edilmesini 'olumsuzlamak' için yeterli olması, davacıya bir cevap sunmamaktadır. Burada bebeğin hakları da söz konusudur."[44] Bu ayrım hukuki açıdan önemli olmakla beraber, kısmen yanıltıcıdır. Her halükârda anneye, sanki bundan bihabermiş gibi, doğmamış çocuğunun hayatının ona bağlı olduğunu onaylaması yönünde baskı yapılır. Bu aşikâr gerçeğin, annenin toplumsal durumuna yönelik her tür endişeyi yok ettiğini gözden kaçırmamak gerekir. Sınıf, mesken, beslenme durumu, baba veya partnerin varlığı yokluğu, tutumu; hiçbirinden bahsedilmemektedir. Yaşanmış bir hayatın günlük, temel gerçekleri ve baskılarından ötürü zarar gören anne, henüz bebeği doğmadan toplumsal bir boşluğa çoktan yerleştirilmiştir bile.

Peki, ne kadar mesafe kat ettik? Annelerin bedenleri konusunda epey yol almış olsak da bir noktada tıkandık. Yunan embriyolojisinde hamilelik, cenine zarar verme konusunda şimdikinden pek de farklı olmayan bir yaklaşımın gölgesi altındadır. İşler ters gidip prematüre veya hastalıklı bir çocuk doğduğu takdirde suçlanacak tek kişi olan anne, cenin için daima tehlike arz etmektedir. MÖ 5. yüzyılın Hipokratik tıbbi eseri *Diseases of Women* [*Kadın Hastalıkları*] bilhassa kadın hasta veya zayıf olduğunda embriyonun tehlikeye atıldığı durumları sıralar: ağır kaldırmak, koşturmak, bayılmak, çok fazla veya çok az yemek, gazı olma durumu, fazla büyük veya fazla küçük bir rahme sahip olmak, korkmak, telaş yapmak veya darbe almak. Bu liste elbette çılgıncadır; makul bir noktadan başlasa

[44] *Dobson v. Dobson*, Ginn, s. 39 içinde alıntılandı.

da (kadın hasta veya zayıf değilse muhtemel olmasa da ilk iki madde akla yatkındır) kadının denetiminde olmayan şeylere (rahim büyüklüğü) ve neredeyse hiçbir şekilde sorumlu tutulamayacağı gerçeklere (bayılmak, korkmak, paniklemek, darbe yemek) doğru ilerledikçe sağduyulu olmaktan çıkar.

Her şeyden önce, Yunan embriyolojisinde anne rahmi, Yargıç Major tarafından kısmen yinelenen bir mecaza başvurmak gerekirse, bir savaş meydanıydı. Artık anne tarafından beslenemeyecek denli aç ve muzaffer büyük cenin, annenin zarlarını yırtıp ellerini ve ayaklarını sallayıp çırpınarak anne bedeninden dışarı çıkmak için mücadele etmek zorundaydı. Yavruların vakti geldiğinde yumurtadan çıkacağına emin olduğumuz tavukların aksine, insanlarda yaşamın başlaması için annenin mağlup edilmesi gerekiyordu. Shakespeare'in yaşadığı dönemde, hamile annenin ceninini boğabileceğine inanılıyordu. Jacques Guillimeau 1635'te kaleme aldığı *The Nursing of Children* [*Çocukların Bakımı*] adlı eserinde, annenin bebeğini rahimde boğmak suretiyle doğumunu engellemeyi seçebileceğini iddia etmişti. Ona kalırsa, aşırı doyurmak ve "hunharca beslemek" de aynı etkiye yol açardı. Doğum, annenin kusuru nedeniyle, hava veya besin tedariki yetmediğinde meydana gelirdi.[45] Guillimeau, anne sütünün "beyazlaşmış kan," yani regl kanamasının bir türevi ve muhtemelen ölümcül olduğuna inanan pek çok yorumcudan sadece biriydi.[46]

---

[45] Jacques Guillimeau, *The Nursing of Children, affixed to Childbirth, or the Happy Delivery of Women* (Londra: Anne Griffin tarafından Joyce Norton ve Richard Whitaker için basıldı, 1635), Adelman, s. 6 içinde alıntılandı.

[46] *A.g.e.*, Önsöz I.i.2; ayrıca *bkz.* Audrey Eccles, *Obstetrics and Gynaecology in Tudor and Stuart England* (Kent, Ohio: Kent University Press, 1982), s. 51-2, Adelman, s. 7 içinde alıntılandı.

Doğum ve savaş arasındaki bağlantının, sahnede Yunan ve Romalı annelerin acı sözlerinde en keskin görünüme büründüğüne şahit olduk. Bu anneleri, rahim imgesini savaş meydanı olarak kamusal alana taşıdıkları, ona kendi amaçları için el koydukları –Brecht'in böylesi radikal politik jestlere yakıştırdığı tabirle, onu "yabancılaştırdıkları"– için belki de artık takdir edebiliriz. Klasik tıbbi söylem, şiddetin izini bedenlerinin içine dek sürdüğü kadınları ters gidebilecek her şeyden sorumlu tutmuştur (çünkü bu diğer tüm çatışmaların takip ettiği, muhtemelen savaşı da içeren ilkel çatışmanın ta kendisidir). Annenin ve elbette babanın en azından bir embriyonun oluşumuna katkıda bulunduğunun kabul edildiği gebelik versiyonunda, kadının tohumu güçsüzdür ve babanın tohumunun ölümcül bir mücadelede zafer kazanarak bir oğulun doğmasını temin etmesi gerekir. Hal böyleyken, annenin doğmamış bebeği için yapabileceği en iyi şey, tam da kendi için tanımlanan rolle, kendini yenilgiye uğratmaktır.

Çok rahatsız edici diğer bir embriyolojik görüş annenin ezici mesuliyeti ve suçluluğunu azaltmaksızın, kadının gebelikte hiçbir rolü olmadığını söyler. Kadın erkeğin tohumunun edilgen alıcısından ibarettir, hem tabi olandır hem de suçludur. Bu çarpık düşüncenin en meşhur savunmalarından birini Aiskhylos'un *Oresteia*'sının son oyunu *Eumenidler*'de Apollon yapar:

> *Anne* dediğin kadın, *çocuğa hayat veren değildir*,
> anne, babanın döllediğini,
> koruyup besler yalnızca. Kadın kısmı, erkeğin çocuğunu, geçici bir süre
> *–emanetçi gibi–* taşıyandır, çocuğu yapan ise erkek kısmıdır.[47]

[47] Aeschylus, *The Oresteian Trilogy*, çev. Philip Vellacott (Harmondsworth: Penguin, 1974), III. Bölüm, Eumenides, ll. 656-61 (vurgu bana ait) [*a.g.e.*, çev. Yılmaz Onay, Mitos, s. 142].

"Emanetçi gibi." Sadece yedi yıl sonra, MÖ 451/ 450'de Atina halkına şehirdeki tüm yabancılara karşı yurttaşlık teminatı vereceğini hatırlayın. Dolayısıyla annenin kendi çocuğu için bir yabancı olması, anne ile çocuk arasındaki her türlü sivil ve siyasi ittifakı simgesel olarak yok eder. Apollon bu argümanı Atina mahkemesinde, babası Agamemnon'u öldüren annesi Klytemnestra'yı intikam için katleden Orestes'i savunurken sunar. Benzer şekilde Klytemnestra'nın da motivasyonu intikamdır. Agamemnon, Helen'in kaçırılmasının ardından, filosunun denize açılmasına ve Truva'yı yenmesine izin verecek iyi bir rüzgâr karşılığında, kızı Iphigenia'yı tanrılara kurban etmiştir.

Apollon'un görevi, kral ve koca Agamemnon'un öldürülmesinin anne katli suçundan neden daha fazla ceza hak ettiğini açıklamaktır. Söz konusu görev zorlayıcıdır. Bu dördüncü girişimidir: Öncelikle, Orestes'in Zeus'un emrine uyduğunu; sonra, haince öldürülen Agamemnon'un bir erkek ve kral olduğunu (anne katliamında hainlik yokmuşçasına); ardından, öldürülen adamın hayatının geri dönüşümsüz yok olduğunu (kadınlarınki de dahil olması gereken bütün ölümler için aynısı geçerli değilmiş gibi) ifade eder. Psikanaliz bunu bilinçdışının "çaydanlık mantığı," her birinin bir sonrakini silip kendi kendini yenilgiye uğratan argümanlar şeklinde tanımlayacaktı. Öte yandan koro bu argümanların hiçbirini kabul etmez. Üçlemenin son oyununda koro, rolü "anne katillerini av köpeği gibi izlemek" olan Eumenidlerin yahut Erinyelerin sesidir.[48] Onlara göre Klytemnestra'nın suçu, diğerine kıyasla daha az tiksinçtir çünkü onun Agamemnon'la kan bağı yoktur. Orestes, "Oysa annemle aramızda kan bağı var, diyorsun, öyle mi?" diye sorduğunda, ona şöyle der:

[48] *A.g.e.*, ll. 109-10.

"Seni yüreğinin altında taşıyıp, karnında neyle besledi, ha, cani herif?"[49]

Benzer bir anlayışla, Sophokles'in *Elektra*'sında, Klytemnestra'nın öfkeli kızına söylediği üzere, Agamemnon "doğurmanın ıstırabını (*lypès*) çekmemiştir" ve dolayısıyla Iphigenia'yı kurban etmeye hakkı yoktur. Annenin çocuk doğurmadaki rolü daha büyüktür ve bunun "ölçütü acının miktarıdır:" "Onun tohumunu ekti, tıpkı onu doğuran ben gibi."[50] Klytemnestra, Orestes tarafından öldürülecektir fakat hiç olmazsa ölmeden, kaderine terk edilmeden önce, savunma yapma şansına sahiptir. Atina yasalarının bu konuda onun tarafında olması ironiktir. Üvey kardeşler arasında evlilik, ancak kardeşlerin anneleri aynıysa ensest olarak sınıflandırılmaktadır (babaları aynı olan üvey kardeşler arasında evlilik yasak değildir). Dolayısıyla anne ve çocuk arasındaki bağ çok özeldir. Apollon yaygın olarak benimsenmiş, hukuken tanınan bir inanca karşı direnmektedir.[51]

Robert Icke'ın muhteşem 2015 *Oresteia* uyarlamasında Klytemnestra'nın sesi sahnenin önüne taşınır. "Neden," diye sorar, "annenin öldürülmesi, babanın öldürülmesinden daha değersiz olsun?.. Neden annenin cinayet sebebi oğulunkine kıyasla daha *kıymetsiz* olsun?" Derken sorduğu soruya ancak bir kadının verebileceği cevabı verir: "Çünkü *kadın* daha önemsizdir." Oyunun Londra prodüksiyonunda Lia Williams bu sözleri öyle acı, aralıklı bir vurguyla telaffuz etmişti ki sanki çalınan hayatı, seyircinin kulak kesilmesine bağlıydı (ölümünden sonra ona

---

[49] *A.g.e.*, ll. 605-7 [s. 140].
Sophokles, *Electra, II*, ll. 532-33, Rachel Bowlby, *Freudian Mythologies: Greek Tragedy and Modern Identities* (Oxford: OUP, 2007), s. 211 içinde alıntılandı [*a.g.e.*, çev. Azra Erhat, İş Bankası Kültür Yay., 2011].
Bu bilgi için Edith Hall'a teşekkürlerimi sunarım.

mahkemede kendisi adına ifade verdirmek, elbette, Icke'ın radikal icadıdır).[52] Klytemnestra kızından mahrum bırakılmış, yas tutan bir annedir; kızının, babası tarafından öldürülmesinin tetikleyici faktör olduğu çarçabuk unutturulur; ancak Icke ona hak ettiği önemi verir. "Bütün bunlar," der kızının hayaletine, "bütün bunlar *senin* için." Orestes ölü babasının kanlı bornozunda, sahnenin arkasındaki dev ekrana büyük harflerle yansıtılan "Çocuk Katili" yazılı bir not bulur.[53]

Bu uyarlamada Apollon mahkemede yoktur. Karar yine Klytemnestra'nın aleyhine çıkar. Fakat oyun boyunca Orestes'e gerçeği söyleyen doktor, anne katlinin kayıtsız şartsız çok daha zalimce olduğunu belirtir: "Onun yaptığı seninki gibi değildi./ Agamemnon onu beşiğinden kaldırmadı./ Onu emzirmedi."[54] Aiskhylos'un versiyonundaysa Orestes'e canı için yalvaran Klytemnestra göğsünü açar, bu Orestes'i bir an duraksatır fakat son kertede vazgeçirmez.

Aiskhylos'un metninde Apollon'un konuşması, en azından annelerin yaşamın yaratılmasında hiçbir rolü olmadığı görüşünün onları öldürmeyi nasıl meşrulaştırabildiğini sergileme erdemine sahiptir. Hakeza Athena onu hiçbir annenin doğurmadığı gerekçesiyle Orestes lehine karar verir. Aslında bu başka bir anne katline işaret eder çünkü Athena'nın (Metis'i yutan) Zeus'un kafasından doğması mitinde, Athena'nın annesi tanrıça Metis yok edilir.[55] Üçlemenin en başında Agamemnon, iki kartalın hamile bir tavşanın bedenini gözü dönmüş halde parça-

---

[52] Robert Icke, Sophokles'in *Oresteia*'sının uyarlaması (Londra: Oberon, 2015), s. 119.

A.g.e., s. 60.

[54] *A.g.e.*, s. 118.

Bu hikâyenin ve olası sonuçlarının eksiksiz değerlendirmesi için *bkz.* Amber Jacobs, *On Matricide: Myth, Psychoanalysis and the Law of the Mother* (New York: Columbia University Press, 2007).

ladığı bir alameti anlatır: "Yüküyle ağırdı, şimdi ise canlı bir av/ Doğmamış günlerinin son karanlığında."[56] Aiskhylos'un üçlemesi, Orestes'in affedilmesiyle, annesini öldürmesine rağmen isminin saraydaki eski konumuna kavuşmasıyla biter. Modern uyarlamasıysa sersemletici bir kaygı içindeki Orestes'in dört kez şunu tekrarlamasıyla sonlanır: "Ne yapmalıyım?" Colm Tóibín'in uyarlaması *İsimler Evi*'nde (2017) Iphigenia'nın katliam sırasında attığı çığlıklar ve Klytemnestra'nın çığlıkları Orestes'in aklından çıkmaz (annenin ıstırabı sonunda öldürülmesine yol açan suçtan daha önemlidir).[57]

Fransız psikanalist André Green, "Meşru aidiyetini kazanıp ismini babasının soyuna eklerken, bir yandan da dünyaya gelmesini sağlayan aracıyı nasıl yok edebilir?" diye sorur.[58] Bu, doruk noktasına ulaşmış anne nefretinin, ilerlemenin zirvesinde olduğumuz zamanlarda dahi annelerin maruz kaldığı şeyin sarsılmaz esasıdır. 2015'te Icke'ın *Oresteia*'sı Londra'da kapalı gişe sahnelendi. Zamanımıza göre yeniden yapılandırılan bu oyunun bir yanı bizlere hitap eder. Bunun sebebi, annelerin yaşamlarımızda harcanabilir olduğu kadar zaruri de olması, favori kurbanlık nesnelerimiz olmayı sürdürmesi değilse nedir? Anneler neden bütün şikayetlerimizin taşıyıcısı olmayı ve adaletsiz bir dünyanın ceremesini çekmeyi sürdürmelidir?

1980'lerde Fransız bir feminist arkadaşımın anlattığına göre, partneri kendisine hayatında ilk kez bir kadını hem

---

[56] Aeschylus, *Agamemnon*, ll. 117-20.
Colm Tóibín, *House of Names* (Londra: Viking, 2017).

[58] André Green, *Un œil en trop: Le Complexe dOEdipe dans la tragédie* (Paris: Minuit, 1969), İng. çev. s. 80, alıntılandığı yer, Jacobs.

anne hem de sevgili olarak hayal edebildiğini söylemişti. Sanırım kadınların çocuk doğurduğu taktirde arzulanabilir olmaktan çıktığını ima ederek, adam bunu görkemli bir iltifat niyetiyle söyledi. Adam onun durumunda böyle bir şeyin olmayacağını söyleyerek kadına cömertçe güvence veriyordu. Annelerin tarafından baktığını, bitkinlik ve huzursuzluğun yanı sıra bebeklerinin taleplerine gömüldüğü için pek çok kadının doğumdan sonra bir süre sekse ilgisini yitirebileceğini bir an olsun aklından geçirdiğini sanmıyorum. Birkaç yıl sonra anne olduğumda, yakın bir arkadaşım, bana bir bebeğin veya küçük bir çocuğun annesiyken sevgili edinen bir kadının tanrıların gazabına uğrayacağına dair dehşet verici bir uyarıda bulunmuştu. Sanki annelik, cinsel arzunun nesnesi olarak kadın fikrini sekteye uğratıyormuş gibi. O halde annelik, bir kültürün günümüzde hâlâ çoğunlukla anneliğine yol açabilen cinsellikten kendini arındırma yollarından biridir. Eleştirmen Rachel Bowlby'nin vurguladığı üzere, üreme teknolojilerindeki gelişmeler sebebiyle, çocukların "bir zamanlar seks yapmış iki ebeveynden, iki cinsiyetten" geldiğini artık varsayamayacağımız bir döneme yaklaşmış olsak bile.[59] Veya ilerleyen sayfalarda odaklanacağımız Elena Ferrante'nin sözleriyle, "başta annelerin terzileri olmak üzere hiç kimse bir annenin kadın bedenine sahip olduğunu düşünmez" (burada en sevdiği çağdaş kadın yazar Elsa Morante'den alıntı yapar).[60]

Bu da eski bir hikâyedir. Hamlet, dolap sahnesinde annesiyle yüzleştiğinde, amcasının babasını öldürüp onun

---

[59] Rachel Bowlby, *A Child of One's Own: Parental Stories* (Oxford: OUP,2013), s. 114.

Elena Ferrante, Elsa Morante'den alıntı, "Mothers' Dressmakers," *Frantumaglia: A Writer's Journey* (New York: Europa, 2016), s. 17 içinde [a.g.y., *Bir Yazarın Yolculuğu, Frantumaglia*, çev. Eren Yücesan Cendey, Everest Yay., 2017, s. 13].

yerini almasının öfkesiyle annesini azarlar ancak sahnenin sonuna doğru bunun tek veya dahası esas suç olmadığı anlaşılır: "Ey serkeş cehennem/ Bu yaşta bir kadının kemiklerinde bile rahat durmadığına göre/ Ateşli bir gençte ahlak sadece/ Kendi alevinde eriyen bir mumdur herhalde."[61] "Bu yaşta bir kadın" ifadesiyle evli bir kadın veya büyükanne kastedilmektedir fakat esas mesele elbette kraliçenin onun annesi olmasıdır: "Kraliçesin sen, kocanın kardeşinin karısı. Ve keşke olmasaydın, annemsin sen benim."[62] Anneler cinsel bir varlık olmakta ısrar ederse, anneliğin bir üst modeli olan bakirelerin erdemi yok edilecektir. "Sakın," diyerek son talimatını verir, "şimdi sana yap diyeceklerimi yapayım deme: Bırak o şişko Kral yatağına çeksin yine seni."[63] Icke'ın *Oresteia*'sında Klytemnestra'nın otopsisinde boynu ve gövdesinin yanı sıra cinsel organından da bıçaklandığı ortaya çıkar.[64] Oğlu tarafından cezalandırılmasının sebebi, sırf babasının ölümü değildir.

Fakat en büyük tabu, bir annenin kendi çocuklarına yönelik kösnüllüğüdür. Victoria Beckham 2016 yazında beş yaşındaki kızının doğum gününde onu dudaklarından öptüğü bir fotoğrafı Instagram'da paylaştığında büyük tepki almıştı (troller "sapık" ve "lezbiyen" olarak etiketlemişti onu). Bu tepkide çocuk tacizi skandalları da rol oynamıştı. Ancak ortada taciz olmadığında bile, annelerin birbirlerine fısıldarcasına bahsettiği anne-çocuk ilişkisinin erosu, genel anlamda hâlâ ayıplanır veya nadiren dillendirilir. Bu konuda Antik Yunan ve Roma daha ilerici görülebilir. Kadınların en çekicisi

---

61 *Hamlet*, Birinci Quarto, 1603, 11, 53-54 [*a.g.e.*, çev. Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, s. 146].
Hamlet, Birinci Folyo, 1623, 3. iv. 15-16 [*a.g.e.*, s. 143].
A.g.e., 3. iv. 166 [*a.g.e.*, s. 151].

64 Icke, s. 117.

addedilen Cleopatra dört çocuk annesiydi ve bunların birinin Julius Ceasar'dan, diğerlerinin de Marcus Antonius'tan olduğunu iddia ediyordu, ki çoğu Cleopatra betimlemesinde bu durum kasten gizlenir (Shakespeare'in oyununun sonunda çocuklarına gönderme yapılsa da genelde gözden kaçırılır ve üstelik Cleopatra'nın anne olduğundan kime bahsettiysem de bundan bihaberdi). Aslında bu sessizlik, Octavian'ın Marcus Antonius'la çatışmasının iç savaş olarak algılanmasını engelleme teşebbüsüyle başlamıştır; zira şehir devletinin anahtarı için yapılan savaşta muhtemelen kardeşler karşı karşıya gelecektir.

Venüs'e *mater amoris*, yani "aşkın annesi" deniyordu (ensestlik içermeden erosa annelik etmek nasıl mümkün olabilir? Zaten bütün mesele de bu değil mi?). Bu, Vergilius'un *Aeneas*'ında oğlu Aeneas'ın ihmalkârlık suçuna umursamazca cevap verdikten hemen sonraki Venüs'tür: "Der ve arkasını dönünce gül gibi pembe boynu aydınlanır, ambuaz saçlı başından tanrısal bir koku yayılır, elbisesi ayaklarının dibine kadar dökülür: yürüyüşü gerçek bir tanrıçayı meydana çıkarır."[65] Bu an hem nefes kesici hem de acımasızcadır: Kadının cinselliği ve bedeni, ancak bu açıklayıcı anda, onun annesi olduğunu tam manasıyla idrak eden oğluna karşı gaddarlığının çıplak hakikati olarak teşhir edilir. Fakat bu denli tahripkâr olmayan başka imgeler de mevcuttur. MÖ 13-9 yılında yapılan *Ara Pacis*'in bir paneli Terra Mater [Toprak Ana], ana tanrıça ile iki çocuğunu betimler ve tanrıçanın giysisi hafifçe omuzlarından aşağı kaymıştır (bu bir heykel olduğundan, teşhir bununla sınırlı-

[65] Genevieve Lively, "Mater Amoris: Mothers and Lovers in Augustan Rome," Hackworth Petersen ve Salzman-Mitchell, s. 197 içinde [Vergilius, *Aeneas*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 1143, çev. Dr. Oktay Akşit, s. 33].

dır). Dolayısıyla o aynı zamanda Venüs'tür ve tenselliği, kucağında oynaşan iki oğlana karşı kösnüllüğünün bir parçasıdır.

Annelerin erosu, bir çırpıda onların aleyhine dönebilir. Çarpıcı bir klasik örnekte, Lysias, karısının âşığı olan Yunan vatandaşı Eratosthenes'i öldürme suçuyla çıktığı mahkemede kendini savunan Euphiletus'un konuşmasını hazırlar. Bu konuşmaya yuvalarının ahengini, yasak ilişkiden evvel ne kadar mahrem bir yer olduğunu göstermek için kadının oğlunu nasıl da sevgiyle emzirdiğine odaklanarak başlar; ardından durumu tam tersine çevirerek kadının anne özverisinin dikkat dağıtıcı bir maske, tensel bir tuzak, bir komplodan ibaret olduğunu ileri sürer. Kadın yüzeyde öyle adanmış görünmektedir ki ihanetini sezme imkânı bile olmamıştır. Bu entrikacı anne, ilişkisini saklamak için bebeğinin ağlamalarından dahi faydalanmıştır. Burada emzirmenin masumiyeti, suçluluğa zahmetsizce kayıverir (bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, bunların hiçbiri silinip gitmemiştir).[66]

Yunanlarla işimiz bitmedi ancak "bizler" artık ilerleyen sayfalarda anlatılacaklara hazırız çünkü Yunan mirası, yine anlatacak birden fazla hikâyesi olan modern zamanın eksiksiz tablosunu sunmadığı gibi, atası bile sayılmayabilir. Bir görüşe göre Yunanistan, Batı'nın halının altına süpürmek için elinden geleni ardına koymadığı Afrika mirasına aslında çok şey borçludur.[67] Sömürge ön-

[66] Patricia Salzman-Mitchell, "Tenderness or Taboo: Images of Breast-Feeding Mothers in Greek and Latin Literature," Hackworth Petersen ve Salzman-Mitchell, s. 150-51 içinde.
Martin Bernal, *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilisation, Volume I, The Fabrication of Ancient Greece* (New Jersey: Rutgers University Press, 1987).

cesi Afrika, tamamıyla etkin, toplumsal ve siyasi bireyler olan anne örnekleri sunar. Örneğin günümüzde Uganda olarak bilinen bölgenin bazı kısımlarında kraliçe anneler kabilenin ittifaklarını yönlendirmiştir; gerçi bu statüleri 19. yüzyılda yok edilmiş, bu kadınlar yerli elit sınıf ve İngiliz sömürgeci erkeklerin yeni ittifakı tarafından bilfiil köleleştirilmiştir.[68] Fakat Yunanlar hâlâ aramızdaysa, onlardan bir şeyler öğrenmemek veya Klytemnestra'nın trajik hikâyesiyle ilintili olarak gördüğümüz gibi, onların karşısına dikilip cevabımızı sunmamak için bir mazeret yoktur. Geçmişten günümüze kadar gelen satırlar girifttir ve ne ilerlememizden duyulan memnuniyetle ne de daha iyi bir çağa yönelik nostaljiyle bezenmiştir (bunlar, annelerimizle kurduğumuz ilişkiyi düşünürken düstur olarak benimsemeye teşvik edildiğimiz iki kısıtlı seçenektir).

O halde bu bölümün sonuna gelirken annelerin en dermansızı Medea'ya yeniden dönelim. Nicole Loraux, *Mothers in Mourning*'de [*Yaslı Kadınlar*] şöyle der: "Freud, 'agresyon, insanlar arasındaki her türlü şefkat ve sevgi ilişkisinin zeminini teşkil eder' diye yazarken, Oedipus'la o kadar meşgul olmak yerine Medea'yı daha dikkatli inceleseydi şu sözleri kesinkes eklemezdi: 'Belki bunun tek istisnası annenin oğluyla olan ilişkisidir.'"[69] Loraux'ya kalırsa Oedipus'un büyük teorisyeni, eşe yönelik gazabın iki oğula duyulan sevgiyi alt ettiği bu Yunan trajik düşüncesine karşı kördü. Fakat *Medea*'nın bu okuması bile nihai değildir. Hikâyenin Euripides'ten önce dolaşımdaki başka versiyonlarında Medea çocuklarını öldürmez: Medea'ya duyulan nefret Korinthosluları çocukları öldürme-

[68] Rhiannon Stephens, *A History of African Motherhood: The Case of Uganda, 700-1900* (Cambridge: CUP, 2013).

Nicole Loraux, *Mothers in Mourning*, çev. Corinne Pache (Ithaca: Cornell University Press, 1998), s. 51.

ye iter, Kreon'un akrabaları Medea'nın onu öldürüp Atina'ya firar etmesinden sonra intikam için onları öldürür veya Medea'nın onları ölümsüz kılmak için tasarladığı ayin sırasında çocuklar ölür.[70]

Euripides'in oyununda dahi Medea'yı cinayete iten şey çocuklarının babasına duyduğu cinsel hiddet değildir ya da diğer bir deyişle sadece bundan ibaret değildir; sebep bir yandan da babalarının çocuklara duyduğu sevgiyi yitirmesidir ki bu onları muğlak bir geleceğe mahkûm eder. Medea'nın feryadı adalet uğrunadır ve anneliğin ıstırabı hakkındaki o uzun konuşması, en büyük korkusu çocuklarıyla beraber evsiz barksız ve devletsiz kalmak olan bir annenin ağıtıdır; bu günümüzde hiçbir şekilde örtbas edemeyeceğimiz bir korkudur (zaten Kreon'a şehirden sürülmek yerine infaz cezası için yakarır). Cinayetten sonraki son yüzleşmelerinde İason onu "kıskançlıktan kıvranmış" vaziyette olmakla suçlar: "Başkasıyla beraber olmam bu kıyım için yeterli bir neden miydi?" Medea şu cevabı verir: "Sence ihanet kadınlar için yenilir yutulur bir şey midir?"[71]

Esasen Medea'nın aklındaki şey seks değil, hayatta kalmaktır. Sonunda istediği teminatı elde ettiğindeyse buna güven duyamaz. Çocuklarını daha beter bir kadere mahkûm etmemek adına öldürür onları: "Vermeyeceğim! Onları kendi ellerimle/ Düşmanlarımdan kimse mezarlarını bulup/ kirletmesin diye."[72] *Medea*'ya çoğunlukla yakıştırılan imgenin cinsel çılgınlık olması ve bir annenin bu dünyada çocuklarına artık yer olmadığını düşünmesinin muhtemel sebeplerinin tablodan hepten çıkartılması ilginçtir. Véronique Olmi'nin 2001 tarihli *Medea* uyarlaması çoksatarının adı *Bord de mer*'dir [*Denizin/Anneli-*

[70] Euripides, *Medea*, Giriş, s. 70.
A.g.e., ll. 1366, 1368-69, s. 130 [*a.g.e.*, s. 51].
A.g.e., ll. 1060-62, s. 117 [*a.g.e.*, s. 52].

ğin Kıyısında] (tercümesi *Beside the Sea*'de [*Denizin Yanında*] *mer/mère*, "deniz/anne" kelime oyunu kaybolur).* Anne deniz kıyısına gittiklerinde iki oğlunu öldürmeden önce sessiz sedasız delirir ve hayatını çocuklarıyla beraber yataktan çıkmadan televizyon izleyerek geçirdiğini hayal eder, "kumandayı kavrar, dünya boka battığı an onu kapatırdık."[73] *Oresteia* gibi Medea da yüzyılları aşıp hâlâ bizimle iletişim kurmaktadır. Sahnede *Medea*'nın tarihi üzerine yazan Margaret Reynolds, "Yaptığı Medea'nın yanına kâr kalır" der, "zaten onu bu yüzden severiz... Sadece performansı sırasında olsa da kendimizi –daha doğrusu gelenek, hukuk, düzen ve hükümlerle elimiz kolumuz bağlı olmasaydı olacağımız kişiyi– canlandırma özgürlüğü verir bize."[74]

Fakat bence en kudretli sahiplenme edimi ve hakiki feminist metin, Christa Wolf'un 1996 tarihli *Medea* versiyonudur. Bu hikâyede Medea çocuklarını, Kreon'un kızı Glauce'yi, veya ağabeyi Absyrtus'u öldürmez; efsanenin bir diğer versiyonunda İason'la beraber memleketi Colchis'ten kaçmadan evvel öldürür Absyrtus'u. Bu suçların Korinthoslular tarafından onun üstüne atılmasının sebebi, şehrin grotesk sırrını ortaya çıkarmış olmasıdır; Kreon, veraseti karısının hâkimiyetine girmesin diye Glauce'nin kız kardeşini öldürmüştür. Bu olaydan sonra Kreon'un karısı konuşmayı bırakmış ve giderek delirmiştir (Absyrtus'u öldüren de onu taht için rakip olarak gören Medea'nın babasıdır). Medea ilk monolo-

---

Fransızcadaki deniz anlamındaki *mer* ile anne anlamındaki *mère* sesteştir –ed.n.

Véronique Olmi, *Bord de mer/Beside the Sea*, çev. Adriana Hunter (Londra: Peirene, 2010), s. 68.

Margaret Reynolds, "Performing Medea: or, Why Is Medea a Woman?" *Medea in Performance, 1500-2000*, ed. Edith Hall, Fiona Macintosh ve Oliver Taplin (Oxford: Legenda, 2000), s. 139, 140 içinde.

ğunda, "Ya ben aklımı kaçırdım ya da onların kenti bir cürüm üzerine kuruldu" der.[75] Bu Medea'yı bir psikanaliste dönüştürür –göndermeler aşikârdır– ve hastalanan Glauce'yi hakikati bildiğine, olayı gördüğüne ikna eder. Glauce kendi kendine düşünürken, Medea'nın kendisine şunu öğrettiğini söyler: "kendime hiçbir düşünceyi yasaklamamalıyım."[76]

Dolayısıyla Medea'nın esas suçu, kolektif bir masumiyet mitini paramparça etmektir. O bir günah keçisi, diğer herkes başarısız olduğu için suçlanan annelerdendir: "Hiçbir şeyin onların suçu olmadığını söyleyecek bir kadın arıyorlar."[77] Daha da beteri, suçu ifşa ederek bütün ülkeyi acıya esir etme tehlikesini göze alır: "Birinin yas tutması şart."[78] Adrienne Rich'i hatırlayın: "Yüzyıllardır bize dünyanın böyle işlediği söylenir; dindirmek ve hafifletmek için var olduğumuz, bizzat deneyimlediğimiz o şiddete dair çok şey biliriz."[79] Wolf'un versiyonunda hiçbir şeyi dindirmediği için bütün suçlar Medea'ya yıkılır. Şehrin çocuk cesetleri üzerine inşa edildiğini bildiğinden Korinthos'tan kovulur. Wolf, 20. yüzyılda Almanya'nın meselini yazmak için kullanmıştır *Medea*'yı; İkinci Dünya Savaşının sonunda Müttefiklerin Alman şehirlerini bombalamasını izleyen sessizliği aktardığı *Hava Savaşı ve Edebiyat*'ta W.G. Sebald, "devletimizin temellerini üzerine inşa ettiği cesetlerin sıkı sıkıya korunan sırrı"ndan dem vurur.[80] Hepsinden önemlisi Wolf, Medea'yı bir ka-

---

[75] Christa Wolf, *Medea: A Modern Retelling*, çev. John Cullen (Londra: Virago, 1998), s. 7 [*a.g.e.*, çev. İlknur İgan, İş Bankası Kültür Yay., s. 4, 2021].

A.g.e., s. 111-13.

A.g.e., s. 80 [*a.g.e.*, s. 78].

A.g.e.

Rich, s. 270.

[80] W.G. Sebald, *On the Natural History of Destruction*, çev. Anthea Bell (Londra: Hamish Hamilton, 2003), s. 13.

dın dünyanın illetlerinden sorumlu tutulduğunda neler olduğuna dair bir hikâyeye dönüştürmüştür. "Bizim kuşkumuza ihtiyacı yok artık, onu memnun etme çabamıza ihtiyacı yok" diye yazar giriş bölümünde. "Kendi yanılsamamızın ve kendimizi tanımayışımızın en derinlerine kadar girmeye cesaret etmemiz gerekir, öylece girmeliyiz, hep birlikte, peş peşe, kulaklarımızda yıkılan duvarların uğultusuyla."[81]

[81] Wolf, s. 1-2 [*a.g.e.*, s. vii, viii].

2

RUHSAL KÖRLÜK

SEVGİ

Roald Dahl'ın romanından uyarlanan *Matilda Müzikali*, annelik tanıması paradoksu olarak tanımlanabilecek bir sahneyle açılır. Yüzlerini çirkince buruşturmuş bir grup çocuk, "Annem bir mucize olduğumu söylüyor" şarkısını öyle bir söyler ki âdeta ima edilen aslında birer canavar olduklarıdır; bu esnada, sihirli güçleri olduğu için gerçekten de bir mucize olan Matilda, ebeveynlerinden ne onay ne de anlayış görür. Neredeyse doğum yapana dek hamile olduğunu bile fark etmeyen annesinin bir bebek istemediği ve dahası bir bebekle ne yapacağını bilmediği açıktır. Matilda'nın babasıysa bir erkek evlat istemiştir (müzikalin sonuna dek Matilda'ya "oğlum" der durur). İkisi de Matilda'nın yeteneklerinden nefret etmekle birlikte mutsuzluğunu aktardığı ve bundan kurtulmak için faydalandığı okuma sevgisine karşı horgörüden başka bir şey duymaz. Matilda, bize defalarca kez söylendiği üzere, özeldir. Fark edilmesi gerekiyordur. Sonunda, onun emsalsiz niteliklerini onaylayan Jenny Honey adında bir öğretmen tarafından evlat edinilir; Jenny yetimdir, annesi (kitapta Jenny iki yaşındayken) doğum esnasında ölmüştür. Gizliden gizliye verilen mesaj, Jenny bizzat kendisi de reddedildiği için Matilda'nın aradığı şeyi bildiği, dolayısıyla onu kurtarabileceğidir. Hikâyenin her köşesinde başarısız –aşırı düşkün, ihmalkâr, ölü– anneleri görmek mümkündür. Dahl'ın kitabını bitirmekte ne kadar zorlandığına bakıldığında, bahsin ne kadar yüksek olduğu görülebilir. Öyle ki hikâyenin ilk versiyonundan Matilda sağ çıkamamıştır.

Kitapta Dahl, iki başarısız ebeveynlik türünden hangisinin daha beter olduğuna dair bir fikir belirtir: "Çocuklarına hiç ilgi göstermeyen anne babalar mevcuttur. Tabii ki bunlar, çocuklarına tapanlardan çok daha kötüdür;" yine de Dahl'ın ikinci gruba yönelttiği kin epey yoğundur.[1] Ancak bir anne tarafından görülmenin en hafif tabirle karmaşık bir lütuf olduğu aşikârdır. Aşırıya kaçılırsa bir canavar, yetersiz kalınırsa muhtemelen yine insana benzemeyen bir yaratık olursunuz. Oldukça zor ve tuhaf bir meseleyi –Matilda tuhaf değilse nedir?– kolay ve bariz bir şeymişçesine göstermek, Dahl'ın hikâyesinin dehasını ortaya koyar. Anneliğe ilişkin neredeyse her metnin uzlaşıyormuş gibi göründüğü nokta, bir annenin daima bebeğinin yanında olması gerektiğidir. Bu süreç bebeği Freud'un ifadesiyle "Majesteleri Bebek," yani narsistik bir nesne, annenin ideal imgesini kusursuzca kendisine yansıtan bir ayna olarak değil ("Annem bir mucize olduğumu söylüyor"), kendine ait biri gibi görürse devreye girecektir ancak. Annenin görevi, bebeğin kendi olduğu kişiyi tanımaktır; bunun anlamı, ikisinin de önceden bilemeyeceği bir şey olsa da. Görünüşe göre böyle bir belirsizliğe müsamaha göstermek zordur. Belki de "Majesteleri Bebek"in bu denli gücü elinde tutmasının sebebi budur. Temmuz 2013'te Prens George'un doğumundan sonra, ertesi yıl nisandaki kraliyet turu sırasında İngiltere'ye âdeta her gün bebekten küçük dozlar verilmişti, bebek başka başarıların yanı sıra Avustralya'daki Cumhuriyetçiliğin kalıntılarını bastırmaktan sorumlu tutulmuştu. Dünyanın dört bir yanındaki annelere rol model olarak sunulan Cambridge Düşesi, ilk evladından bir kral var etmek zorundadır. Burada aşması gereken güçlük, onun bir canavara ya da önemsiz birine

[1] Roald Dahl, *Matilda* (Londra: Jonathan Cape, 1988; Puffin, 2013), s. 4 [*a.g.e.*, çev. Lale Akalın, Can Yay., 2007, s. 14].

(veya büyük ihtimalle ikisinin bir karışımına) dönüşmesini engellemektir.

Kitabın bu bölümünde sorduğum soru şu: Annelerin yoğun sevgilerini ve sadakatlerini çocuklarına aktarmaları beklenirken onlardan talep edilen şey nedir? Bu altbölümün adını "Sevgi" koydum fakat "Ruhsal Körlük" adında bir bölüme dahil olması bir ipucu veriyor olmalı ("Sapkınlık Olarak Sevgi" de bu sayfalar için alternatif bir başlık olabilirdi). Ne de olsa birinden ne zaman sevgi beklense veya talep edilse, bahsedilen son şeyin sevgi olduğundan emin olabiliriz. Tıpkı doğal olma emri gibi –sadece kendiliğinden doğabilecek bir şeydir bu– sevgi talebi de nesnesini ezer ve kendini imha eder.

Annelerin mükemmel olmasını beklemek, elbette bütün dünyası bebeğinden ibaret olan –ki bu dünya da kusursuz olmalıdır– "aşırı düşkün" veya "narsist" annenin mükemmellik arzusuyla bağlantısız değildir. Yahut başka bir ifadeyle, annelerin mükemmel olmasını bekliyorsanız, neden onlar da bu imkânsız beklentiyi çocuklarına aktarmasın? Dolayısıyla bu dikteye riayet eden annelerin, söz konusu rolün şartlarını sapkınca bir başarıyla icra ettiği söylenebilir. Mükemmellikten mükemmellik doğar, kendilerine takıntılı halde dalkavukluk eden yaşamlar ruhen donuktur (mükemmelliğin tüketim mallarının sahte vaadi olması da tesadüf değildir, hayal kırıklığına uğratan her bir satın almanın bir sonrakine yol vermesinin sebebi de budur).

Dahl'ın gudubet ve mucizevi çocukları derin bir noktaya temas etmeyi başarır. Bir çocuğu mucize olduğuna inanacak şekilde yetiştirmek bir sevgi edimi değil, bir zulüm türüdür; ihmalkârlığın zıt kutbunda yer alsa da. Böyle bir çocuk, görebileceği tek insan kendisi olacaksa, dünyada kendine nasıl yer bulabilir? Bu, bütün çocukların birer mucize olduğunu söylemenin, yani dünyadaki her çocuğu eşit konuma yerleştirerek hepsinin eşsiz görme-

nin zıddıdır. Annenin bebeğini doğurduktan sonra kapıldığı büyüyle de ilgisi yoktur; İngiliz çocuk psikanalisti ve pediatrist D. W. Winnicott ile ondan sonra gelen pek çok psikanalist, erken safhalarda annenin bebeğini muazzam bir dikkatin odağı kılmasını "birincil annelik meşguliyeti" olarak tanımlar. Cezalandırıcı ve yoğunlaştırıcı vasfını kabul etmese de pek çok annenin tanıdığı bir şeydir bu, belirli bir annelik türünün içine zahmetsizce sızıverir: Bir anne sadece çocuğu için yaşamalıdır, bir anne sadece bir annedir, dahası değil.

O halde mesele, yenidoğanı derhal insanlığından yoksun bırakmaksızın yeni bir doğumu nasıl tanıyacağımızdır. Yine *Kadından Doğan*'dan alıntı yaparsak, "Doğan her bebek" diye yazar Adrienne Rich, "insanlığa içkin olasılıkların çokluğuna ve giriftliğine şahitlik eder."[2] Kitabın geri kalanı, kurum olarak anneliğin bu hayali nasıl ezdiğini acımasızca gözler önüne serer. Hannah Arendt, kısmen Rich'i çağrıştıran bir pasajda, her yeni doğumun en yüksek antitotaliter an olduğunu yazar. Arendt'e göre özgürlük, başlama yetisiyle özdeştir. Böylesi başlangıçlarda, "hiçbir mantığın, hiçbir inandırıcı çıkarımın (...) kudreti yoktur çünkü mantıksal bağ, bir öncül biçimindeki başlangıcı gerektirir."[3] Dolayısıyla totaliter dehşete, "her bir yeni insan doğumuyla yeni bir başlangıç oluşması ve dünyada sesini yükseltmesi korkusu" yüzünden gereksinim duyulur.[4]

Alman faşizminin arifesinde yazılan *Yıllar*'da Virginia Woolf, buna benzer bir rotada ilerler. Ebeveynlik tekelci-

---

[2] Adrienne Rich, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (New York: Norton 1986, 1995), s. xxxiii.

Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1979), s. 473 [*a.g.e.*, çev. İsmail Serin, İletişim Yay., s. 305].

A.g.e [s. 306].

liğinin vahim sonuçları, toplumsal kumaşa verdiği hasar –ki artık onarılmayacak duruma gelmiştir– ve herkesin kendi çocuğunu ve ailesini diğer herkesten üstün tutmasının yol açtığı zarar üzerine yorumlarda bulunur. Bunun yanı sıra İngiltere Nazi Almanyası'ndan farklı olmakla övünse de burjuva ailesinin kendini beğenmiş egoizmi ile devlet otokrasisi arasında bir bağ olduğunu ileri sürer (o sıralar yazdığı *Üç Gine*'de merkeze alınan bir önermedir bu). 1930'ların ortalarındaki bir aile toplantısında –romanın son kısmının adı "Bugün"dür– Albay Pargiter'ın artık yetişkin olan torunu North, insanların kibarca birbirinin çocuğu hakkında sorular sormasını gözlemlemektedir: "*benim oğlum, benim kızım* diyorlardı. Ama başkalarının çocuklarıyla ilgilenmiyorlar, diye gözlemledi. (...) Yalnızca ilkel bataklık yaratıklarının tırnaklarını gösterip pençeleriyle koruyacakları kendilerininkilerle; kendi mallarıyla; kendi kanları, canlarıyla ilgileniyorlar, diye düşündü. (...) Öyleyse nasıl uygarlaşabiliriz, diye sordu kendine.[5] "Tırnaklarını çıkarmış pençelerle korumak," bir anne aslanı betimlerken sıklıkla başvurulan bir imgedir. Rich, Arendt ve Woolf, kendilerine has olmakla beraber bağlantılı biçimlerde, çocuk yetiştirmenin merkezinde ve onun namına, insan ihtimalinin karmaşıklığının ve kapsamının henüz hiç başlamadan nasıl dışlanabildiğini veya feshedilebildiğini aktarır. Bu mutlak tekil adanmışlığın ve körlüğün ölümcül şablonunu –hem de dünyanın istikbalini besleme kisvesi altında– uygulaması beklenen kişiler annelerdir.

Rachel Cusk'ın *Bir Ömürlük İş* kitabının son bölümünde, yazarın ilk bebeğinin doğmasıyla beraber toplumsal bireylik hissini tamamıyla kaybetmesine dair derinlikli bir değerlendirme yer alır (2001'de yayımlanan bu kitap

[5] Virginia Woolf, *The Years*, 1937 (Oxford: OUP, 1992), s. 359 (vurgu bana ait) [*a.g.e.*, çev. Oya Dalgıç, İletişim Yay., 2014, s. 335-336].

övüldüğü kadar yerilmiştir de). Bunun nedeni belki de yazarın söz konusu çöküşü müthiş kanlı biçimde yansıtırken, bir yandan da anneliğin dünyanın dev sahnesiyle yüksek bir duygusal bağ kurmayı sağladığını görebilmesidir: "Annelikte kendimi hem daha erdemli hem de dehşet verici biri olarak duyumsadım, dünyanın erdemi ve dehşetiyle daha ilişkili olduğumu hissettim; çocuksuz olmanın anonimliği içindeyken böyle bir ihtimalin olduğunu düşünmemiştim."[6] Son bölümde gördüğümüz bazı Yunan kadınların aksine, anne olmak Cusk'ın kamusal alanda kalmasına izin vermemiştir ("uygarlık," bilakis "kibirli ve ölümcül" bir şeyin aurasını benimser).[7] Fakat Cusk'ın içgörüsü, salt annelerin ve anneliğin erdemine yaslanan her söylemin neden büyük bir aldatma olduğunu görmemize yardım edebilir, zira böyle söylemler, başka şeylerin yanı sıra, dünyayı özbilincinden koparma yolunda kadınlardan işbirliği talep eder.

Madem hepimiz erdem ve dehşet saçmaya meyilliyiz, o halde hiçbir kültür, hele ki Batı kültürü, erdemi tekelinde toplamayı talep edemez ve kişi dehşet yetisini işine geldiği gibi başkasına yansıtamaz. Yine meselenin özünü yakalayan Rich, "Çocuğuyla anneyi" der, "diğer kadınlardan ne ahlaken daha güvenilir ne de kadir görürüm."[8] Mary-Kay Wilmers, 1972'de ilk oğlunun doğumuna ilişkin, "Depresyondaydım" diye yazar, "çünkü anneliğe özgü iyilikle dolup taşmam gerekirken, durumum karakterimde yepyeni kötülük sahaları açmaya başlamış gibiydi."[9] (İyilik beklentisinin en başından depresyonu kışkırtmada rol oynadığı çıkarımında bu-

---

6 Rachel Cusk, *A Life's Work: On Becoming a Mother* (Londra: Fourth Estate, 2001), s. 8.

A.g.e., s. 137.

Rich, s. xxiv.

Mary-Kay Wilmers, "Views," *Listener*, Mayıs 1972.

lunmamak işten bile değildir.) Neden anneler herkesten daha iyi olmalıdır? Annelerin boğucu sevgisinden dem vururuz. Oysa sevgiden boğulma tehlikesi olan bebek değil de, böylesi bir talebin ağırlığı altındaki anne pekala olabilir.

Anne olan kadınlar, olmayanlardan daha iyi veya yaratıcı değildir. Sadece farklı seçimler yapmış, başka hayatlar yaşamayı seçmişlerdir. Denise Riley'nin İkinci Dünya Savaşının ardından anneliğin toplumsal politikasına dair çığır açıcı 1983 tarihli çalışması *War in the Nursery*'de [*Bebek Odasında Savaş*], feminizmin kadın yaratıcılığı veya gücü adına anneliğin onaylanmasından bir kazancı olmayacağı sonucuna varmasının sebebi de budur.[10] Buradaki kasıt, anneliğin yaratıcı olarak deneyimlenemeyeceği veya anne olmanın dünyaya karşı farklı bir bakış sunmadığı değildir. Böyle bir fikrin nasıl da kolayca kadının elinden kaçtığına ve didaktik bir tutumun ("İyi ol!"), talebin, buyruğun, tuzağın ellerine geçebildiğine dair bir ikazdır sadece. Anneliğin ayyuka çıkardığı karmaşık duygular ağının daima üzerinde duran Rich ve Cusk, onların yanı sıra Luise Eichenbaum, Susie Orbach, Rozsika Parker ve Lisa Baraitser gibi kadın yazarlar, bizzat anneliğin sahasında köklenen ancak onu ziyadesiyle aşan bir tür siyasal ıslahı mesele eder.[11]

---

[10] Denise Riley, *War in the Nursery: Theories of the Child and Mother* (Londra: Virago, 1983).
Luise Eichenbaum ve Susie Orbach, *Understanding Women: A Feminist Psychoanalytic Approach* (Londra: Penguin, 1985); Rozsika Parker, *Torn in Two: The Experience of Maternal Ambivalence* (Londra: Virago, 1995); ve Lisa Baraitser, *Maternal Encounters: The Ethics of Interruption* (Londra: Routledge, 2009). Baraitser aynı zamanda MaMSIE'nin (Mapping Maternal Subjectivities, Identities and Ethics) ortak kurucusudur. MaMSIE, *Studies in the Maternal* dergisini yayımlayan Birkbeck University Psikososyal İncelemeler Bölümündeki bir ağdır.

Parker'ın kitabının adı *Torn in Two*'dur [*İkiye Ayrılmak*] ve parçalanan varlık elbette annedir (ki her anne de bunu görecektir). Fakat burada etki alanı bir o kadar geniş başka bir ima vardır. Bu ima tek bir şey –sevgi ve iyiliğin tecessümü– olma talebidir ve her anne için dayanılmazdır; onu, yani anneyi hem zihinsel hem fiziksel olarak parçalara ayırır. Zira pusuya yatan meşum ruhsal tuzaklara kanmaksızın, bir annenin çocuğuna hissedebileceği sevginin emsalsiz yanını teslim etmek muhakkak mümkündür. Annelikle özdeşleştirilen erdem mefhumu, hiç kimseye, hele annelere asla hizmet etmeyen bir mittir; aynı şekilde, bu mefhumun kurtarması beklenen dünyaya da. Daha yalın bir ifadeyle, anne olmuş hiçbir kadın (hem erdem hem *de* dehşet varken) salt iyi biri olduğuna bir an bile inanmaz.

Buna ilaveten, belki de skandal bir şekilde, en azından şu soruyu sorabiliriz: Anneler mi anne olmayanlar mı, ebeveynler mi yahut ebeveyn olmayanlar mı, sahiden kimdir çocukları en çok seven? Çağdaş Fransız filozof Michel Onfray, "Çocuk sahibi olmamayı seçenler" diye yazar, "müthiş doğurgan ebeveynlerden çok değilse de onlar kadar sever çocukları." Şöyle devam eder:

> Bir vâris dünyaya getirmekten neden kaçındığı sorulduğunda Thalès de Milet şöyle cevap verdi: "Tam da çocukları çok sevdiğim için... Kim oğlunu veya kızını ölümün kaçınılmazlığıyla, insanların birbirine muamelesinin hainliğiyle, dünyayı kamçılayan bencillikle, para için canını dişine takma zorunluluğuyla, o değilse güvencesiz işlerle tanıştıracak denli arzulanır bulur hayatı? Ebeveynler sefaleti, mahrumiyeti, yoksulluğu, ihtiyarlığı ve perişanlığı yavrularına aktarmak isteyecek denli nahif, aptal ve öngörüsüz olmayı nasıl başarabilir? Canımıza kanımıza böylesi

musibetleri nakletmeyi, sahiden de *sevgi* sözcüğüyle tanımlayabilir miyiz?[12]

Bilhassa sevgi uğruna anne olmaları beklenen kadınlar lehine bu sorunun geçerliliğini teslim etmek için bu hayat görüşünü veya varis gibi miadını doldurmuş erkek merkezci bir kavramı benimsemek zorunda değilsiniz. Kadınlar dünyada sevgiyi tekelinde tutmaz ve zaten onlardan böyle bir şey beklenmemelidir. Böylesi bir tekel iddia edenlerin, tünel görüşünden mustarip olması muhtemeldir. Bu talebi yerine getirmeye çalışanlar düpedüz ıstırap çekecektir. Bunlar taraf tutan sevgi masallarıdır ve asla inandırıcı gelmezler.

Antik Yunan'daki cezai cazibesinden bir şey yitirmemiş (hatta daha cazibeli hale gelmiş) olarak modern tartışmalarda tekrar ortaya çıkan anne memesi, elbette anne sevgisinin mutlak simgesidir. Anneliğe dair 20. yüzyıl Batılı ideolojileri epeydir eleştiren Elisabeth Badinter, *Kadınlık mı? Annelik mi?* adlı kitabında annelerin durumunun gitgide kötüleştiğini ileri sürer.[13] Ekonomik krize ve cinsiyetler arasında bir kimlik krizi olarak yorumladığı duruma cevaben –bir yorumcunun kelimeleriyle– "içkin, asli, ebedi, tartışılmaz" annelik içgüdüsünün güncellenmiş ekolojik bir sürümü, yeni bir ekomaternalizm, kadınları gerisingeri eve sokmaktadır (gerçi bu akıma paye vermeyen Fransız kadınları övgüyü hak etmektedir). Badinter bu durumdan gericiler ve merkezinde Tabiat Ananın

[12] Michel Onfray, *Théorie du corps amoureux* (Paris: LGF, 2007), s. 219-20, Elisabeth Badinter, *The Conflict: How Modern Motherhood Undermines the Status of Women*, çev. Adriana Hunter (New York: Metropolitan Books, 2012), s. 125 içinde alıntılandı. Badinter, s. 69 [*a.g.e.*, çev. Ayşen Ekmekçi, İletişim Yay., 2015].

bulunduğu yeni bir "özcü feminizm"in "kutsal ittifakı"nı sorumlu tutar. Bu projenin merkez noktası emzirmektir. 1956'da emzirmeye teşvik eden Amerikalı anneler La Leche League'i kurmuştur. 1981'e gelindiğinde, bilindiği adıyla LLL, eğitilmiş 17.000 grup liderine sahipti; 1990'daysa *Emzirme Sanatı* kitabı iki milyonu aşkın satış rakamına ulaşmıştı. Badinter, Amerika'daki emzirme oranının 1940'ların sonunda %38'den 1980'lerin ortasında %60'a, 2011'e gelindiğindeyse %75'e yükseldiğini belirtir.[14] Ona göre, Alternamoms internet sitesinde yer alan bildirilerden biri olan "BEN SENİN MEMELERİNİN SÜTÜYÜM. EVİNDE ÇOCUK İÇİN BAŞKA BİR GIDAN OLMAYACAK," LLL'nin (büyütmeler orijinaldir) "On Emir"inden (*sic*) ilham almıştır.[15]

Bağlanma odaklı ebeveynlik (yahut bilinen adıyla doğal ebeveynlik), 1980'lerde aşırı tutucu Hıristiyanlar William ve Martha Sears tarafından kurulmuştur ve günümüzde takipçi sayısı ABD ile Birleşik Krallık'ta giderek artmaktadır. Aslında, son zamanlarda yapılan açıklamaya göre Birleşik Krallık'ta emzirme oranı dünya çapında en düşük seviyeye inmiştir ve kadınların sadece yarısından azı bebeklerinin doğumunu izleyen iki ay boyunca emzirmeyi sürdürmektedir (görüşülen pek çok kadın, emzirmeyi bırakmasının temel sebebi olarak halka açık yerlerde emzirmekten utanmasını göstermiştir).[16] LLL'ye uymaya adanmış bağlanma odaklı ebeveynlik, emzirmenin mümkün mertebe daha fazla veya kesintisiz olmasını önerir. Annelere kendilerini tamamıyla bebeklerine adamaları, kariyer yolundan sapmaları talimatı verilir ve bir gazetecinin ifadesiyle şu uyarıda bulunulur: "Ken-

[14] *A.g.e.*, s. 67-84.
A.g.e., s. 73 [*a.g.e.*, s. 79].
Haroon Siddique, "Less than half of women breastfeed after two months," *Guardian*, 23 Mart 2017.

dinizi bebeğinize tabi kılın, yoksa kötü olur."[17] Buradaki ırksal ve sınıfsal önyargı afallatıcıdır; Walmart'ta çalışan bekâr bir Latin anne için böyle bir seçenek söz konusu dahi olamaz. Bu durum potansiyel siyasi suiistimale yansır: Grubun bir üyesi, Omar Mateen'in haziran 2016'da Orlando'da gerçekleştirdiği eşcinsel katliamının muhtemel sebebini, failin ihmalkâr bir anne tarafından yetiştirilmiş olmasına bağlamıştı; yani "emzirin, yoksa çocuğunuz seri katil olabilir." Olan biten her şeyin mesuliyeti yine annelere aittir (homofobinin, silahlanma kontrolünün veya devlet şiddetinin failleri olarak polislerin bahsi geçmez).

Her şeyden öte, ne zaman anneliğin herhangi bir yönü sağlık, sevgi ve bağlılık sembolü olarak övülse, insanların hissedebileceği tüm karmaşık duyguların susturulduğundan veya bastırıldığından emin olabilirsiniz. Böyle kısıtlamalar haz ve acıyı, eros ve ölümü tablodan siler. Fransız psikanalist Jean Laplanche, "Neden?" diye sorar, "annenin bebeğini emzirirken duyduğu erotik hazzın psikanalistik yazında hiç bahsi geçmez, sanatsal temsillerine neden hiç rastlanmaz?" Emzirmekte sıkıntı yoktur (hatta mecburidir) fakat ona eşlik eden haz için aynısı söylenemez. Lysias'ın emziren anneyle ilgili hikâyesini hatırlayın; kocası onun yaşadığı tensel keyfin farkına varsaydı muhakkak bir âşık edineceğini bilirdi. Sırf çok hoşuna gittiği için emzirmeyi kesen anneler tanıyorum. Ayrıca kamusal alanlarda emzirmeye karşı yürütülen kampanyalarda, mevzubahis hazza yönelik bir iğrenmenin rol oynadığını hep düşünmüşümdür.

Ödüllü şair Hollie McNish'in internette yedi milyon izlenmeye ulaşmış "Embarrassed" isimli videosunda, anneler klozet kapaklarına oturmuş, bebeklerini emzirmek-

[17] Hadley Freeman, "Never let me go," *Guardian magazine*, 30 Temmuz 2016.

tedir: "Tanrı aşkına, İsa da bundan içti; aynı şekilde Siddharta, Hz. Muhammed ve Musa, onların babaları, ayrıca Ganeşa ve Şiva ile Brigit ve Buddha da. Eminim hiçbiri içerken bokun içinde oturmuyordu çünkü reklam panoları meme uçlarıyla kaplı bir ülkede utanç içindeki anneleri soğuk tuvalet kapaklarına tünememişti." Ayrıca videoda kirlilik ve lağıma boğulmuş kent ve kasabalarda çocukların şişelenmiş süt yüzünden öldüğü de vurgulanır: "Üstelik (süt tozu şirketleri) bunun sorumlusu olduklarını biliyorlar." McNish tüm annelere emzirmelerini önermediğini de açıkça belirtir.[18]

Laplanche'ın bir annenin hazzına ilişkin temsillerinin varsa da çok az bulunduğuna dair gözlemine karşıt bir örnek olarak, Viyana'daki Albertina Koleksiyonunda karşıma çıktığında çok mutlu olduğum, İtalyan ressam Liberale da Verona'nın "Sleeping Mother with a Child at Her Breast" ["Göğsünde Bebeğiyle Uyuyan Anne"] tablosunu önerebilirim. Bu tabloda emziren bir anne, hazla başını geriye atmış, gözlerini hafifçe kapamıştır. Kadın cinselliğinin keyfini betimlemedeki yoğunluğuyla gravür hiç şüphesiz Bernini'nin Roma'daki Azize Teresa heykeliyle yarışır (Azize Teresa'nın esrikliği, daha az sersemletici olmamakla birlikte, tanrılara arz edilmiştir). Yani annelerin emzirirken duyduğu erotik hazzın tasvirini bulmak mümkündür, tek yapmanız gereken bunları aramaktır. Bu tür temsillerin nadir olduğunu ilk kez belirttiğimde feminist edebiyat eleştirmeni Jan Montefiore'nin bana gönderdiği,

[18] Jake Dypka ve Hollie McNish, "Embarrassed," Channel 4, Random Acts, https://www.youtube.com/watch?v=S6nHrqIFTj8. 2017'de McNish, Ted Hughes Award'u kazanmıştır. McNish: "Oldum olası annelere ve ebelere hitap etmişimdir. Artık şiirseverler tarafından seviliyorum," *Guardian*, 16 Haziran 2017. Ayrıca *bkz.* Rachel Epp Buller, "Performing the Breastfeeding Body: Lactivism and Art Intervention," *Studies in the Maternal*, 8:2, 2016, s. 14.

Naomi Mitchison'ın 1931'de kaleme alınmış romanı *The Corn King and the Spring Queen*'den [*Mısır Kralı ve Bahar Kraliçesi*] bir pasaj paylaşacağım. Romanın başkahramanı Erif Der, erkek bebeğini emzirmektedir:

> Bebek küçük, kesik soluklar aldı; şefkatin refakat ettiği sıcaklık ve besin için hevesle mırıldandı. Erif'in memeleri bu nidaya memnun bir sertleşme, dindirilmeyi bekleyen muğlak bir sızıyla cevap verdi... Bir an için kendini geri tutarak bebekle oynadı; ardından sütünün ona doğru taştığını hissederek bebeğinin yerleşmesine izin verdi, göğsünü ağız boşluğunun derinliğine soktu, o ağız ritmik bir teslim alma titreşimiyle, dudakların, dilin, yanakların derin emişiyle onu sımsıkı kavradı... Annesinin karnına, baldırlarına, ağır ve capcanlı halde uzanmıştı.[19]

Laplanche klasik psikanalisttik yazının anne-bebek ikilisinde erotik arzuyu sadece bebeğin alanına indirgemeye (herkes gibi anneyi cinselliğinden arındırmaya) meyilli olduğu konusunda haklıydı. Bunun bir istisnası, Mitchison'la aynı dönemlerde benzer bir düsturla yazan ve doğumla doğum sonrasını, organlar ve hazların az çok kesintisiz bir erotik takası olarak tanımlayan analist Helene Deutsch'tur. "Cinsel ilişkide" diye yazar şaşmaz bir güvenle, "penis memeye dönüşürken, emzirmede meme penise dönüşür." Akla sığmaz (Erif'in sertleşen memeleri bu imgeye yaklaşmasına rağmen).[20] Buna karşın annenin bebeğini emzirirken duyabileceği haz genellikle ya ağza alınamaz ya da anneyi suç ortağı kılar.

---

[19] Letters, *London Review of Books*, 36:14, 17 Temmuz 2014.

[20] Helene Deutsch, "The Psychology of Woman in Relation to the Functions of Reproduction," 1925, Robert Fliess, *The Psychoanalytic Reader* (New York: International Universities Press, 1969) içinde.

LLL veya doğal ebeveynlikte –Tanrı korusun– böyle bir hazzın izine bile rastlanmaz. Belki biraz daha tahmin edilebilir olsa da, bir o kadar göze çarpan şey potansiyel bir endişe veya acı kaynağı olarak emzirme konusundaki büsbütün sessizlikleridir. Her anne emzirmez ve bunun nedeni seçiminin bu yönde olması, emzirememesi veya fazla acı duyması olabilir (sonuçta haz hikâyenin sadece yarısıdır). Emzirmenin karmaşıklığı anneliğin pek bahsedilmeyen bir diğer yanıdır ki bu da emzirmeye dair "lehine" ve "aleyhine" yetersiz alternatifler sunulmasının sonucudur. Wilmers der ki, "Doğallık ve kendiliğindenlik *mots d'ordre*'dur" (motto, diye tercüme edilebilir). "Bu, emmesi gerektiği halde sinirlenen bebeğe karşı duyulan öfkeyi pek hesaba katmaz, ve gerçekten ben de ancak bebek sinirlenmeyi bıraktığında emzirmek isterim."[21]

2014'te Courtney Love Londra'daki Shepherd's Bush Empire'da Anneler Gününde verdiği konseri şöyle açmıştı: "Anneler Gününüz kutlu olsun. Ben 'Emzirmediğin için teşekkürler' yazılı bir not iliştirilmiş çiçekler aldım." Love saf doğa olarak emzirmenin değil, parçalama potansiyeli içeren duyumsal sanat olarak emzirmenin başrahibesidir:

"Seni yiyorum, tıka basa doydum
Ağzımdaki sütün midemi bulandırıyor."

"Ve sütün ekşi
Ve elimden gelen tek şey ağlamak
Ve elimden gelen tek şey sinmek
Ve elimden gelen tek şey ağlamak
Bütün güç sende."

[21] Wilmers, "Views."

"Bebeğimi istiyorum, bebek nerede?
Bebeğimi istiyorum, bebek nerede?
Süt yok
Süt yok."

Bu son satırlar "I Think That I Would Die" isimli şarkıdandır.[22] Bu çılgın yorumda süt boğar, ekşir, hasta eder; anne bebeğini beslemektense yer. Bütün bedensel sıvıların doğru yönde aktığı, doğru noktayla buluştuğu farz edilen geleneksel emzirme imgesinden bu denli uzaklaşamazdık. Bu yorum aşırı bulunarak ciddiye alınmayabilir. Oysa *in extremis*'teki beden –kendini tüm keskinliğiyle *beden* olarak deneyimleyen beden– annelerin ister istemez erişimi olan bir insan gerçeğidir; gerçi bu konuda da çenelerini kapatmaları, her şeyi tatlı ve güzel kılmaları beklenir. Anne bebeğini sevebilir, kavrayabilir, üstüne titreyebilir, hatta bunların hepsini yapmalıdır fakat bunları taşma – kan, bağırsak, sefalet ve şehvet– tehlikesini savuşturma şartıyla yapabilir. Görevi herkes adına gideri temizlemek, bu tür yoğunlukların sınırı aşmasını engellemektir.

Peki annelerin sevgisi ve onlara duyulan sevginin hikâyeleri nasıl anlatılmalı? Veya annelerin anlatmayı seçtiği hikâyeleri nasıl dinlemeli? Bu bahiste Batı dünyasının hâkim dili, kılı kırk yarma eğilimindedir (ahlakçı, içli, zorlayıcı ve kör); sanki yapılabilecek en iyi şey, anne ve bebeğini duygusallığın pamuğunda sarıp sarmalamaktır. Bu öldürücü bir beklentidir, zira bir anneden teskin edici, tatlılık dolu hisler dışındaki her şeyi çalarsanız, geriye

[22] Courtney Love, "Plump," "Softest, Softest," "I Think That I Would Die." Barry Schwabsky'ye beni bu şarkı sözlerinden haberdar ettiği için teşekkürlerimi sunarım.

hiç kimse veya hiçbir şey kalmayacaktır. Anneliğin üstün imgesi sayılan, göğsünde bebeğiyle oturan, (hassas veya esrik olmayan) vakur bir ifadeyle gözlerini bebeğine kilitlemiş bir anneninse hazzı, kaygısı, dünyası daraltılıyor demektir. Belki de hepsinden önemlisi, bir annenin çocuğuna duyduğu sevgiden ötürü geldiği noktaları içermesi gereken, okunacak daha huzursuz edici anlatıları yok sayıyorsanız, haritadan muazzam tarihleri siliyorsunuz – öz, doğa veya erdem namına– kıtaları ve zamanı kat eden karmaşık patikaları yok ediyorsunuz demektir.

Toni Morrison'ın Pulitzer Ödüllü *Sevilen* (1987) adlı romanı, kendinin zar zor paçasını kurtardığı kölelik hayatında yetişmemesi için bebeğini öldüren bir kadının hikâyesini anlatır. Morrison bunun Medea hikâyesinin yeniden anlatımı olmadığını açık ve net belirtmiştir: "Sethe, Medea'nın yaptığını yapıp çocuklarını adamın teki yüzünden öldürmedi."[23] Çaresiz bir hiddetle oğullarınızı öldürmek ve yüce bir itinayla kızınızın size hâlâ musallat olan köleliğe satılmasındansa ölmesinin daha iyi olduğuna karar vermek arasında muazzam bir fark vardır. Fakat *Medea*'nın bir yorumunda, Medea çocuklarını aslında daha beter bir yazgıdan kurtarmak için öldürür (bazı yorumlardaysa onları öldürmez bile).

Sethe kızını sevgiden öldürür. Bu romanın en güçlü yanlarından biri, yine duygusallıktan yoksun, bir annenin tarihsel olarak gerçekleştirmesi beklenen o ağza alınmayacak eylemde bulunmasının nasıl bir insani sorumluluk rolü olabileceğini –her ne kadar kendi eylemlerinin faili olsa da– göstermesidir. Aynı zamanda eyleminin hiçbir sorunu çözmediğini, seçimlerimizin sonucunun ebediyen bizimle kaldığı bilgisi iliklerine kadar işlemiştir (Sevilen bir hayalet olarak geri döner). Morrison, an-

[23] *Toni Morrison*, Icon Critical Guides, ed. Carl Plasa (Cambridge, MA: Icon Books, 1998), s. 36.

neliğin kapsamını en geniş ve en suçlayıcı tarihsel ana yayar. Beyaz okurlarına –romanı Amerika'nın bastırılmış kölelik tarihini gözler önüne sermek için yazdığını söylemiştir– insanlıkdışı bir dünyada bir annenin ancak tarih izin verdiği sürece anne olabileceğini, bunun da çocuğunu öldürmek anlamına gelebileceğini söylüyor. Sethe geri dönen ölü kızının yüzünü ilk kez gördüğünde mesanesini boşaltmak için evin diğer yanına koşturmak zorunda kalır; bu genç kızlığından beri yaşamadığı "zapt edilemez" bir acil durumdur. Bu radikal ve mükemmel karşı-sezgisel anda Morrison, anne bedeninden çıkması kabul edilebilecek tek sıvının süt olduğunu savunan günümüzün ve geçmişin annelik diktatörleri ve fanatiklerine tek hamlede cevabı yapıştırır.[24]

Bir kere daha, nihai günah hazdır ve nasıl düzenlendiği baskının en kesin ölçütüdür: "Kölelerin kendi başına zevk verici duyguları tatmaması gerekir," diye düşünüyordu Sevilen'in kız kardeşi Denver, "bedenleri bu amaca değil, ona sahip olan kişiyi hoşnut etmek için, mümkün olduğunca çok çocuk doğurmaya hizmet etmeliydi. Bunu yaparken de içten, derin bir zevk almamaları gerekiyordu. Büyükannem bana bunlara kulak asmamamı söyledi. Her zaman bedenimi dinlememi, onu sevmemi öğütledi."[25] Mecburen çocuk doğurmak, bedensel zevkin, özsevginin noksanlığı (çocuk sevgisi genellikle bunların ikamesi ilan edilir), anneliğin kölelikteki versiyonudur. Morrison, romanının dayandığı Margaret Garner'ın gerçek hikâyesini fazlasıyla aşan bir tarihsel gerçekliği aydınlığa kavuşturur.[26] Bu tarihin yüzeyini kazıdığınızda,

[24] Toni Morrison, *Beloved* (Londra: Chatto & Windus, 1987), s. 51. *A.g.e.*, s. 209 [*a.g.e.*, çev. Püren Özgören, Sel Yay., 2016, s. 270]. Ayrıca *bkz.* Saidiya Hartman, *Lose Your Mother: A Journey Along the Atlantic Slave Route* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007).

pek çok köle kadının çocuklarının hayatlarını sonlandırmayı seçtiğini görürsünüz (bebek ölüm oranı halihazırda yüksekti). Fairfax County, Virginia'da George Miller'ın kölesi Ally 1835'te, Buckingham County'deki Polley 1818'de, Kesiah da 1834'te bebeklerini öldürmekten hüküm giyerek idam cezasına çarptırılmıştı. 1815'te Granville County, Kuzey Carolinalı Hannah adlı bir kölenin duruşmasında ifade veren bir şahit, kadının çocuğunun boğazını kestiğini, ardından kendi boğazını kesmeye kalkıştığını söylemişti.

Yeri geldiğinde köle kadınlar bebeklerini öldürmeyi bir tehdit aracı gibi kullanırdı. Kötü şöhretli bir örnekte, küçük bir suçtan dolayı bebeğinden ayrılma ihtimaliyle karşı karşıya kalan bir anne, bebeğini ayaklarından tutarak kafasını yere çarpacakmışçasına havaya kaldırmıştı (köle sahibi geri adım atmıştı). Tıpkı kürtaj gibi, çocuk öldürmek otonomiyi sahiplenmenin en sert yöntemi, dünyanın düşmanlığına verilen bir cevaptı. Fakat aynı zamanda "anneliğin çıkarları doğrultusunda" sergilenen bir eylemdi: "Annelik yapma ya da yapmama kararı verdiler" (bu sözler ve verdiğim örnekler, Stephanie Shaw'ın iç savaş öncesi Güneydeki köle anneler üzerine yazdığı bir makaleden alındı).[27] Ve elbette anne sütü çalınıyordu. Köle kadınlar sık sık sahiplerinin bebeklerini doyurmaya zorlanıyordu ve hayatları –ölü veya diri fark etmeksizin kendi çocuklarına borçlu oldukları hayat– efendinin emdiği istikbale merhametsizce pompalanıyordu (bunlar kendi dünyaları ve karınlarını doyuran memenin sahibinin dünyası arasındaki eşitsizlikten bihaber bebeklerdi).

---

[27] Stephanie J. Shaw, "Mothering under Slavery in the Antebellum South," *Mothering: Ideology, Experience, and Agency*, ed. Evelyn Nakano Glenn, Grace Chang ve Linda Rennie Forcey (Londra: Routledge, 1994), s. 249 içinde.

Bazı köle anneler yavrularını özgür hayata hazırlamaya çalışıyordu ancak esas itibarıyla, çocukları hayatta kalanlar temel vazifelerinin onlara sağ kalma becerisini öğretmek olduğunu düşünüyordu. Bu şartlar altında, beyaz Batı kültüründe algılandığı biçimiyle anne sevgisi bir lükstü; anneliğin bu yüksek riskli versiyonu el üstünde tutmakla veya güvenlikle değil, öngörülü ve maharetli olmakla alakalıdır. "Anneler duygusal yıkım gibi ağır bir bedel ödeyerek kızlarının hayatta kalmasını temin etmiş olabilir" diye yazar Patricia Hill Collins. "Öte yandan baskıcı koşullara amansızca kafa tutan siyahi kız evlatlar da fiziksel olarak sağ kalamayabilir,"[28] diye sürdürdüğü sözleri günümüzde hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Bunu ta 1990'larda, Amerika'da artan ırki devlet şiddeti Black Lives Matter'ın zeminini hazırlamadan ve kasım 2016'da Donald Trump'ın başa geçmesinin siyahilerin hayatına, hatta bütün dünyanın güvenliğine tehdit teşkil etmesinden çok önce yazmıştı.

Bu sefer Güney Afrika'dan bir diğer örnek farklı olmakla beraber meseleyle bağlantılı bir hikâye anlatır. 1991 tarihli öykü kitabı *Living, Loving and Lying Awake at Night*'ın [*Yaşamak, Sevmek ve Uykusuz Geceler*] ilk öyküsünde Sindiwe Magona, apartheid sırasında hüküm süren gözü dönmüş şiddetli ırk eşitsizliğin koşulları altında sevgiden ötürü bir çocuğu terk etmenin ne demek olduğuna dair en sarsıcı yorumlardan birini sunar. Anne beş çocuğunu tek başına büyütmektedir; çocukların her biri kocasının çalıştığı Johannesburg'un altın madenlerinden on bir aylık aralıklarla döndüğü zamanlarda rahme düşmüştür ve kocası eve artık para göndermemektedir: "Bir parça çime

[28] Patricia Hill Collins, "The Meaning of Motherhood in Black Culture and Black Mother–Daughter Relationships," *Double Stitch: Black Women Write About Mothers and Daughters* (New York: Beacon Press, 1991), s. 53 içinde.

kılıcını saplayan bir köpek. Üstüne işediği çimi unuttu."[29] Geriye kalan çocukların sayısı beştir: "Bütün hamilelikleri tamamına erseydi ve bebeklerinin hiçbiri ölmeseydi, bu sayı iki katı olabilirdi."[30] Bebeklerinin en küçüğünü hâlâ emziriyordur ve bir gece vakti sessiz sedasız çıkar –öykünün devamının kanıtlayacağı üzere– hakarete uğrayacağını, suiistimal edileceğini, sömürüleceğini bildiği beyaz bir "madam"ın evine iş sormaya gider. "Çocuklarına analık yapabilmesinin tek yolu onları terk etmesiydi" (serbest dolaylı anlatım, okuru doğrudan karakterin zihnine yerleştirerek muhalif bir görüşe yer bırakmaz).[31]

Gelgelelim öyküyü çarpıcı ve unutulmaz kılan, dilinin yoğun tenselliği ve menfur lirizmidir; okura bu zalim deneyimin tadını çıkarması için tekinsiz bir izin verir. Magona dile analık ederek, karakterinin çocuklarını arkada bırakmaktan duyduğu kahrı kısmen telafi eder gibidir: "Düşünceleri dörtnala koştururken yerinden doğruldu ve matının üstünde bir saz gibi dimdik ve hareketsizce dikildi;" "Kadın dinlerken şunu işittiğini hayal etti: hım, piş, hım-piş; bebeğin inip kalkan bedeninin dalgalanışını âdeta görebiliyordu;" "Nisan meltemine kapılmış karahindiba tohumu denli hafif duyumsayarak, çocuklarının uyumakta olduğu kulübeden dışarı çıktı."[32] Karakterin bir diken yüzünden eli kanarken, altı aylık bebeğinin açlıktan yırtınırcasına ağladığını hayal ettiği ve göğüslerindeki sütü dışarı attığı anda ise zirveye ulaşırız:

> Diz çöküp önce birini, sonra diğer memesini çıkardı. Dolgun ve damarlı memeleri, gözyaşı döken elinin

---

[29] *A.g.e.*, s. 8.

[30] Sindiwe Magona, *Living, Loving, and Lying Awake at Night* (Claremont, South Africa: David Philip, 1991), s. 5.

A.g.e., s. 6.

A.g.e., s. 7.

> içinde sıcacıktı. Fış fış; beyaz fışkırtılar yerde köpükler oluşturdu. Fış fış fış: Doyumsuz toprak açlığını onun bebeğinin hayatıyla dindirirken, kadının gözleri diz çöktüğü yerde ıslak bir nokta oluşturdu.[33]

Kadın yolunda ilerlerken bir an bile bocalamaz. "Onu gönderen çocuklar için son bir iç çekti" –çocukların onu gönderdiğine dikkat edin– "Onları nasıl da seviyordu." Herhangi bir duygusallık kırıntısından arındırılmış, artık toplumun onarması gereken bir adaletsizliğe şahitlik eden, başka tür bir sevgidir bu; kitap, apartheidın sona ermesinden üç yıl önce yayımlanmıştır. Morrison ile Magona'nın anlattığı türden, anne sevgisinin sınırları zorladığı bu hikâyelerde annelik, tarihin uzak kıyısında mahsur kalmaz (sanki bir bebek, kendisinin ve koca dünyanın ihtiyacı olan her şeyi bir annenin göğsünden emebilirmiş gibi). Ayrıca nereden bakarsanız bakın, bu yazarların çekinmeden taslağını çıkardığı illetlerin çözümünün, salt annelikten kaynaklanabileceğine de asla inanamazsınız.

Batı dünyasının anneleri hem anne oldukları için cezalandırılır hem de kayıtsız şartsız sevme emri alır. Nefret ve sevgi arasında kusursuz bir oran olduğunu söyleyebiliriz; talebin yoğunluğu, aldanmış beklentiye uyar, hürmetse sitemin paravanıdır. Dolayısıyla modern zamanlarda anne sevgisinin sapkınlığına ilişkin tanıklığa başvurmamız gereken yerler, Morrison ve Magona gibi yazarların tarihsel şiddet ve terk hikâyeleri değildir. Bunun yerine bu bölümün son kısmında, annelikle bağlantılı en sarsıcı ve yürek parçalayıcı teşhis ve ağıtı bulduğumuz Batı edebi kanonunun derinliklerine bakmalıyız. Edith Whar-

[33] *A.g.e.*, s. 16.

ton'ın *The Mother's Recompense* [*Annenin Telafisi*] kitabına tesadüfen denk geldiğimde, kitabın, geçen yüzyılda ve pek çok açıdan günümüzde de beyaz metropoliten elitlerin dünyasında normal görülen deliliği paramparça eden yazarın çağdaş bir annelik mitini okurun yüzüne savurmakta kullandığı o güçle kucağıma düşüverdiğini hissetmiştim.

Roman 1925'te, yani 1960'lar ve 1970'lerin feminizminin, erişilmez annelik idealini eleştirilerinin hedefi haline getirmesinden neredeyse yarım yüzyıl önce yayımlanmıştı. Günümüzde pek bilinmese de, Wharton'ın en ünlü *Masumiyet Çağı* ve *Keyif Evi* kitapları kadar rağbet görmüş, çoksatar olarak *Muhteşem Gatsby*'yle yarışmış, yazarına aylar içinde 55 bin dolar kazandırmıştı. Kitabın yayımlandığı yıl Wharton, Sanat ve Yazın Ulusal Enstitüsü tarafından altın madalyaya layık görülen ilk kadın olmuştu. Romanının Woolf'un aynı yıl basılan *Bayan Dalloway*'inin "harikulade deneyselliği"yle kıyaslandığında "eski moda" görülmesi Wharton'ı gücendirmişti.[34] *Annenin Telafisi*'nin gerçekten de daha geleneksel bir üslupta yazıldığı doğrudur. Yine de "eski moda," bir annenin kızına sevgisinin her ikisinin de hayatını mahvolmanın eşiğine getirdiği bir romanı tanımlamanın tuhaf bir yolu.

Kate Clephane zorlu maddi koşullardan değil, baskıcı kocası ve boğucu evliliğinden her türlü bedeli göze alarak kaçmaya karar verip kızı Anne'i terk eden, New York sosyetesinin varlıklı bir mensubu olan bir annedir. Yıllar boyu kocasının dünya görüşüne, kayınvalidesinin müşkülpesentliğine ve "yaşamak denen ürkütücü işten sakınmakta kullandıkları akıl sır ermez bütün ritüellere"[35] ayak uydurmaya çalışmıştır. Kızını yok yere terk etmez.

[34] Hermione Lee, *Edith Wharton* (Londra: Chatto & Windus, 2007). Edith Wharton, *The Mother's Recompense*, 1925 (Teddington: Wildhern Press, 2008), s. 33.

Çaresizlikten ötürü yapar bunu (feminizmin Wharton'a yetişerek, kadınların sözde normal aile tarafından yok edildiğini en ısrarlı sitemlerinden birine çevirmesi uzun yıllar alacaktı). "Kadınların bildik düşmanları" avukatlar, hâkimler, vekiller, vasilerin desteklediği öfkeli kayınvalidesinin talebi karşısında, yeni yüzyılın eşiğinde Fransa'ya doğru yola çıkar ve kızıyla iletişim kurmasına izin yoktur.[36] Bu insanlar onun yaşamını yönetecek gücü elinde tutar. Yuvasını terk etmeyi seçen pek çok kadın da yıllar sonra aynısını yaşayacaktır. Bir keresinde 1980'lerin başında çocuklarının velayetini kaybeden bir kadınla tanışmıştım; bütün arkadaşları ve destekçileri mahkemede onun lehine kişilik tanıklığı yapmaktan vazgeçirilmişti çünkü hepsi ya boşanmış kadınlardı ve/ya lezbiyenlerdi.

Kate Clephane'in açmazı Birinci Dünya Savaşını aşarak sonraki yaşamda devam eder, roman burada başlar; kayınvalidesi ölmüştür ve kızı onu bağışlayarak New York'a çağırmıştır, kendi deyimiyle onu yitirmesinden 18 yıl sonra. "'Yitirme' sözcüğü kendi icadı olan bir hüsnütalildir (insanların Erinyelere "Eumenides" demesi gibi) çünkü bir anne kızını kasten terk ettiğini kendine bile itiraf edemezdi."[37] Böylece Kate, yüzleri birleşip "kolektif bir Amerikalı suret"e dönüşen ve onlara teğet geçen bir savaştan tuhaf bir huzur duyan kalpsiz ve gösterişli dünyaya geri döner.[38] Wharton gibi Kate de Fransa'daki çalışmaları için bir savaş madalyasıyla ödüllendirilir. Ancak Erinyeler –Eumenides– göndermesi Yunan trajedisinin âlemine girdiğimizi söyler bize. Erinyeler, hatırlamalıyız ki, anneyi acımasız bir kaderden kurtarmaktan acizdir.

Annenin Telafisi terk ediş ve öç hikâyesidir, aynı zamanda boğucu biçimde kendini hedef alan anne sevgi-

[36] *A.g.e.*, s. 7.
A.g.e., s. 9.
A.g.e., s. 30.

sinin öyküsüdür. Böyle bir sevgi suçluluk duygusundan doğar. Istırap özünde pusuya yatmıştır. Hikâyenin öne sürdüğü gibi, anne ancak çoktan başarısız olduğunu hissettiğinde o sevgiyi aramaya çıkar. Bu kapsayıcı sevginin lanetli görevi kendisini kurtarmakken, dünyayı kurtarması nasıl beklenebilir? Dolayısıyla kitabın başlığının telafisi ironik ve yanıltıcıdır. Wharton, Grace Aguilar'ın 1851'de, ölümünden sonra yayımlanan anne sevgisine adanmış duygusal romanının adını birebir kullanmıştır: Aguilar'ın kitabının annesi, "Anne sevgisinden ayrılamayacak pek çok keder ve endişe vardır" der mağrur bir hürmetle, "fakat bunlar unutulmuştur, kelimenin tam anlamıyla hem de, veya bunun hatırlatmasının tek yolu onu tatlılıkla izleyen telafiyi pekiştirmektir."[39] Wharton'ın romanıysa bambaşka bir hikâye anlatır. Epigraf –"Terk edilmişlik hassas bir şeydir"– Shelley'nin *Zincirlerinden Kurtulmuş Prometheus*'undandır ve Wharton'ın biyografi yazarı Hermione Lee'nin belirttiği üzere şiirde bu mısra hayaller gören uykucular imgesine açılır: "Ve iblise Sevgi derler/ Ve uyan, gölge eden Acıyı bul."[40] Acının sevgiyi gölgelemesi fikri basmakalıp gelebilir fakat bu Wharton'ın yazdığı dönemde annelere dair yazından haberdar olanlar için geçerli değildir.

Kate'in kızıyla ilişkisinde yeniden bulmayı dilediği sevgiden hiçbir hayrın gelmeyeceği en başından bellidir: "Kate hassas bir aygıtın hiç ayrılmamışçasına mükemmel bir uyum içinde birbirine geçmiş iki parçasıymış gibi olduklarını hissetti; sanki Anne hayatının hayal ettiği fakat hiç yaşamadığı diğer yarısıymış gibi ... hasretini çekerek aradığı şey mükemmellikti" ("mükemmel" vurgusu, halihazırda bir ipucudur).[41] Hayali bir anlığına gerçekleşiyor-

[39] Lee, s. 627 içinde alıntılandı.

[40] Lee, s. 330.

[41] Wharton, s. 34.

muş gibi görünse de kızının Chris Fenno'yla nişanlandığını öğrendiğinde hayalleri yerle bir olur. Chris Fenno hayatının en ciddi gönül macerasını yaşadığı, uğruna kocasını ve kızını terk ettiği fakat en nihayetinde teknesi olan gösteriş budalası olduğunu anladığı Baltimorelu genç adamdır. İşte tam bu noktada, Yunan trajedisi ve pembe dizi dünyası birbirine geçer, zaten kitabı okumanın zor olmasının sebeplerinden biri budur. Kadın bu gönül macerasını bir türlü aşamamıştır. Kızına hakikati asla söyleyemeyeceğine karar vererek eski aşkıyla yüzleşir ve kati surette faciaya yol açacağına inandığı bu nişanı sonlandırmasını talep eder ancak bunu başaramaz. Romandan bir diğer alıntı, "Kusursuz aşk," der, "korkuyu defeder."[42] Görünen o ki bu doğru değildir.

Eleştirmenler, romandaki olay örgüsünün saflığın sınırlarını zorladığını, hatta daha da kötüsü romanın, kendi annesiyle düşmanca bir ilişkisi olan çocuksuz bir yazarın acı, anlayışsız laf kalabalığından ibaret olduğunu öne sürmüştü. Wharton'ın annesi, kızı evlenene dek roman okumasını yasaklamış, yazarlık kariyerine hoş gözle bakmamıştı. Elbette buna farklı yaklaşmak mümkündür: Kendi yaşam tecrübelerinin ötesinde, kadınlar için böylesine hassas ve rahatsız edici bir konuya girişerek, Wharton zihninin kayda değer erimini gözler önüne sermiştir. Gerçekten kulağa paradoksal veya sezgilere karşıt gelse de, "benliğinin en gizli köşesinde kızını isteyerek bıraktığını" itiraf etme iznini, o dönemde ancak çocuksuz bir kadın ona verebilirdi. Wharton bu açıdan Rich'in önermesini doğrular: Çocuksuz veya Rich'in ifadesiyle "çoluk çocuğa karışmamış" kadınların tanıklıkları olmasaydı, hepimiz ruhani besin yetersizliğinin ceremesini çekerdik.[43]

---

[42] *A.g.e.*, s. 66.

Rich, s. 252.

Her halükârda hem anne hem de kızının hasretini çektiği yakınlığın tehlikelerini her yönüyle açığa vurmasına izin veren şey Wharton'ın romanının beklenmedik olay örgüsüdür. Kayda değer bir cesaretle, anne kız yakınlığının anaforuna dalar ve bunu yaparken ensestin pusuya yatmış gölgesinden sakınmayı reddeder (böylesi bir yakınlığın övgü ve tenkiti aynı derecede kışkırtmasının nadiren bahsedilen bir nedenidir bu). Ensest, en bariz haliyle, anne ve kızın aynı adama âşık olmaları sebebiyle söz konusudur. Fakat ensest, anne kızı birbirine bağlayan, bedenden bedene akan o ezici erosta da mevcuttur: "O an kendisi ve kızı iki farklı kişi değilmiş de, tüm benliği, ona yapışmış yakaran genç bedene akmış gibi hissetti... Sanki kızının bedenini sarsan hıçkırıklar ona değil, kendisine aitti."[44] Kate, Anne'e duyduğu sevginin, "Daha önce Chris'e duyduğu o istisnai ve tüketici hisse" benzerliğinden korkar.[45] "Ensest unsurunun," diye yorumlar Hermione Lee, "annenin kızına arzusu mu yoksa kızını kendi âşığıyla görmekten kaynaklanan dehşet mi olduğu belli değildir."[46] Asıl mesele, bizzat Kate'in bu ayrımı yapmakta zorlanmasıdır.

Bu zeminde Wharton, bir nebze bile ahlaksal yerinme olmaksızın, anne kız idealini tam da olması gerektiği gibi katıksız bir dehşet içine yerleştirir. Kate şimdi "doğal ve suni," "korkunç, katlanılmaz, kaçınılmaz" (ensest gibi) bir ikilemle, "canlı sinirlere, ölümcül bir yara almadan çekip çıkartılamayacak denli derinlere kök salmış" bir sorunla yüz yüzedir. Benzer şekilde Freud da zihinde kestirme çözümler olamayacağını, çünkü nevroz semptomunu psişik olarak gömülü olduğu sağlıklı dokuya hasar vermeksizin kopartıp alamayacağınızı söylemiştir.[47]

[44] Wharton, s. 101-2.

[45] *A.g.e.*, s. 46.

[46] Lee, s. 630.

[47] *A.g.e.*, s. 110, 127.

Kate, "çılgın bir fantazmagorya"ya girmiştir.[48] Sanki kalbin bu gölgesine girin, o zaman bulabileceklerinizin rasyonel bir sınırı yok der gibi: "Beyninde fokurdayan karanlık bir mayalanma; her bir düşünce ve his, yoğun, dolaşık hatıralarla tıkanmıştı... Kıskanıyor muydu? Kızını kıskanıyor muydu? Fiziksel olarak kıskanıyor muydu?.. O yüzden mi hemen ilk anda aralarında bir ensest dehşetinin kıvılcımlarını hissetmişti? Bilmiyordu, ıstırabını analiz etmek imkânsızdı."[49]

Kate bir gece kendini çıldırmışçasına sokağa atarak intiharın eşiğinden döner; Anne –Chris'in nişanı kaderleri uyuşmadığı için attığını zannetmektedir– annesini onu evlatlıktan reddetmeye ikna etmeye çalışır ancak başaramaz: "Yani acı çekmeye devam etmemi mi istiyorsun? Beni öldürmek mi istiyorsun?"[50] Bir noktada Kate "amansız bir alev"e karşı "kendini ölümüne hırpalayan" bir güveye benzetilir.[51] Çözümü yoktur. Kate istediğini elde edip evliliği durdurursa, o halde "anne ve kızın düş kırıklığının gri dünyasında iki hayaletmişçesine birbiriyle yüzleşmeden" önce ne kadar zamanı kalmıştır?[52] Sonunda, ıstırap içindeki Kate istemeyerek razı gelir ve düğün gerçekleşir. Arabada düğüne gittikleri sırada kızına "hayal bile edilemeyecek" bir mutluluk yaşamasını dilediğini söyler: "'Ah anne, ne dilediğine dikkat et!' diye cevaplar Anne, 'çok da fazla olmasın! Beni korkutuyorsun.'"[53]

Çok fazla yakınlık, bilhassa anne ve kız arasında yakınlık (öç alma isteğiyle anne sevgisi için) düpedüz ölümcüldür. Wharton uygarlığın maskesinin altında yatan bir

---

[48] *A.g.e.*, s. 110.

[49] *A.g.e.*, s. 110, 120.

[50] *A.g.e.*, s. 123, 83.

A.g.e., s. 97.

A.g.e., s. 77.

A.g.e., s. 131.

klişeyi çözerek –günümüzde hâlâ idealleştirilen– böylesi bir sevginin araç ve paravan görevi gördüğü tehlikeli dürtüleri ifşa eder. Romanın sonunda annenin yegâne mükafatı, yine Fransa'ya dönerek her şeyden vazgeçmektir. Her şeye rağmen Wharton'ın bize bilhassa aktarmak istediği üzere kararlı ve düşüncelidir, kurtarıcı bilgiyle bağlantısı tamamen kesilmiştir (kederini "analiz etmesi" imkânsızdır). Fakat o mekân veya zaman söz konusu olduğunda hangi anne şahsi açmazını ya da savaştan henüz çıkmış bir dünyanın tarihsel zalimliklerini kavrayışa dönüştürebilecek olanaklara sahiptir?

Wharton'dan bir yüzyıl sonra, 2016'da gazeteci Ariel Leve bu meseleye odaklanarak annesini konu edinen ve yakınlıkla ihmalkârlığın bir diğer yüzünü incelediği anı kitabı *An Abbreviated Life*'ı [*Kısaltılmış Bir Hayat*] kaleme almıştır. Leve'in annesi onu terk etmez fakat kızıyla hayatı boyunca kesintisiz tek bir gün bile geçirmemiştir (tutmadığı sözler verir durur). Buna rağmen –tam da bu sebepten ötürü– kızına can havliyle tutunmuş haldedir. Ariel küçükken okuldan eve geldiğinde sık sık annesini çıplak halde yatakta uzanmış bulduğunu ve "Hayatımın En Mutlu Günü"nü canlandırmak üzere kendini yanına çağırdığını anlatır. Annesi Ariel'den (ve bir keresinde eve getirdiği bir arkadaşından) soyunmasını, cenin pozisyonu alarak kendi bedenine yaslanmasını ister, sonra onu vajinasından itiyormuş gibi yapar ve Ariel onun bacaklarının arasından sürünerek çıkar (evine döner dönmez olanları annesine anlatan arkadaşı bir daha evlerine gelmemişti).

Bu kendine takıntılı, seçkin bir dünyanın, bahsi geçen örnekte sanatsal bohem bir çevrenin psikopatolojisine derinlemesine dalan diğer bir New York kentlisi masalı-

dır. Leve'in annesi Sandra Hochman –kitapta ismi geçmez fakat kim olduğunu çıkarmak pek de zor değildir– sanat ve edebiyat dünyasının meşhur isimleriyle haşır neşir, okul yılları boyunca kızını geceleri uyutmayan ev partileri vermeye düşkün, başarılı bir şairdir. Onun durumunu sapkın bir eksantriklik veya düpedüz delilik olarak yaftalamak kolaydır; okurun küçük kız için öfkeli gözyaşları dökmemesi mümkün bile değildir, oysa aslında mesele daha derindir. Bu dram yoktan yere var olmaz. Sınırdan yoksun annelik: Çarpık bir mantıkla bakılırsa, Hochman bu buyruğa harfiyen uyan annelerden biridir. Kızını ne kadar boşlayıp manipüle ederse, mutlak annelik fikrine o kadar sığınır. Gelgelelim bu örnekte hikâye, hasarın haritasını müthiş ihtimamlı bir hassasiyetle çıkartan kızın bakış açısından anlatılmaktadır: "Annemin deneyimlediği ve benim maruz bırakıldığım şey arasında hiçbir sınır yoktu. 'Birbirimizden sır tutmayız," [on] emirden biriydi. Kendimize hiçbir şey saklamazdık."[54] Şiirsel bir dille (onu bu durumdan kurtaran da bu yeteneğidir zaten) şöyle yazar: "Onun yüzdüğü denizde var olmak dışında seçeneğim yoktu. Burası sıcaklığın bir uyarı olmaksızın değişebildiği hassas bir ekosistemdi. Doğal biçimim çözündü, biçimsiz bir şeye dönüştüm. Onun beklentilerinin akışına kapılmış bir planktondum."[55]

Hochman da suçluluk duygusu altında ezilen bir annedir fakat bundan bihaberdir. Bir anne olarak, onu mükemmel gösteren bir dev aynasıyla bakmaktadır kendine. Kızına duyduğu inatçı tutkudan ayırt edilemeyen aleni narsisizmi, kendini tamamıyla yadsıyan bir annenin güzel bir zihinsel tablosunu sunar. "Yüzeyin altında yatan esas hasar neydi? Bunların (ihmalkârlık ve sınırsız yakın-

[54] Ariel Leve, *An Abbreviated Life* (New York: HarperCollins, 2016), s. 53.

A.g.e., s. 76.

lık) olduğunu inkâr etmesi ve benim temelsiz bir öfkeyle onu cezalandırmaya çalıştığım suçlaması. Suiistimalin silinmesi, suiistimalin kendinden de beterdi."[56] Annenin hikâyesini bilmiyoruz ve elbette unutmamalıyız ki bütün hatalardan anneyi sorumlu tutmak çok kolaydır. Ancak çocuğun anlattığı hikâye, babasının eski kız arkadaşı olan ve ona bakmak üzere devreye giren Rita'nın ve kitabın yazılma sürecinde yeniden izini bulduğu başka pek çok kişinin yazdığı mektuplarla doğrulanır.

Leve anlaşılmak için bir yakarış kaleme alır. Beynine işlendiğine inandığı hasardan arınmak için yazar olur; açıkça ifade ettiği üzere, bunu annesine borçludur. Fakat aynı zamanda böyle bir annenin kızı olmanın –genel anlamda bir kız evlat olmanın da diyebiliriz– kazandırdığı tecrübeler, mantığın diktasıyla denetlenemez. Beraber yeni bir hayat kurduğu Mario isimli adam Bali'de dalış öğretmenidir; yani Ariel o zamana dek yaşadığı dünyadan mümkün mertebe uzaktadır (makineler veya koşuşturmaca yoktur, pek az konfor, pek az sözcük vardır). Yazmanın yanı sıra ona nefes alacak alan tanıyan, Mario ve iki kızıdır. Gelgelelim Mario denize düşkün olsa da Ariel'in yüzdüğü suya –çözülen, sürüklenen plankton ve akıntılar– sabrı kalmaz: Samimi bir şaşkınlıkla, "'Neden bu iblisleri defetmiyor, yok etmiyorsun?'" diye sorar. 'Yani neden bunu aşamadığımı mı soruyorsun?' 'Evet.' Düşünen biri olduğum halde düşüncelerimi kontrol edememem ona mantıksız geliyor. 'Veya sorunu aşamıyorsan, onunla akılcı, makul bir yolla başa çık.'"[57]

Kitabın bir yerinde Ariel Leve, New York'taki bir kitapçıda gördüğü annelikle ilgili bir derlemede annesinin yazdığı bir şiire rastladığını anlatır. Bu şiirin izini bulmayı başardım (Google'a "anneler ve şiir" yazıp ne tür so-

[56] *A.g.e.*, s. 162.

A.g.e., s. 133-4.

nuçların arasında bata çıka ilerlediğinize bir bakın: Anne sevgisi bir lütuf olmanın ötesinde gerçek sevgidir, ebedidir). Derlemedeki diğer pek çok şiir gibi, "Thoughts About My Daughter Before Sleep" ["Uyku Öncesi Kızımla İlgili Düşünceler"], herhangi bir annenin yazmış olabileceği bir sevgi şiirinden farksızdır: "Ariel, biriciğim/ Hayatımın mucizesi,/ Seni mükemmel yaratmış olmak beni şaşkına çeviriyor." Hiç olmazsa Sylvia Plath "Ariel" ismini atı hakkındaki bir şiire saklamıştı; atının özgür ruhunu, henüz bebek olan kızına yansıtmamış veya onun üzerinden yaşamamış, denetlememişti. Hochman'ın şiirinin son dörtlüğü zararsız klişelerle doludur, ta ki âdeta sezdirmeden daha sinsi bir âleme adım atana dek:

> Ve senin üzerinden
> Doğuyorum uzanmışken
> Kendi miladımın tohum kutusunda,
> Vahşi yanımı açıyorum,
> Ki kayıptı eskiden, kayıptı eskiden
> Çocukluğun sarmaşıkları içinde

Anne vahşi, kayıp miladını kızının bedeninin derinliklerinde bulur (belki de bu kızın neden durmaksızın yeniden doğması gerekeceğini açıklar). Mucizenin tek sorumlusu –kitabın bu bölümünün başladığı yere dönersek– annedir: "*Seni mükemmel yaratmış olmak* beni şaşkına çeviriyor," kızının yüzüne çarptığı "her şeyi bana borçlusun" haykırışının pek de üstü kapalı olmayan bir türevidir. Fakat ister istemez merak ediyorum, öncesinde kızın tüyler ürpertici hikâyesini okumamış olsaydım, bu sözler yine durup düşünmeme neden olur muydu?

Annenizin bilinçdışının cereyanına doğarsınız, demişti bir zamanlar bir terapist bana; hele ki anneye çocuğunun her şeyi olması emredilen bir kültürde. *Kısaltılmış*

Bir Hayat, bu emrin insafsızca çarpıtılması geleneğinde bir fasıldan ibarettir. Bağlılığın derin yanlarından dem vururuz fakat bu yüzeyde masumane buyruğun –çocuğunun her şeyi ol– ne anlama gelebileceğini fark edene dek, anneler için bir özgürleşme, geleceğin evlatları için de daha iyi bir yaşam mümkün değildir. Rasyonel ve makul olmanın, kişinin düşüncelerini kontrol etmesinin meseleyle pek ilgisi olmadığı artık netleşmiş olsa gerek. Mario arkanızı dönüp anneler diyarını arkada bırakabilmeniz için bir parça kişisel kontrolün kâfi olduğunu düşünen ilk erkek değildir ve son da olmayacaktır (sanki bu sabırsızlık, bilinçdışının yükünü annelere boşaltabileceğimizi, anneleri ve bilinçdışını sürgün edebileceğimizi söyler.) Fakat bu da felç edici bir tahayyüldür; Mario'nun hafif bir bıkkınlıkla ve bir zaruretmişçesine ifade ettiği mantıklı olma çağrısı, annenin duygusal kasırgasının muadilidir. Oysa daha yakından incelememiz gerekir. Şimdiye dek irdelediğimiz annelik hikâyelerinin çoğunda ya bir şey eksiktir ya da göz ardı edilmiştir. Şimdi ileri süreceğim şey bizzat annenin kendi zihnini tanıma hakkı olduğudur.

NEFRET

O zaman pekâlâ tüm bu savunmaların ne uğruna olduğunu sorabiliriz. LLL'nin coşkulu emzirme çağrılarından, "kötü" annenin aforozuna, annelerin çocuklarına sarf etmesi beklenen kör bağa varana dek, bütün bu sofu, cezai veya düpedüz kaçık annelik tahayyüllerinin (ki görünürde birbirlerini dışlamazlar) korumaya çalıştığı şey nedir? Elisabeth Badinter'ın annelik içgüdülerinin kalıtsal ve evrensel olduğuna yönelik eleştirilerini içeren *Annelik Sevgisi*, 1981'de yayımlandığında Fransa'da tartışmaların fitilini ateşlemişti. Kitabın editörü, saygın çocuk psikanalisti Bruno Bettelheim'dan bir önsöz yazmasını rica ettiğinde Bettelheim şöyle cevap vermişti:

> Bütün hayatım, anneleri onlardan nefret ettiği için hayatları mahvolan çocuklarla çalışmakla geçti... Bu annelik içgüdüsünün var olmadığının kanıtıdır, elbette öyle bir şey yoktur... Bu kitap kadınları suçluluk duygusundan kurtararak özgür kılabilir fakat bu suçluluk duygusu bazı çocukların yıkım, intihar, anoreksiya ve daha nicelerinden kurtulmasını sağlayan yegâne engeldir. Birçok mutsuz çocuğu yıkımdan koruyan bu son payandayı ortadan kaldıracak bir metinde adımın geçmesini istemiyorum.[1]

[1] Bruno Bettelheim, Elisabeth Badinter, *The Conflict: How Modern Motherhood Undermines the Status of Women*, çev. Adriana Hunter (New York: Metropolitan Books, 2012), s. 45 içinde alıntılandı.

Bu zehir zemberek sözler bizi meselenin özüne götürebilir. Bettleheim annelik içgüdüsü diye bir şey olmadığını kabul eder, zaten pek çok çocuk da bu yüzden talihsizliğe mahkûmdur (tabii o zamanlar Bettelheim'ın bakımı altındaki çocuklara nasıl davrandığı henüz ortaya çıkmamıştı).[2] Ayrıca daha önce gördüğümüz üzere sadece anne vardır, baba veya toplumsal mahrumiyetin bahsi geçmez; dolayısıyla çocuk odası –anne ve bebek arasındaki bağ– dışında bir dünya yoktur (yani annenin bebeği üzerindeki hâkimiyetini sıkılaştıran bizzat Bettelheim'dır). Görünüşe göre sadece suçluluk duygusu anneyi çocuğuna bağlayacaktır. Böylesi bir suçluluk duygusu çocuğun mutluluğuna katkı sağlamasa da çocuğun onsuz hayatta kalması mümkün değildir: "Pek çok mutsuz çocuğu yıkımdan koruyan son payanda."

Bettleheim, Freud'un süperego mefhumunun anne odaklı bir türevini icat etmiştir; süperego, zihinde insan arzusunu zapt etme görevi gören ve bunu ancak zavallı savunmasız egoya kendine tahsis edilen rolü yükleyerek yapabilen toplumsal denetimin failidir. Freud'a göre, süperegonun görevini yürütürken sergilediği gaddarlık, uygarlığın en azami emirlerinin kendi kendini mağlup eden, baskıcı doğasını tespit etmemiz gerektiği anlamına gelir. Psikanalizin yapması gereken son şey buna katılmaktır. Bilakis analiz süperegonun gaddarlığını azaltmada ne kadar yardımcı olursa başkalarını ve kendinizi cezalandırma eğiliminiz bir o kadar azalacaktır. Oysa Bettelheim'a göre anneler suçluluk duygusu tarafından –bizzat kendisinin yanlış bulduğu– bir role girmeye zorlanmalıdır. Çocuklar bedeli ne pahasına olursa olsun nefretten kurtarılmak zorundadır. Badinter'ın hak vermesine rağmen kitabında isminin geçmesini istememesinden anla-

[2] Nina Sutton, *Bruno Bettelheim: The Other Side of Madness* (Londra: Duckworth, 1995).

şılacağı üzere, söz konusu bedele hakikati örtbas etmek de dahildir. Dolayısıyla suçlu taraf nefrettir (bu bir çeşit totolojidir diyebiliriz). Annelerden talep edilen şey –belki de bütün taleplerin ardındaki talep– nefretten azade bir dünyadır.

D. W. Winnicott 1949'da "Karşı-aktarımda Nefret" makalesini yazdığında, tabuları yıktığını muhakkak biliyor olmalıydı. Bir annenin bebeğinden neden nefret ettiğini açıklamak için 18 madde sıralarken, ideale kafa tuttuğunu da biliyordu ("Anne başından beri bebeğinden nefret eder").[3] Listesinde son sırada yer alan ve en çok alıntılanan madde ("Bebek onu uyardığı kadar engeller de, onu yiyemediği gibi onunla cinsel bir ilişkisi de olamaz") psikanalisttik yazında annenin bebeği tarafından cinsel açıdan uyarılmasına müsaade edilen ender anlardandır.[4] Winnicott'un makalesi mülayim, adanmış annelik klişesini parçalamak isteyen kadınlar için başucu metnine dönüşmüş, tanınma mücadelesi veren annelik ikircikliği lehine kuşanılan bir silah haline gelmiştir. Fakat ikircikliğin bana burada pek uygun gelmiyor; en azından "idare edilmesi gereken" veya annelik görevinin yaratıcılığına katkıda bulunan bir hisler bütünü olarak. Annelik ikircikliğinin bu anlamı, feminist tartışmalarda sıklıkla başvurulan onarıcı bir hamledir; sanki annelik ikircikliğiyle başa çıkmanın yegâne yolu onu ne sıkmak ne de özgür bırakmaktır (ki bu durum onun doğasıyla tuhaf bir uyum içindedir).

---

[3] D. W. Winnicott, "Hate in the Counter-Transference," *International Journal of Psychoanalysis*, 30:2, 1949, s. 73 (ayrıca *Through Paediatrics to Psychoanalysis: Collected Papers of D. W. Winnicott*, Londra: Routledge, 1992 içinde) [a.g.y., "Karşı-aktarımda Nefret," *Psikanaliz Yazıları 6*, çev. Ayşegül Salgın, Bağlam Yay., s. 73 içinde].
A.g.e., s. 74 [s. 75].

Winnicott'un kelime hazinesinde Melanie Klein'ın onarım kavramı açıklayıcı bir konumda değildir; onarım, bebekte anneyle ilgili yavaşça gelişen ve ona yönelik nefreti dindiren bir iyileşme kapasitesidir; bu öfke, ilk hüsranlarıyla yüzleşen bütün bebeklerde kaçınılmazdır. Winnicott başka bir şeyden, kendini yok etme tehlikesi olmaksızın hissedilemeyecek yoğunlukta acı verici bir şeyden bahseder. Bu öyle bir nefrettir ki bebeğin hakiki bir duygulanım veya duygu deneyimleyeme şansı olması için anne, aksini söyleyen iyi "içgüdülerine" karşın, o nefreti hissettiğini bilmeli ve onunla temas halinde olmalıdır. Bunun alternatifi mazoşizmdir. Dolayısıyla Winnicott politik bir noktaya parmak basmaktadır: Anne, "bebeği tarafından canı yandığında yapabileceklerinden korktuğu için ondan gerektiği gibi nefret edemezse mazoşizme yönelecektir. Ben bunun, kadınlarda doğal mazoşizm gibi yanlış bir kurama yol açan şeyin kökeninde yattığını düşünüyorum."[5] Bir bebeğin "nefret edebilmek için nefrete gereksinimi vardır" diye yazar.[6] "Duygusallık," diye bitirir makalesini, "ebeveynler için gereksizdir."[7] Bu günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. 2013'te basılan *I Don't Know Why She Bothers: Guilt-Free Moterhood for Thoroughly Modern Women*'da [*Neden Çabaladığını Bilmiyorum: Tümüyle Modern Kadın İçin Suçluluk Duygusu Olmaksızın Annelik*] Daisy Waugh şöyle yazar: "Şu ana dek elimizdeki şey baskılayıcı bir duygusallık, kadın şehitliğinin gülümsenerek kabullenilmesidir ki bazen şehitliğin ötesine, bir tür onaylanmış, kitle kültürü mazoşizmine kayar bu."[8] Ancak Waugh'nun anla-

---

5 *A.g.e.* [Makaleden yapılan sonraki iki alıntı da aynı sayfadandır].

6 *A.g.e.*

A.g.e.

Daisy Waugh, *I Don't Know Why She Bothers: Guilt-Free Motherhood for Thoroughly Modern Women* (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 2013), s. 14 [Türkçeye *Kasmadan Annelik* adıyla kazandırılmıştır].

yışı, anneler cezalandırıldığı hissediyorsa bundan sadece kendinin sorumlu olduğunu ima ettiği için umarsız olmakla eleştirilmiştir; zaten kitabın başlığındaki "Tümüyle Modern" ifadesi bu yaklaşımını ele verir (burada annenin kendine karşı vazifesi olarak sunulan suçluluk duygusundan arınmış annelik, son aşamada Bruno Bettelheim'ın görüşü kadar cezalandırıcı ve suçluluk aşılayıcıdır).

Winnicott'un argümanı, vurgulamaya gerek olmadığı gibi, annenin bebeğini sevmediği anlamına gelmez. Alison Bechdel'in çizgi romanı *Annem Sen Misin?*'de söylediği gibi, "Anne çocuğunu aynı zamanda sever ama anafikir nefretin sevginin bir parçası olduğudur."[9] Bechdel'in 2012'de yayımlanan kitabı, annesiyle bir tür uzlaşmaya varma yolculuğunu aktarır. Çoksatar kitabı *Cenaze Evi Şenlik Evi*'nin (2006) altbaşlığı "Bir Aile Trajikomedisi"dir. Bir cenaze evi işleten –"eğlence evi" buradan gelir– eşcinsel ilişkiler yaşayan ve kırk dördünde intihar eden babasıyla ilişkisine odaklanır (bir Broadway müzikaline uyarlanan ve ABD'yi turlayan *Cenaze Evi Şenlik Evi*, Missouri'de halkın rahatsız olması sebebiyle kütüphanelerden kaldırılmıştı). *Annem Sen Misin?* bir tür Winnicott okuma kitabı gibidir. Az önce yaptığım alıntının yer aldığı bölümün adı "Nefret"tir ve bazı bölümler –"Gerçek ve Sahte Kendilik Yapılanması" ve "Nesne Kullanımı"– Winnicott'un metinlerine dayanır. Yazar bize Winnicott'un hayat hikâyesini anlatır, onun 18 nedenini sayfaya döker ve bebek için kişi zamirini herkesten önce kullanmasının devrim niteliğinde olduğunu hatırlatır.* Aynı zamanda

---

[9] Alison Bechdel, *Are You My Mother? A Comic Drama* (Londra: Jonathan Cape, 2012), s. 21 [*a.g.e.*, çev. S. Bilge Mutluay Çetintaş, Bilgesu Yay., 2014, s. 175. Çizgi romandan alıntılar Türkçe baskısında da son notlarda belirtilen sayfalarda yer almaktadır].

İngilizcede bebekler için cansız nesneleri niteleyen "it" zamiri kullanır. Bebek dünyaya gelip çocukluğa erdikten sonra cinsiyetine göre "he" ya da "she" zamirini elde eder –ed.n.

Winnicott'un ikinci evliliğindeki yatak odasına girer, karısıyla beraber seksin garipliği hakkındaki konuşmalarını bize aktarır (Winnicott'un sadece ikinci evliliğinde karısıyla beraber olduğunu düşünen tek kişi Bechdel değildir). Terapi sırasında Winnicott için, "Onun," der, "annem olmasını isterdim."[10]

Annelere eşi görülmemiş bir duygusal yetki sunan "Karşı-aktarımda Nefret," günümüzün devlet destekli hızlı ve kısa konuşma tedavileriyle (bilişsel davranışçı terapi ve benzerleriyle) uğraşan herkes için zorunlu okuma olmalıdır. Winnicott'un muhatabı akut rahatsızlıklardan mustarip hastaların ağırlığı altında ezilen psikanalistlerdi. Sadece "kendi korkusu ve nefretiyle" temas halinde olan bir analistin böyle bir hastaya faydası dokunabilirdi, ancak bu analist –kendinin değil– hastanın ihtiyaçlarına cevap verebilirdi. Anketleri ve hızlı sonuçlarıyla bilişsel davranışçı terapi (BDT), nefreti elinden geldiğince hızlı kapı dışarı ederek, terapisti korumak üzere tasarlanmış bir terapiydi. Winnicott'a göre analist "yeni doğmuş veya henüz doğmamış bir bebeğin annesi konumundadır."[11] Anladığım kadarıyla çoğu analist kendini bu şekilde konumlandırma eğiliminde değildir; gerçi Michael Balint'ın, analizi "yeni bir başlangıcın" doğuşunu teşvik olarak kavraması bu görüşe yakındır (bu Ariel Leve'in annesinin en sevdiği oyunla ilgisi olmayan bir doğum fikridir). Bu bölümünün açılışında yaptığım Rich alıntısını hatırlayın: "Doğan her bebek, insanlığa içkin olasılıkların çokluğuna ve giriftliğine şahitlik eder."[12] Bir röportajda Winnicott'un dul eşine Freud'un Attilla'ya hayranlık duyduğu söylen-

---

[10] Alison Bechdel, *Are You My Mother? A Comic Drama* (Londra: Jonathan Cape, 2012), s. 21.
Winnicott, s. 72 [*a.g.e.*, s. 70].
Adrienne Rich, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (New York: Norton, 1976, 1995), s. xxxiii.

diğinde, eşinin aynı zamanda Virginia Woolf'un hayatın "çetrefilli kısımlarına" odaklanmasını da sevdiği cevabını vermiştir. Bechdel, "Attilla ve Virginia Woolf arasındaki ruhsal ölüm oyununda yarı yarıya bahse girerim" diye yazar. "Özne olmak" der, "saldırganlık eylemidir."[13] Herhangi bir annenin size söyleyebileceği üzere, şiddet insan yüreğinden sökülebilecek veya silinebilecek bir şey değildir.

Winnicott, bugün hâlâ eski çıplaklığıyla önümüzde duran bir seçenek sunar bize. Terapötik hazır çözümü, psişik giriftliğin her türlü izine karşı amansız bir saldırıyı seçebilir, bu izleri içeri duman doldurup bodrum katındaki sıçanlar misali dışarı sürebiliriz. Nefretten nefret etmeyi tercih edebiliriz (bence Bettelheim'ın sorunu buydu). Veya bunun yerine anneliğin acı verici ve karmaşık gerçekliğini toplumsal ve psikolojik esenliğimiz için bir model olarak alabiliriz. Bu her ne kadar ona yakın olsa da dünyayı annelerin yönetmesi gerektiğini söylemeye pek benzemez. Bunu söyleyebilmemizin koşulu, anneleri bu görev için yetkin kılan şeyin insan olmaktan kaynaklı acıdan kaçmamaları olduğu fikrine tutunmamızdır. Bununla beraber böylesi bir içgörüye salt annelerin erişimi olmadığı da ifade edilmelidir.

Annem Sen Misin? yazarlarla doludur. Winnicott'un yanı sıra kitapta yer alan yazarların hepsi değilse de çoğu kadındır. Bunlardan Rich, Woolf ve Plath gibilerine daha önce değindik. *Annem Sen Misin?* metinsel bir kolajdır. Anlatıcının annesiyle mücadelesi, şiddetli bir sözel ve metinsel tartışma üzerinden gerçekleşir: "Çatışma alanımız dildi."[14] Bechdel on bir yaşındayken, annesi Roş

[13] Bechdel, s. 258.

A.g.e., s. 178.

Haşanah* arifesinde onun günlüğünü yazma işini üstlenmiştir. O gün "insanlığın eylemlerinin yazılı olduğu kitapların gözden geçirildiği gün"dür, "dürüstler kayıt altına alınır" ve "kötüler lekelenir" (dolayısıyla Bechdel, annesinin kendine ilahi irade ve cezalandırma mertebesini tahsis etmesinde bir sorun görmüyor gibidir).[15]

Bechdel'in annesi öğretmenlik yapabilmek için İngilizce yüksek lisansı yapmış tutkulu bir okur ve aynı zamanda amatör bir oyuncudur. Gençliğinde kürtaj hakkını desteklemek için *Roe v. Wade* davası protestolarına katılmıştır (karar geçmişte defalarca kez yasal engellere takılıp kimi bölgelerde es geçilse de Bechdel kitabını yazdığı sırada, şimdiki gibi Trump tehdidiyle karşı karşıya değildi). Tabii bunların hiçbiri kızının lezbiyen olmasını hoş göreceği anlamına gelmez. Kızı üniversitede cesaretini toplayıp bir mektupla durumu açıkladığında, onu şöyle cevaplar: "Yalnızca işini düşünemez misin? Gençsin, yetenekli ve akıllısın." Bu Jeanette Winterson'ın gerçekleri açıkladığı Bayan Winterson'ın cevabıyla ürkütücü bir benzerlik sergiler: "Normal olmak varken, neden mutlu olasın?" Winterson'ın haklı bir ilgiyle karşılanan 2011 tarihli biyografisinin ismidir bu. Bechdel'in trajedisi –ikisi de kadın mücadelesinin neticesi olan– zihinsel özgürlük hakkı ve cinsel tercihlerinde özgürlük hakkı arasındaki bağlantıyı annesinin görememesidir. Hatta annesine kalırsa cinsel tercih bir alternatiften ibarettir: "Akıllısın."

Annesi genç bir kadınken depresyondan mustariptir. Psikanaliz onun için bir seçenek değildi. Psikanalizin de feminizm gibi –ki Bechdel bu ikisinin çocuğudur– çok geç sahneye çıktığını söyleyebiliriz: "1963'te *Kadınlığın Gizemi* yayımlandığında annem iki küçük çocukla eve tıkıl-

---

Yahudilerin yeni yılı –ed.n.

A.g.e., s. 68.

mıştı."[16] Bechdel'in annesi, benim annemin kuşağıdır; bu kadınların nihai kaderi anne olmaktı ve yıkıcı bir savaştan sonra, kendilerini bu rolle mutlu ve tatminkâr olmak gibi sert bir buyruğa tabi bulmuşlardı. Acaba kızlarının bağımsız olmasını canı gönülden desteklerken ve onları hayatlarını yaşamaya teşvik ederken, bir yandan da geniş duygu yelpazelerini deneyimlemelerini engelleyen buyruğa sessizce riayet mi etmişlerdir? Acaba kızlarından talepleri, onları kendi serkeş yüreklerinden korumak amacıyla, her şeyden çok o kalkanı indirmemeye mi dönüşmüştür?

Bu açıdan, Winnicott'un 1949 tarihli makalesi yoktan yere var olmamıştır ve yakın zamandaki savaşın gelecek nesillere aktarma tehlikesi olan boğucu ruhsal mirasa bir cevaptır. Çünkü böyle bir annenin çocuğu, sadece annenin dilediğini yapma talebine değil –Winnicott böyle betimler– onun gizli iç dünyasına da, sendelediği boğucu, dar görüşlü dünyayla da uyumlu, –Winnicott'un sözlüğünden faydalanırsak– sahte bir benliğe sahip olacaktır. Ta ki kız, hiçbir zaman kendi mizacını anlama, kendini meydana getiren unsurları kavrama şansı olmamış annenin –kendi hatası olmasa da– zihinsel alanına kendini hapseden kabuğu parçalamayı başarana dek. Bechdel'in kendi sorusuna *–Annem Sen Misin?–* verdiği cevap en nihayetinde olumlayıcıdır. Fakat anlayışa uzanan yol, rüyalar ve kâbuslardan, parçalanan buz, kırılan cam ve tekmelenen duvarlardan aşırılmış imgelerle kirlenmiştir. Geçirdiği küçük kazalardan birinde, bir gözü göz bandıyla kapalı, yatağında uzanmışken, "Annemle ilgili bu kitabı yazarken şimdi aklıma geldi," diye düşünür, "belki de ailem hakkındaki gerçeği 'gördüğümde' korneamı çizdirerek kendimi cezalandırdım."[17] Bu bilgi, Bechdel'in grafik sanatçısı

[16] *A.g.e.*, s. 172.
A.g.e., s. 65.

olma seçimine de farklı bir boyut katar (Bechdel'in işi bizim *görmemizi* sağlamaktır).

Belki de daha farklı bir soru sormalıyız; anne nedir veya ne olmalıdır değil, anneliğin hangi türünün annelerin çocuklarını dinlemesini mümkün kılabileceğini sormalıyız. Çünkü eğer, özellikle ABD ve Avrupa'da, günümüz Batı kültürü gerçekleştirmesi imkânsız ve had safhada cezalandırıcı ideallerin yükünü annelere atarak onların iç yaşamını susturmak için defalarca kez tuzaklar kuruyorsa, ve eğer "anneler" sözcüğü herkesten evvel çoğunlukla anneleri ezen istençli bir kendini mükemmelleştirme talebini tetikliyorsa, o halde annelerden çocuklarının haykırışını (bebeklerin dayanılmaz inlemelerini kastetmiyorum) sitem ve şikâyet dışında bir şey olarak duymaları nasıl beklenebilir? Çocukların sahte zihinsel güvenlik boyunduruğunu atmasını, annelik yaklaşımının ruhsal mirası olarak benimsemesi gereken şeyi alaşağı etmesini izlemeye nasıl katlanabilirler?

Bana kalırsa, Sylvia Plath ve annesi arasındaki ilişkiyi değerlendirmenin en iyi yolu da budur, zira söz konusu ilişki analiz edilirken sıklıkla yapıldığı gibi aşırı yakınlık veya ozmoza odaklanmakla aynı şey değildir. *Annem Sen Misin?*'de Bechdel, Plath değil, Woolf okur; annesiyse tam tersidir (sanki, en azından anne ve kız ilişkisinde, biri diğerini dışlamak zorundadır). Bu, anneler konusunda iki yazar arasında bir uçuruma yol açar. Aslına bakarsanız, Plath'in bir doğumevindeki üç kadına ve onların farklı seslerine odaklanan 1962 tarihli dramatik şiiri *Üç Kadın*, Woolf'un *Dalgalar*'ından etkilenmiştir.[18] Plath'in annesi Aurelia kızının ölümünden sonraki, eserde bebeğinden ayrılmayan tek kadın olan Birinci Ses'in mısralarını ko-

[18] Sylvia Plath, "Three Women – A Poem for Three Voices, 1962," *Collected Poems* (Londra: Faber, 1981) içinde [*a.g.e.*, çev. Gürkal Aylan, Artshop Yayıncılık, 2006].

nuşmasına serpiştirerek anmıştır onu; İkinci Ses düşük yapar, Üçüncü Ses ise yeni doğan bebeğini terk eder. BBC 1968'de senaryoya uyarladığında Birinci Ses'e "Eş," diğer ikisineyse "Sekreter" ve "Kız" ismini vermiştir; sadece düşük yapan kadının kocası olduğu düşünüldüğünde çirkin bir müdahaledir bu (çünkü bebeğin varsa birinin karısı olmalısın). Plath'in dehasını yansıtan, üç sesin ton değiştiren karmaşasından –onları birbirinden ayıran tecrübeler, ev hayatları ve sınıf ayrımlarını aşarak yavaş yavaş birleşen bir grup annenin sesinden– Aurelia Plath Birinci Ses'in şu mısralarını çekip alır:

> Ne yapıyordu, parmaklarım o çocuğu tutmadan önce?
> Ne yapıyordu yüreğim sevgisiyle?

Ve bunları da:

> Normallik üzerine odaklanacağım.
> Küçük oğluma odaklanacağım.
>
> Sıradışı olmasını istemiyorum.
> Şeytanı dürtükleyen de sıradışı olandır.

Aşağıdaki gibi dizeleriyse bırakır:

> Bundan daha acımasız bir mucize yok.
>
> Bir vahşetin ortasındayım.
> Hangi acılara, hangi kederlere analık etmem gerekiyor?
> Böylesi bir masumiyet öldürebilir mi insanı, öldürebilir mi? Hayatımı emiyor benim.
>
> Dünya gibi parçalanıyorum.[19]

[19] *A.g.e.*, s. 181, 186, 180-1.

Burada asıl mesele, Plath'in vahşet, zalimlik ve ölümcüllüğü anne sevgisinin merkezine yerleştirmekten çekinmemesidir: "Kavrıyor sonunu şimdi Dünya ve kolları sevgiyle açılmış, ona doğru koşuyor."[20] Fakat kendi annesi buna tahammül edememiştir. Kızının anneliği sunma biçimini sansürleyen, düşünce dünyasına kilit vuran bir annedir o. Plath, annesine son mektuplarından birinde, "Dünyanın neşeli zımbırtılara ihtiyacı olduğundan bahsetme bana!" diye yazar, "'edepli, yürekli insanlar' hakkında yazmam için ısrar etmeyi kes; öyle şeyleri *Ladies Home Journal*'da okuyabilirsin."[21] Plath, genç bir annenin ihtiyaç duyduğu son şeyin suni bir edep, cesaret ve neşe olduğunu (itaatkâr bir benliğin kusursuz tanımı) söyler âdeta. Tek derdi kızının üslubunu kıskaca almak olsaydı, hikâye ne kadar dokunaklı olsa da Plath'in annesini kör olmakla suçlar, konuyu kapatırdık. Fakat meselenin bu meşhur vakanın trajedisiyle sınırlı kalmadığı muhakkaktır. Toplum annelerin zihinsel yaşamlarını ezip geçme hakkına sahip olduğuna inanmayı sürdürdükçe zaten ne bekleyebiliriz ki?

Dünyanın büyük kısmı, tıpkı Aurelia Plath gibi, sevginin karanlık yüzünü bilmek istemez; bunun yerine, insan zihninin karmaşık yanlarını annelerin zihinlerine ve bedenlerine yansıtır. Daha çok okudukça, anneliği bir sahanın bir ucundan diğerine atılan bir topa veya belki daha ziyade bir tenis kortunda gerili bir ağa benzetmeye başladım; topa olabildiğince sert ve hızlı vuran çılgına dönmüş oyuncular, ağa dokunmaktan ne pahasına olursa

[20] *A.g.e.*, s. 181.
Sylvia Plath'tan Aurelia Plath'a, 21 ve 25 Ekim 1962, *Letters Home: Correspondence 1950-1963*, Aurelia Schober Plath'in seçkisi, editörlüğü ve yorumuyla, (Londra: Faber, 1975), s. 473, 477 içinde.

olsun kaçınmalıdır (her ne kadar hareketlerinin hepsini ağ belirlese bile). Veya bambaşka bir referans sahası olan küme teorisinden yola çıkarsak, bir annenin mümkün mertebe bütün kümelerin kümesi, kendisi dahil her şeyi içine alan nihai kapsayıcı küme olduğunu söyleyebiliriz. Elbette kapsayıcı olarak anne, klasik bir düşüncedir ve kapsayıcılık fikrinin belki en afallatıcı versiyonu Yunanlara ait olan, tamamen pasif bir hazne olarak rahim düşüncesidir. Bir annenin kapsadığı muhakkak doğrudur: Bedeninin içinde, sonra da bebeğini sarmalayarak yapar bunu. Psikanalisttik bir modele göre, bebeğin tek başına kapsayamadığı veya idare edemediği ezici dürtüleri kapsamak da annenin görevidir; işte bu yüzden acı ve öfkeden edep ve neşeye kaçmaya fazla hevesli, ağır hisleri kendinden uzaklaştıran bir anne işe yaramazdır.

Söz konusu dürtüler, tüm insanların gelişim sürecinde kendilerini karşı karşıya bulduğu tatminsizliklerin neticesinden ibaret değildir. 1963 tarihli makalesi *Oresteia*'da Melanie Klein, "En sevgi dolu anne bile" der, "bebeğinin en güçlü duygusal ihtiyaçlarını tatmin edemez." "Hiçbir gerçeklik durumu, çocuğun fantezi dünyasının çoğu zaman çelişkili dürtülerini ve dileklerini tatmin edemez,"[22] şeklinde devam eder. Bu başlangıçta kimsenin suçlu olmadığı anlamına gelir (Klein'ın bebek zihninin kargaşasına ilişkin çarpıcı değerlendirmesi, psikanalize ilk günah kavramını sokmakla eleştirilmesine neden olmuştur). Anne ve bebeğin birbiri için ne anlama gelebileceğinin kapsamına girmeyen şeyler daima çıkacaktır. Annelerin çocukları için yapabilecekleri daima sınırlıdır ve dolayısıyla –kaçınılmaz ama çoğunlukla kaçınılan sonuçta– onlardan isteyebileceklerimizin de bir sınırı vardır.

[22] Melanie Klein, "Some Reflections on *The Oresteia*," *Envy and Gratitude and Other Works, 1946-1963* (Londra: Hogarth Press, 1975), s. 299 içinde.

1962 tarihli ses getiren makalesi "Container and Contained"de ["Kapsayan ve Kapsanan"] psikanalist W. R. Bion, "Psikanalisttik teorinin çerçevesine dahil edilememesi, zihinsel alanın özgün vasfıdır," diye yazar (nadir görülen bir psikanalisttik tevazu anıdır bu). Hemen hemen aynı dönemde yazan Klein ve Bion, en azından Bion'a göre, psikanalizin bile ket vurmasının beklenemeyeceği, insanın kavrayışını aşan, insan zihninin o yönünde rastlaşan iki psikanalisttir. Bir hastası hakkında, "Bay X'i gözlemleyemiyorum," diye yazar Bion, "çünkü analitik durumun 'içinde' kalmamakta, hatta bizzat Bay X'in 'dahilinde' kalmamakta diretiyor." Bay X, kapsanamazdır (her yana dağılmış haldedir). Bion'a göre bu salt bireysel bir patoloji meselesinden ziyade daha geniş toplumsal yankıları olan elzem bir noktadır, zira bu durum (kendi ifadesiyle) "saygın" olmaya, bekleneni gerçekleştirmeye, "kısaca patlayıcı olmak *haricinde* her şeyi"[23] yapmaya çalışan her birey için geçerlidir. Patlayıcı olmamak annelerden talep edilen şeyi hakkıyla tanımlar fakat –her annenin de doğrulayacağı üzere– bundan gerginlik duysa da her anne sıklıkla patlamaya hazır olduğunu hisseder: Dünyada çocuğum kadar sevdiğim biri yok ama beni onun kadar öfkelendiren başka biri de yok. Bence anneleri ve onların uzantısı olarak bebeklerini delirten şey de bu taleptir: saygın olmak ve patlamamak. Elbette meselenin normalde düşünülenin tam tersi olduğunun farkındayım: Anneler bile her şeyi bir arada tutamıyorsa, kim yapabilir bunu?

Betimlediğim körlüğün pek çok sonucu vardır. Anne olma deneyiminin büyük kısmı, kamuoyunun görüş açısından sessiz sedasız çıkar –kendimizi görmek, kısmen de

[23] Alıntıların tümü W. R. Bion, "Container and Contained," 1962, *Attention and Interpretation* (Londra: Karnac, 1970), p. 72, 78 içinden alınmıştır.

olsa başkaları tarafından görülmemize dayanır– ve çoğu annenin kendisi hakkında bilmeye veya düşünmeye dayanabildiği şeylerin menzilini aşar. Özellikle de toplumsal eşitsizliğe karşın annelere yöneltilen cezai taleplerin bitap düşürücü seviyelere ulaştığı Birleşik Krallık ve ABD'de söz konusu durumun sosyal politikalar üzerindeki sonuçları çok ağırdır. 1998'de Melissa Benn, "kibre varacak denli müstakil" postfeminizmin (bunun hatalı bir sınırlama olduğunu söyleyebiliriz) anneliğin acı verici duyguları ve taleplerine 1970'ler feminizminin açtığı kapıyı tekrardan sertçe kapattığını ileri sürmüştür.[24]

Estela Welldon'ın bazı annelerin çocuklarına sergilediği şiddetli edimleri "anne sapkınlığı" olarak tanımladığı *Anne: Melek mi, Yosma mı?* (1988) kitabı, feminist kitapçılarda yasaklanmıştı. Çocuklarına verilen herhangi bir zarardan ötürü anneleri sorumlu tuttuğu düşünülüyordu. Fakat Welldon'ın anlatmaya çalıştığı, anneliğin bu "karanlık yüzünü" kabul etmeye dair inkarın, bu tür kadınları bastırılmış bir gerilime, çocuklarını da potansiyel tehlikeye maruz bırakmak anlamına geldiğiydi. Gözlemlerine göre, hiç kimse bu kadınları anne olarak algılamıyordu: "Böylesi eylemleri 'kadınlar' gerçekleştirebilirdi fakat 'anneler' değil.[25] Dolayısıyla Welldon'ın kitabı bir tür hoşgörü ve anlayış çağırısıdır; tabii olan şey daha ziyade gözlerimizin önündeki perdenin kalkmasıyken, hoşgörü ve anlayış sözcükleri vıcık vıcık bir liberallik taşıyor olabilir. Welldon'a göre, bir annenin sapkınlığı, kendi annesi tarafından ve muhtemelen annesinin de annesi tarafından maruz bırakıldığı suiistimal veya ihmalkârlığın sonucuydu (Bu Woolf'un "Büyükanneleri tekrar düşünün"

[24] Melissa Benn, *Madonna and Child: Towards a New Politics of Motherhood* (Londra: Jonathan Cape, 1998), s. 21.
Estela Welldon, *Mother, Madonna, Whore: The Idealization and Denigration of Motherhood* (Londra: Karnac, 1988), s. 78-9.

çağrısının çarpık bir versiyonudur). Demek ki sosyal politikalar ve psikolojik kavrayış, anneliği idealleştirmek veya karalamak yerine, ona hak ettiği fakat genellikle elde edemediği (Juliet Mitchell'ın 1992 baskısındaki önsözünde söylediği gibi) "insani açmazın merkezindeki" yerini vermelidir. İşin ilginç yanı, Welldon'ın kitabındaki anneler, çocuklarını kâh idealleştirilir, bağrına basar kâh mahveder ve gözden çıkarır. Onlar da Stepford Kadınları, yani evli banliyö kadınlarına dair o ataerkil fanteziyi harfiyen icra eden robotlar gibi toplumun annelere dair budala, felç edici tahayyülünün ve muamelesinin iki temel unsurunu –gerçekdışı beklenti ve hiddet– sessiz sedasız taklit edip geri yansıtırlar.

Kanıtlara bakılırsa, zor vakalarda sosyal hizmet alanı da bu soruna karşı bağışık değildir. Bunun başlıca sebebi, sosyal hizmet uzmanlarının büyük kısmını ileride anne olacak kadınların oluşturmasıdır. Sosyal hizmet akademisyeni Brid Featherstone, "Kadınlar çocuklarını ihmâl ettiğinde, dövdüğünde, boğduğunda, öldürdüğünde veya taciz ettiğinde, onunla ve ailesiyle çalışıp araştırmalar, değerlendirmeler yapacak kişinin de bir anne olabileceği ve mutlaka bir kız evlat olduğu gerçeğine şaşılacak denli az dikkat edilmiştir," diye yazar.[26] Anne veya kız evlat yahut her ikisi birden olan bir sosyal hizmet uzmanı, muhtemelen ne hissedip etmemesi gerektiğine dair aynı talimatlardan, aynı deli gömleğinden mustariptir (hatta belki bunlara daha çok maruz kalır zira başkalarıyla ilgilenmeye ve onların sorunlarını çözmeye odaklanan bir meslek icra etmek, kişinin kendi sorunlarından kaçmasının yolu da olabilir).

[26] Brid Featherstone, "'I wouldn't do your job!' Women, Social Work and Child Abuse," *Mothering and Ambivalence*, ed. Wendy Hollway ve Brid Featherstone (New York: Routledge, 1997), s. 167 içinde.

Örneğin çocuğuna karşı cinsel arzu duyduğunu itiraf eden bir anne, bütün mesleki şebekeyi kargaşaya sürükleyebilir; özellikle de böyle bir annenin duyduğu hisleri eyleme dökmeye ve çocuğunu taciz etmeye daha fazla eğilimli olup olmadığını kesinlikle öngörmenin imkânsız olduğu durumlarda. Onu dinleyen sosyal hizmet uzmanı dehşete kapılabilir fakat bir yandan da kendini kadının aklındakini açıkça söyleme özgürlüğünü kıskanırken bulabilir. Bir vakada, bir sosyal hizmet uzmanı, oğlunun evlatlık sistemine alınmasını talep eden bunalımdaki bir anneye karşı büyük bir öfke duymuş, o âna dek bağışık olduğunu zannettiği, danışanını koruması gereken o damgalayıcı dili kullanarak onu kınarken bulmuştu kendini; meğer kendisinin de çocuğa vurma fantezisinin olacağını daha sonra fark edecekti: "Sosyal hizmet uzmanı olan bir kadının çocuğa, hele ki annesi tarafından reddedilen, hassas durumdaki bir çocuğa vurmak istemesi, kelimenin tam anlamıyla akla hayale sığmazdı."[27]

Adrienne Rich, *Kadından Doğan*'ın son bölümünde ("Violence: The Heart of Maternal Darkness" ["Şiddet: Anneliğe Özgü Karanlığın Kalbi"]), "Hangi kadın?" diye sorar, "'çıldırma noktasına geldiğini' hayal etmemiştir?"[28] Bu bölüm 1974'te Chicago'da sekiz çocuğundan ikisini öldüren bir annenin hikâyesiyle başlar. Bazı feministlerin çıkarmasını talep ettiği fakat Rich'in kitabında tutmakta direttiği bölümdür bu. Söz konusu bölümün belki de en radikal, hatta kimileri için kabul edilemez yanı empati çağrısıdır: "Hangi kadın hayal etmemiştir?" sorusuna düşünmeden verilebilecek cevap, "Hangi kadın böyle bir şeyi hayal edebilir ki?" olabilir. Bunun yerine Rich, kendilerini hayatın hangi noktasında görürlerse görsünler bütün kadınlardan hayal güçlerini çalıştırmalarını, ken-

[27] *A.g.e.*, s. 185.

[28] Rich, s. 279.

dilerini ciddi bir zihinsel rahatsızlığa ve hiçbirini isteyerek yapmadığı bir sürü çocuğa sahip olan, Chicago'nun bir banliyö köşesinde, kendine ev işlerinde yardım edecek kimsesi, nefes alacak tek bir ânı dahi olmayan, komşuları tarafından cefakâr ana olarak görülen bir kadının yerine koymalarını ister (Rich, yardım teklif edilecek olsaydı kadının bunu kabul etmeyeceğini söyler).

Rich, "Varlığımızın muğlaklıklarıyla ... her birimizdeki yaratıcı ve yıkıcı enerji potansiyelleriyle" tam anlamıyla hesaplaşmamız gerektiğini yazar; bunlar kitabın ilk edisyonundaki sözlerdir ve sonraki baskının önsözünde Rich onları italik yazıyla bastırmıştır.[29] Evrensel dayanışma çağrısında bulunur. Çoğu insanın, kadının, annenin –haklı olarak– düşünmeye bile tahammül edemediği bir edimi gerçekleştirdiğimizi; dahası annelerden bir an için bile olsa bu korkunç hikâyenin kendilerine ait olabileceğini hayal etmesini ister. Annelere etik özel bir görev bahşederek, kendilerini olmak isteyecekleri en son kişi olarak düşlemelerini buyurur. Asla sırt çevirmeyin; toplumsal kapsayıcılık, ne kadar acı verici olursa olsun yürekteki her şeye tutunma isteğinin sonucudur. Hiçbir anne yabancı değildir. Bu kitabın başladığı yerden alabildiğine uzaktayız şimdi; o yer, yıkıma uğrayan hayatlarından firar eden mülteci annelere sırt çevirmeyi ve onları özel bir nefretin hedefi yapmayı kabul edilebilir bulan bir dünyadır: "Bırakın, boğulsunlar."

O bütün feministlerin, özellikle de 20. yüzyıl ortasında Batıdaki feministlerin annesi, yokluğunda pek çok kadının ruhani zafiyetten mustarip olacağı, Rich'in tabiriyle "çoluk çocuğa karışmamış" bir kadındı. De Beauvoir'ın

[29] *A.g.e.*, s. xxxv.

gözünde anne olmak, kadın özgürlüğünün en temel yabancılaşmasıydı; hele eşitsizliğin hüküm sürdüğü geçen yüzyılın ortasındaki dünyada (aslında günümüzde de dünya birçok açıdan aynıdır). 1970'lerde ondan feyz alan veya almayı tasarlayan bazı feministler için, anne olmamak bir mantraya dönüşmüştü: Çocuk yapma; yapacaksan dua et bir kızın olsun ve ne yaparsan yap, çocuğunu mutlaka bir komünde yetiştir. Anneliğin de Beauvoir için zaman zaman nefret uyandıran bir ihtimal olduğunu söylemek yetersiz kalır (gerçi kadınlara anne olmamalarını asla buyurmamıştır). Fakat nefret, artık aşikâr olduğu üzere, anneler için, hatta herkes için, içeride susturulduğunda veya akıldan çıkarıldığında en yıkıcı haline erişen bir enerji türüdür. Sadece etkisi bugün bile hissedilebildiğinden değil, anneler bahsinde antipatinin üretici kuvvetinin en güçlü örneklerinden biri olduğu için, bu bölümü Simone de Beauvoir'la sonlandırıyorum.

De Beauvoir'ın annelik imgesi, en ufak bir hürmetten mustarip değildir. Anneliği ideal bir şey gibi pazarlamakla itham edilmesinin ihtimali yoktur. Kadınlara nasıl annelik yapmaları gerektiğini söylemez (kadınlara nasıl herhangi bir şey olacaklarını da söylemez). De Beauvoir'ın metinlerinde anneliğin, öncelikle, acınacak denli muhtaç modern Batı dünyasının kilit felsefesi olan varoluşsal düşünün amaçlarıyla boy ölçüşmesini izleriz. Varoluşçuluğa göre insan olmak, kişinin kendi hayat projesini bir engel olmaksızın yürütmesiydi; bunun bir annenin gündelik yaşam deneyimi ve dünyasından son derece uzak bir varoluş tahayyülü olduğunu söylemek abes kaçmaz. Ancak annelik de Beauvoir tarafından dolu bir hayata karşı hakaret olarak yaftalandığı takdirde tuhaf bir geri dönüş gerçekleştirerek felsefesinin tam kalbinde bir delik oyar. Bütün antipatisine rağmen, Beauvoir'ın düşüncesinde annelik bizi, anne olmanın, hem kadının özerkliğine bir

meydan okuma olarak hem de insanın yetilerinin denetlenemez, en uzak erimine açılan bir potansiyel olarak anlamının etik sorununa taşır.

Bir kadın anne olduğu andan itibaren özgürlüğünü yitirir. Türevleri kitabına yayılmış bu tanıdık siteme, de Beauvoir kendine özgün bir boyut ekler. Bir anne aldatmanın içindedir: "Vücudu ve toplumsal saygınlığı içinde" yabancılaşmıştır.[30] İçinde büyüyen varlığı yarattığını düşünür; oysa bebeği, onu taşıyan bedeni hiçbir surette umursamaz: "Gerçekte çocuğu kendisi yapmamakta; çocuk onda oluşmaktadır."[31] Bu pasif hazne olarak rahim fikrinin bir versiyonu değildir; babaların ceninin yegâne üreticisi sayıldığı Yunan anlatısını ise kati surette onaylamaz. Fakat hamile kaldığı anda kadın, türsel varlık yararına kendinden feragat eder, üzerinde hiçbir denetiminin olmadığı biyolojik bir döngünün parçasına dönüşür. Bu gerçeklik onu "yiyip yutar;" böylece de Beauvoir sıklıkla annelere savrulan bir yaftayı –yiyip yutan anneyi– incelikle tersyüz ederek annelerin hissedilen deneyimine aktarır.

Varoluşsal felsefede yegâne geçerli varoluş, kendi etkinliği aracılığıyla aşkınlığa erişmiş olandır. Yaşamın olumsallıklarına tabi olmak, yozlaşmadan başka bir şey değildir. Doğum yapmak, emzirmek, hatta bebeklikten ergenliğe dek çocuk yetiştirmek, "etkinliklerin" statüsüyle donatılamaz (bu çoğu anne için şaşırtıcı bir haberdir). Bunları yapan kişiler hiçbir projeyle uğraşmaz; "proje" ve etkinlik," varoluşsal sözlükte anahtar terimlerdir.[32] De Beauvoir, "Bir kadın," der, "(özne olarak) aşkınlığını teyit et-

---

[30] Simone de Beauvoir, *Le Deuxième sexe,* II. Folyo, s. 351, çev. ve ed. H. M. Parshley, 1953 (Londra: Vintage, 1997), s. 513 (bütün çeviriler düzenlenmiştir) [*a.g.e.*, çev. Bertan Onaran, Payel Yay., 8. Basım, s. 128-129].

A.g.e.

A.g.e., I. Folyo, s. 59, 112 (çev. s. 55, 94).

mekle nesne olarak yabancılaştığını teyit etmek arasında seçim yapmak zorundadır."[33] Onun annelik algısı bir protestodur: "Evine hapsolmuş kadın, varoluşunu kendi başına bulamaz."[34] Bu aynı zamanda onun felsefi amacının mantıksal etkisidir: insanların özgürlük adına risk göze almalarını ve yaşamları boyunca biçimlendirmeyi seçtikleri yolda hesap verebilir olmalarını sağlamak. Ne de olsa dünyada olmaya dair tasavvurunuz hür bir kendini gerçekleştirmeyse, annelik en hafif tabirle bir şoktur. Fakat de Beauvoir'ın annelikle ilgili değerlendirmesinin âdeta elinde olmadan öne sürmeye başladığı üzere, bunun nedeni belki de söz konusu tasavvurda bir sıkıntı olmasıdır.

Kadın doğulmaz, kadın olunur; de Beauvoir'ın beyanı günümüzde de feminizm için vazgeçilmezdir: Kadın yalnızca olunabilen bir şeyse, bir kadın olmanın anlamı tartışılabilir bir şey demektir. Doğru siyasi koşullar altında bir kadın olmaktan çıkmanız da mümkündür, zaruri rolü üstünüzden atıp kendinizi yaratabilirsiniz. Kadınlığın bu doğrusunun tek istisnası, kadın bedeninden bir şeyin doğduğu o kör zaruret anıdır. Fakat annelik sizi türsel varlığa bağımlı kılıyorsa, bir annenin bebeğini kendi üretimi, kendi yaratımı ve küçük bir adımla beraber, kendi malı olarak düşünme tehlikesi her daim vardır. Bu anne, anneliğin hayatına anlam bahşettiği, hakiki varlığın yolunu gösterdiği inancıyla, çocuğundan çok fazla şey bekleyecektir; hakiki varlık, varoluşsal felsefede bilinçli, duyarlı "kendisi için" varlıktır. Bu açıdan bakıldığında annelik, özyaratım yanılsamasını, bütün dünyanın istediğimiz an kendimizden dışarı taştığı inancını perçinleyebilir. Aslında bir bebek, "katıksız olumsallığı" ölüme denk olan kaba bir maddenin "bedelsiz tomurcuğundan" ötesi değildir.[35]

---

[33] *A.g.e.*, s. 93.

[34] *A.g.e.*, s. 390.

[35] *A.g.e.*, II, s. 351 (çev. s. 513).

Bu olabildiğine nahoştur. Yine de bu rahatsız edici önermenin hayal gücüyle nasıl alaşağı edilebileceğini de görürüz. Bebek sahibi olmak, bir anneyi ölümle yüz yüze getirir. Onu hiçbir insanın kendine göre biçimlendiremediği veya amaca göre zapt edemediği şeyle temasa geçirir. Anneler yeni bir güç elde eder etmez ondan derhal feragat etmelidir. Sahiptir fakat değildir. Bir hayatı, ancak o hayat kendinden kaçtığı sürece meydana getirebilir. De Beauvoir aslında hiçbir zaman bu kadarını söylemese de yegâne soru, bunun doğurmamanın daha iyi olduğu anlamına gelip gelmediği veya bu bilginin, daha ziyade bir annenin (sırf kendisi ve bebeği adına değil, başkaları için de) potansiyelini artırıp artırmadığıdır. De Beauvoir, erkeklerin avantajına olacak ve eşitsiz şekilde örgütlenmiş mevcut toplumsal düzenlemelerde anneler ve bebeklerinin ciddi bir tehdit altında olduğu noktasında nettir. Anneler –sofuluk taslayarak, düşüncesizce, çoğunlukla maddi veya pratik destek olmadan– bakımına verilmiş bir çocuğun hayatını güvenceye alamaz: "Çocuk için en büyük tehlike, eli kolu bağlı teslim edildiği ananın çoğu kez doyumsuz bir insan oluşudur insan, kadının güncel toplumsal yerinin varlığını geliştirmesine ne denli engel olduğunu (...) anlayınca, savunmasız çocukların onun eline teslim edilmesi karşısında irkilmektedir."[36]

De Beauvoir'ın annelik deneyimine dair görüşü zifiri karanlık değildir. Esrimeden, bazı annelerin duyduğu tatminden, sevinçten bahseder (ilerleyen sayfaların merkezindeki konu budur). Hatta Winnicott'la beraber, annelerin duygu tezatlığını irdeleyen ilk yazar olarak tanınma şerefine nail olur (*İkinci Cinsiyet* ve Winnicott'un makalesi aynı yıl yayımlanmıştır). Yine hamilelik üzerine şöyle yazar:

[36] *A.g.e.*, II, s. 372 (çev. s. 528-529) [*A.g.e.*, s. 148-149].

> Gebelik, kadın için, tek başına oynanan bir dramdır; kadın onu hem bir zenginleşme hem de bir sakatlanma gibi hisseder, karnındaki yavru vücudunun bir parçası, ama aynı zamanda kendini sömüren bir asalaktır, kendisi ona sahip olduğu gibi, o da kendisine sahiptir; yavru bütün geleceği özetlemekte ve kadın, onu karnında taşırken, kendini evren kadar geniş hissetmektedir, ama bu zenginlik aynı zamanda onu hiçleştirmekte, kadın bir hiç olduğunu sanmaktadır.[37]

De Beauvoir, hatta varoluşsal felsefe, psikanalizi eleştirir. Başından beri de Beauvoir kadının kaderine dair tasarısının seçim ve özgürlüğe dayandığının altını çizer, insanların çatışan arzulara bilinçsizce savrulduğuna dayanan psikanalisttik görüşe karşıdır.[38] Fakat bir yandan da anne olmanın kadını en derin kişisel katmanlarına daldırdığını bilir. Bütün anneler bir zamanlar evlattı. Hangi durumda olursa olsun, muhtemelen her anne çocukluk deneyimlerinden hiç olmazsa bazı parçaları tekrar yaşarken bulur kendini. Kısmen hoş karşılanan kısmense karşılanmayan bu kasıtsız anımsamada hiçbir kadını –hele ki anneyi kızıyla bilfiil evlendiren bir dünyada– kolay bir yolculuk beklemez:

> Asıl çatışma kız büyüdükten sonra başlar; genç kızın, anası karşısında kendi özerkliğini ilan etmek istediğini görmüştük: Ana içinse bu iğrenç bir ihanettir, o, elinden kaçmaya uğraşan bu yeni istenci "bastırmaya" uğraşır hâlâ; benzerinin *başka bir varlık* olmasını kabul edemez. Erkeğin kadınların yanında tattığı kendini mutlak olarak onlardan yüksek hissetme zevkini, kadın ancak çocuklarının, özellikle kızlarının yanında

[37] *A.g.e.*, II, s. 349 (çev. s. 512) [*A.g.e.*, s. 129].

[38] *A.g.e.*, I, s. 93 (çev. s. 82).

> duyar... Tutkuyla sevse de, düşmanca davransa da, çocuğun bağımsızlığı ananın bütün umutlarını kırar.[39]

Bir anne ayrıcalıklarını suiistimal etmenin cazibesine nasıl direnebilir? Zira bunu yapabilmek için ya had safhada mutlu ya da bir azize olması gerekir. Bir anne, çocuğunun özgürlüğü ihtimaliyle yüzleştiğinde ne yapmalıdır, hele ki bu özgürlük çocuğun annesinden de özgürleşmesi anlamına geliyorsa? Büyük olasılıkla de Beauvoir'a göre anne ataerkil bir dünyadaki yazgısının en kötü yanına bütün kudretiyle direnecek, dolayısıyla onu tekrarlayacak ve muhtemelen bunu yaptığının bilincinde olmayacaktır. Özgerçekleştirmenin aracı olarak kadını kullanan bir erkeğe dönüşür; ne de müthiş bir ironi! Kendi varlığını bir başkasının sırtından yaratabileceğini düşünmek gibi ölümcül bir hataya düşer (tıpkı bir erkek gibi). Yorumcuların belirttiği üzere de Beauvoir, açıkça kendi annesiyle yaşadığı çatışmaları betimlemektedir; geçen bölümde eğildiğimiz Edith Wharton gibi, de Beauvoir da özgürlüğünü savaş döneminde elde etmeye çalışır. Wharton gibi o da anne olan kadınlara imkânsız bir emir veren bir anın ruhsal atığını, duygusal tarihçesini gözler önüne serer. Bu emir şudur: Çocuğun için hem her şey hem de hiçbir şey ol, hayat olurken aynı zamanda ölüm ol.

Fakat bir anneden çok fazla şey beklenip kızının özgürlüğü ancak kendi özgürlüğü pahasına teyit edilebiliyorsa ve onun varlığının özünde yaşam ve ölüm tükenmez bir mücadelede birleşmişse, saf ve akılcı bir özolumlama fikri bir sanrı gibi görünmeye başlar. "Narsisizm ve özgecilik, hayal, sahicilik ve kötü inanç, bağlılık ve sinizm" arasında sıkışıp kalan anne, "tuhaf bir uzlaşıdır" (bunlara hayalin dahil edilmesi, bilinçli ve bilinçsiz zihin arasında muallakta kalmış bir konumu işaret eder).

---

[39] *A.g.e.*, II, s. 381 (çev. s. 354) [*A.g.e.*, s. 156].

Rekabet halindeki bu kutuplar arasında bölünmüş anne kendine nasıl hâkim olabilir ki? Annelik deneyimi, anbean yön değiştirirken, yüreklerin, akılların ve yaşamın kırılgan yazgısının hatırlatıcısı görevini üstlenmemesi nasıl mümkün olabilir? Bunu yüksek sesle söylemese de kaç anne kendisi ve bebeği şu on dakikayı veya saniyeyi atlatabilirse –hayatta kalmayı başarabilirse– her şeyin yoluna gireceğini düşünürken bulur kendini? (Acil olduğu kadar çılgınca ve genellikle işitilmeyen bir iddia yahut yakarıştır bu.)

Annelik ne kanaat ne de denetimdir. Durmaksızın karar vermeyi gerektirebilir fakat bu kararlar ahmakça bir hâkimiyet mantığına göre alınmaz. Kızıyla beraber mücadele veren bir kadının kendini ataerkil dünyada erkekliğin en beter yanını taklit ederken bulması kuvvetle muhtemel olsa da, de Beauvoir'ın söylediği gibi, aynı zamanda anne olarak kendi özgürlüğünün sınırlarından feragat etmenin kendine düştüğünü bilir. Hatırlıyorum da henüz yirmilerimizdeyken bir keresinde kız kardeşim Gillian, anne olduğumuzu hayal ederken bizim gibi güçlü kadınların (kendimizi öyle görürdük) anne olduklarında güçlerinden feragat etmeyi bilmeleri gerektiğini söylemişti. Sonuna kadar haklıydı ve ölümünden önce beni bir yıldan az bir süre boyunca anne olarak görebilmesi, benim için ebedi bir keder kaynağıdır. Sanırım bir yandan da söylemeye çalıştığı şey, bir annenin –kendinden ve çocuğundan– büyük beklentiler duyma tuzağına düşmekten kaçınmak için çocuğundan dolaylı, bir nebze eğreti bir haz alması gerektiğiydi. "Annenin kendi başına yaratamadığı bir bütünlüğü, sıcaklığı ve değeri çocuk aracılığıyla elde edeceğini sanması ise çok daha büyük bir hayal kırıklığıdır" der Beauvoir, "çocuk, ancak çıkar gözetmeksizin başkasının mutluluğunu isteyebilen, karşısındaki varlık aracılığıyla kendine dönmeden yine kendini aşabilen kadına

sevinç getirebilir."[40] Bu mazoşizm değildir: Çocuğun için çile çekmelisin. Özgecilik çağrısı değildir: Çocuğuna daima öncelik ver. Bir başkasının mutluluğunu arzularken –bu başkası çocuğunuzdur– mutluluğun kendi egonuza hizmet etmemesidir (bir elin verdiğini diğerini almasıdır). Ötekinin sizde ikamet etmesinin bir yoludur. De Beauvoir'ın itirazlarına rağmen, bu aynı zamanda psikanalisttik bilinçdışının çok iyi işleyen bir tanımı da olurdu.

Zaman zaman, de Beauvoir'ın anneliği kadınların bedensel ve zihinsel fethi olarak görmesi hakikaten tiksindiricidir (yeni doğan bir bebek kendi şölenindeki kötü peri olabilirmiş gibi). Fakat belki tam da bu nedenden ötürü ve pek çok yazarın anneliğin derin muğlaklığına eğilmesinden uzun zaman önce, de Beauvoir o girift alana dalan ve bizi annelik üzerinden aramızdaki yabancıyı kabul etmeye, duvarları yıksa dahi kıyılarımıza vuran yabancıya yer açmaya davet eden ilk kişiydi. Bu fikirler, feminist bir öteki dünya yaşamıştır. Sonradan gelen feminist kuşağı etkisine alan Bulgar asıllı Fransız düşünür Julia Kristeva, de Beauvoir'dan çok daha psikanalisttik bir yolda ilerlemesine rağmen bu meselede ona katılır. Anne olmak, doğum yapmak bir yabancıya kucak açmaktır ve dolayısıyla annelik, "bize yakın olan ve bizden olanın yabancılığıyla en yoğun temas biçimi"dir (annelerin, hepimizin kendimize radikal biçimde yabancı olduğu psikanalisttik inanıştan o kadar da ürkmemesi bu yüzdendir).[41] Anne olmak üzerine 2016 tarihli *Little Labours* [*Küçük Doğumlar*] kita-

[40] *A.g.e.*, II, s. 385 (çev. s. 537) [*A.g.e.*, s. 160].

Bkz. Julia Kristeva, *Je me voyage – Mémoires: Entretiens avec Samuel Dock* (Paris: Fayard, 2017) s. 148, 157, 188. Ayrıca *bkz.* Kristeva'nın anneliğin klasik ve dini ikonlarının yanı sıra oğlunun doğumuna dair olağanüstü makalesi, "Stabat Mater," 1977, *The Kristeva Reader*, ed. Toril Moi (Oxford: Blackwell, 1986) içinde.

bında Rivka Galchen, "Ağustos sonunda bir bebek doğdu" diye yazar, "doğrusu, benim gözümde, çıt çıkarmayan bir kudretle, bir puma taşındı evime."[42]

Özaşkınlığın zıt kutbunda, kadınları o uca tabi kılan erkeklerden ışık yılı mesafede, annelik de Beauvoir için âdeta gönülsüzce, bizi yeni bir etiğin rotasına sokan bir tecrübedir. Daha basit tabirle, anne olmak için bir şeyden feragat edilmelidir. Bu çok bariz görünebilir fakat anneliğin duygusallıkla uzaktan yakından ilgisi yoktur. Son kertede de Beauvoir'ın kadın özgürlüğü talebine de gölge düşürmez çünkü anneliği bu şekilde deneyimlemek için anne kendini çocuğuna özgürce vermek zorundadır; buna rağmen sırf kendi kendinize veya bir başkası pahasına sahici bir özgürlük deneyimleyebileceğiniz inancını yalanlar. Eğer annelik bizi yabancıyla temasa sokuyorsa, "benim ailem"in koca dünyada önemli olan, canımı dişime takarak savaşacağım tek aile olduğu fikrinden son derece uzağız demektir; bu bölümün ilk kısmında yer alan annelik sevgisinin yozlaşmış ve delirtici versiyonuna geri dönelim ("O halde nasıl uygarlaşabiliriz?"). Bugün sokağa çıkan kadınlar bu mücadeleyi veriyor. Nisan 2017'de Anneler Gününün öncesinde, MomsRising de dahil olmak üzere pek çok anne grubu, yönetimin gaddar göçmenlik ve sınırdışı etme politikalarını protesto etmek, onu adaletli ve merhametli davranmaya davet etmek için ellerinde minyatür özgürlük anıtlarıyla Washington'daki Trump International Hotel'e yürüdü.

"Yaşamın gücünün yaralı, varoluşun adil olmayan kurallarınca aşağılanmış olduğunu" yazar Elena Ferrante.[43] Annelik kendini kapsayan dünyayla iletişim kurmakta

---

[42] Rivka Galchen, *Little Labours* (New York: New Directions, 2016; Londra: Fourth Estate, 2017), s. 7.

Elena Ferrante, *Frantumaglia: A Writer's Journey*, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2016), s. 65 [*Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 63].

başarısız olunca yoksullaşan tek şey değildir; dünyaları ölümcül bir böcekkapan misali kapanıverdiğinde zarar gören ve küçük düşürülen sadece anneler ve çocukları değildir. Bugün olup biten her şey karşısında de Beauvoir'a bize tehlikenin ne kadar büyük olduğunu gösterdiği için hâlâ minnettarlık duymalıyız. O halde soru şuna evrilir: Bir anne kulaklarında çınlayan buyruklara kafa tuttuğunda, yüreğinin ve etrafındaki her şeyin enkazını izleyerek ilerlediği bu tuhaf, farklı yolda gitme riskini aldığında ne olur? Bu yol nereye çıkar? Hazlar, riskler ve bedel nedir? Şimdi zamanımızın bu sorularını irdelemek için kendine has, dahice ve altüst edici bir cevap sunan Elena Ferrante'ye dönelim.

3

ISTIRAP VE ESRİME

ELENA FERRANTE

Elena Ferrante 21. yüzyılın en büyük edebiyat fenomenlerinden biri olsa da –kendi ifadesiyle– bizi başlangıca, Yunanlar ve Romalıların dünyasına, bu kitabın başladığı yere götürür. 2014'te, *New York Times*'a verdiği röportajda, "Söylemek zorundayım ki," der, "klasik dünyayı hiçbir zaman antik dünya olarak görmedim. Aksine [o dünyanın] yakınlığını hissediyorum."[1] Genç kızken, Napoli Körfezini Yunanca konuşan deniz kızlarının doldurduğunu hayal etmiştir. Kendi hakkında paylaşmaya gönüllü olduğu nispeten az sayıdaki bilgilerden biri, "kelimelerin nasıl bir araya getirilmesi gerektiğine dair pek çok şey" öğrendiği klasik edebiyat bölümünden mezun olduğudur.[2] Medea ve Dido onun kahramanlarıdır; Medea çocuk katlinin düşünülemez alanına bizi soktuğu için, Dido ise Kartaca şehrini inşa ederken gösterdiği medeni ve samimi cömertliği, sonucu ne kadar trajik olursa olsun kentin (ve bedeninin) kapılarını yabancı bir sürgüne, Aeneas'a açtığı ve Juno (evlilik ve doğum tanrıçası) tapınağının duvarlarının, bir tür andaç gibi, savaşın yıkımını sergilemesini temin ettiği için.

Bu iki kadının soyundan gelen Flaubert'in Emma Bovary'si ve Tolstoy'un Anna Karenina'sı onlar kadar kudretli değildir çünkü "antik dünyanın kadın kahramanla-

---

[1] Elena Ferrante, *Frantumaglia: A Writer's Journey*, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2016), s. 252 [*Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 258].
A.g.e., s. 177, 252 [*a.g.e.*, s. 212-13, 258].

rını, isyan, intikam, lanetleme adına çocuk cinayetine ya da intihara sürükleyen o karanlık gücü yitirmişlerdir."[3] Acılarının kamusal boyutunu kaybetmişlerdir. Ferrante, her şehrin kökleşmiş hatasının, labirentler olmaksızın bir aşk şehri olduğunu iddia etmek, pusuda bekleyen Erinyelerden yoksun bir gelecek doğurabileceğine inanmak olduğunu açıklar. Modern dünyadaki resmi söylemin annelere musallat ettiği aynı bağnaz, uyuşturulmuş, had safhada edilgenleştirici düşüncedir.

Ferrante'nin mahlasının bir yarısı, Elena, Yunan mitolojisindendir. Hikâyenin görece az bilinen bir versiyonunda Zeus Leda'ya değil, Nemesis'e tecavüz edip hamile bırakır. Nemesis ondan kaçmak için kendini bir kaza dönüştürür. Daha sonra yumurtlar, bıraktığı yumurtayı bir çoban bulup Leda'ya verir. Leda'nın baktığı yumurtadan Elena çıkar. Leda Elena'yı, Ferrante'nin manidar ifadesiyle, kendi "kızı-kızı değil" gibi büyütür.[4] Bu taşıyıcı annelikle ilgili ilk hikâyelerden biri olmalıdır ve aynı zamanda bir yabancıyı benimseyen, menfaatsiz bir annelik modeli sunar. Bir yandan da Ferrante açısından düşünüldüğünde, yazarın izini sürmeye çalışanlar veya –bu bir şeyi çözermiş gibi– onu bulduğunu iddia edenlere üstü kapalı bir uyarı olarak okunabilir. Kendine mahlas olarak seçtiği ismin ardında tek bir kaynağı olamayacak bir gebelik hikâyesi yatar. Onun edebiyatı kadim tanrılar, hayvanlar ve insanlardan doğarak, türler ve zaman boyunca yolculuk eder. Ferrante, kitapları kendi varlığının yol açacağı yaygara ve tanıtım olmaksızın, evlerini terk etmiş çocuklar gibi, onsuz yollarında ilerlesin diye anonimliğini koruduğunu defalarca dile getirmiştir.

Buna rağmen modern yazar kültü, hele ki Ferrante'nin amansızca maruz kaldığı kimliğini açıklama baskısı, ede-

---

[3] *A.g.e.*, s. 187 [*a.g.e.*, s. 191].

A.g.e., s. 206 [*a.g.e.*, s. 221].

bi eseri yazarının boyunduruğuna sokar; sanki çocuklarının gitmesini sineye çekemeyen –Ferrante'nin hakkında çok şey söyleyebileceği– despot bir anne, bir metin ve yazarı arasında mümkün olabilecek tek bağmış gibi: "Benim kitabımı okuyan, benim sözlerim içinde kendi sözcük dağarcığına bir yer açmıyor mu, onları kendine mal edip bazen onları yeniden kullanmıyor mu?"[5] Bu D. W. Winnicott'un, her bebeğin hayatta kalabilmek adına anneyle beraber ve anneye karşı mücadelesinde kullanmak zorunda olduğu zalimliğe işaret eden anahtar bir kavramının, nesne kullanımının çarpıcı bir hatırlatıcısıdır.[6] Ferrante'nin ikinci romanı *Sen Gittin Gideli*'de (2002) Olga adlı terk edilmiş bir eş ve anne, yeni hayatının güçlükleri üzerine kafa yorar: "Bu akıl yürütmede, 'benim çocuklarımdaki' 'benim' sıfatının absürtlüğünü galiba yakalamıştım"[7] (Woolf'un *Yıllar*'ında Albay Partiger'ın torununu alabildiğine afallatan çıkarımın aynısıdır bu). Biraz zaman alır ve başarısızlığın eşiğinden döner fakat gitgide güç kazandığı kademeler kat ederek, kaybından kaynaklanan ıstırabı –kendisi ve çocukları için– bir tür özgürlük buyur eder.

Bu arada, çirkin ve kadın düşmanı bir tutumla Ferrante'nin gerçek kimliğini açığa vurduğunu iddia eden gazeteciye göre Ferrante'nin en büyük suçunun annesini yanlış yansıtması olduğunu belirtelim (romanda onu

---

[5] *A.g.e.*, s. 188 [*a.g.e.*, s. 192].

D. W. Winnicott, "The Use of an Object and Relating Through Identification," 1968, *Playing and Reality* (Londra: Tavistock, 1971) içinde; Jessica Benjamin'in *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism and the Problem of Domination*'ı (New York: Pantheon, Londra: Virago, 1988) anne bebek etkileşiminin hırçın yanını irdeleyen klasikleşmiş bir feminist psikanalisttik metindir.

Elena Ferrante, *The Days of Abandonment*, 2002, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2005), s. 168 [*a.g.e.*, çev. Meryem Mine Çilingiroğlu, Everest Yay., 2017, s. 204].

gerçek hayattaki gibi bir Holokost kurtulanı olarak değil, Napolili bir terzi olarak tanıtmıştı). Bunun meali adeta şudur: Anneler yeniden icat edilmemelidir. Kurgu annelerin kutsal sahasını ihlal etmedikçe –onu çiğnemedikçe– sıkıntı yoktur. Bu gazeteci sergilediği kibirli ve hoyrat ifşa edimiyle, Ferrante'nin ilk romanı *Belalı Aşk*'ta (1999) tablolarında karısını yarı çıplak bir çingene olarak tasvir eden ve sonra bunların üstünden yüzsüzce para kazanan yabani kocayı andırdığını fark etmemiş olsa gerek (kitaptaki koca, kadının ilk cinsellik alametinde onu döver, zira bu konu üzerinde kendinin hiçbir denetimi yoktur). "Nasıl olur da," diye sorar kızları, "babam zaman zaman öldürücü bir öfkeyle sakladığı o bedeni, cüretkâr ve tahrik edici hatlara bürüyerek o bayağı adamlara teslim eder?"[8] *Belalı Aşk*'ta bu tür davranışlar sadece erkeklere mahsus değildir. Kızı da annesinin özgür cinsel yaşamının en ufak belirtisinde kendini kaybeder; hatta annesinin ilişkisini babasına ifşa eder.

Ferrante'ye göre dünya annelerin bedenlerini gizlemek için el birliğiyle komplo kurar. Bir bedene sahip olmak dahi suçtur. "Başta annelerin terzileri olmak üzere hiç kimse bir annenin kadın bedenine sahip olduğunu düşünmez;" Ferrante, en sevdiği İtalyan kadın yazar Elsa Morante'nin bu satırlarını romanın başına koymak istemiştir.[9] Annenin cinsel varlığına duyulan nefreti daha evvel görmüştük: Bu Ferrante'nin anılmaya değer bir diğer tasvirle, anne bedeninin "erotik buharı"[10] dediği şeyden kaçıştır. Ferrante'nin küstah ifşası, baskı ve öfkeden doğan yorgun, çirkin sterotiplere değer. Herhangi bir insan –bir kadın, bir anne– suçlu olmadığı sürece neden kendini gizlesin ki?

---

[8] Elena Ferrante, *Troubling Love*, 1992, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2006), s. 113 [*a.g.e.*, s. 127].
Ferrante, *Frantumaglia*, s. 17 [*a.g.e.*, s. 13].
A.g.e., s. 220 [*a.g.e.*, s. 224].

Elena ismi, Napoli Romanları'nın anlatıcısı Elena Greco'da esas rolü üstlenir. Fakat bundan önce, kökeni Yunanlara dayanan Leda ve Elena, Ferrante'nin İtalya'da halihazırda meşhur olmasına rağmen henüz dörtlemesiyle uluslararası üne kavuşmadığı esnada, 2006'da basılan üçüncü romanı *Karanlık Kız*'daki ana karakterlerin isimleri olur. Orta yaşlarda bir anne olan Leda, "karmaşık, modern annelik sorunu"na dalmış halde bulur kendini ve bu durum onu çocuklarını terk etmeye sevk eder; üstelik bunu ilk kez yapmıyordur. Büyüyen iki kızına karşı ebeveynlik sorumluluğundan kaçarak İyonya kıyısına tatile gider ve orada, genç annesiyle oynayan Elena isimli küçük bir kızı saplantılı biçimde gözlemlemeye başlar; ilerleyen kısımlarda kızın kayıp bebeğini bulur ve onu kendine saklar (bebeği kaybolan çocuk hastalanır ve Leda'nın arkadaşlık kurduğu anne, bebeği çalan kişinin beyin kanseri olmasını diler).

Hikâye orijinal Leda-Elena mitini tersine çevirir. Anne burada cömertçe bir başkasının çocuğunu yetiştirmektense, başka birinin kızına karşı bir tür zalimlik sergiler ve ne bunu yapmaktan kendini alıkoyup yaptığını sonlandırmayı ne de durumu kendine açıklamayı başarır.[11] Genç bir anneyken, hayatta kalmasının yegâne yolu gibi görerek çocuklarını terk etmiştir ancak bunun altında yatan dürtüler kendisi için tam anlamıyla net değildir, elbette başkaları için de. *Karanlık Kız* İtalya dışında görece az ilgiyle karşılanmasına rağmen, Ferrante onu en çok risk aldığı ve en acıyla bağlandığı romanı olarak tanımlamıştır; kitabın onda yol açtığı "büyük kaygı" olmasaydı, Napoli Romanları'nın ilki *Benim Olağanüstü Akıllı Arkadaşım*'ı yazamayacağını söylemiştir.[12] "Anlatması en

[11] Elena Ferrante, *The Lost Daughter*, 2006, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2008), s. 206.
Ferrante, *Frantumaglia*, s. 254, 267.

zor şeyler, kendimizin bile anlayamadıklarıdır," der (bunlar kitaptaki Leda'nın kendi sözleridir).[13] "Ben onlardan [çocuklarımdan] ne istediğimi hiçbir zaman anlamadım, hâlâ da anlamış değilim,"[14] diye düşünür Leda. En keskin sağduyusu cahilliğinden ve anne olmanın insan yüreğinin denetiminden feragat etmek olduğunu kabullenmekten gelen bir annedir bu.

Ferrante anneliğin kilitli bir dolap, onu açacak tek doğru anahtarınsa konu üzerine yazılmış en iyi edebiyat eserleri olduğu görüşüne karşı uyarır bizi; bu görüş, çocuğuna sır ve yalan hakkı tanımayan, onun zihnini her yönüyle bildiğini iddia eden bir anne gibi davranmaya benzer. *Sen Gittin Gideli*'de Olga'nın kızı Ilaria'yla beraber kapıyı kilitleyip açmakla uğraştığı çıldırtıcı sahne, böylesi bir fikrin budalalığına dair ipucu sunar (tek aklıselim an, annenin kendine ve kızına bunun saçmalık olduğunu itiraf ettiği andır). Ferrante'nin metinlerinde annelik sorununu veya sorusunu çözmezsiniz. Belirli bir risk alarak onun alanına adım atarsınız. Anneliğin "edebi gerçekliğinin hâlâ keşfedilmeyi beklediğini düşünüyorum," der. "Günümüzde yazan bir kadının görevi" annelik hakkında "yapayalnız ve suçlu" hissettiren elkitaplarında olduğu gibi, "gebe bedenin, doğumun, çocuk bakımının hazları üzerinde durmak değil, en karanlık derinliğe kadar gerçeklikle yaklaşmaktır."[15] Yeni bir araştırmaya göre depresyon belirtisi annelik üzerine en çok elkitabı okuyan annelerde en fazla görülüyor (depresyonun çok fazla elkitabı okumanın neticesi mi yoksa annelerin o elkitaplarını okuma sebebi mi olduğu net değil).[16]

---

[13] *A.g.e.*, s. 267 [*A.g.e.*, s. 274].
Ferrante, *Lost Daughter*, s. 53 [*A.g.e.*, s. 55].
Ferrante, *Frantumaglia*, s. 347, 350 [*A.g.e.*, s. 356, 360].
Zoe Williams, "Why baby books make you miserable," *Guardian*, 3 Ekim 2017.

Elena Ferrante'nin edebiyatında annelik tasviri, sizi el-kitapları ve kılavuzlardan alabildiğine uzaklaştırır. Daha önce okuduğum hiçbir şeye benzemiyor ve Ferrante'nin bu kitapta ayrı bir bölüm adanan tek yazar olmasının sebebi de budur. *Sen Gittin Gideli*'nin telif hakkını alan ve eseri tercüme ettiren İsveçli yayıncı Bromberg, annenin çocuklara karşı davranışlarının "ahlaki olarak gözden geçirilmesi gerektiği" gerekçesiyle kitabı yayımlamaktan son anda vazgeçmişti.[17] İnsan daha sonraki kitaplarla ilgili ne düşündüklerini merak etmeden duramıyor çünkü Ferrante'nin dünyasında anneler çocuklarını sık sık bırakır, yazmak ve/veya cinsel tutkular uğruna ihmal eder veya unutur; hem sever hem nefret eder, hem korur hem gücenir, hem yol gösterir hem de köstekler. Çocuklar bazen yetişkinlerin cinsel oyunundaki piyonlardan ibarettir; Napoli Romanları'nın son kitabında bir anne, arkadaşının bebeğini kucağına alır, amacı eskiden âşığı olan babayla flört etmektir. Fakat kendi kızına dikkat etmez ve çocuk göz açıp kapayana dek sırra kadem basar. (Dörtlemenin son kitabı *Kayıp Kızın Hikâyesi*'nin adı, Ferrante'nin üçüncü romanı *Karanlık Kız*'ın adını çağrıştırır.*)

Pek çok modern annenin yüzleştiği ikilemin doğruca kalbine inerek, "Leda'nın aldığı risk," diye yorumlar Ferrante, "bence bütünüyle şu soruda yatıyor: Ben, bugünün kadını olarak, mecburen kendimi kurban etmek zorunda kalmadan ve bundan dolayı kendimden nefret etmeden kendimi kızlarıma sevdirmeyi, onları sevmeyi başarabilecek miyim?"[18] Anneler, bilhassa anneler ve kızları onun eserlerinin her yerindedir; eleştirmenler onları sıklıkla gözden kaçırsa da. Ferrante bu konuda nettir. Anne kız

[17] Ferrante, *Frantumaglia*, s. 198 [*A.g.e.*, s. 202].

Karanlık Kız İngilizceye *The Lost Daughter*, yani *Kayıp Kız* olarak çevrilmiştir –ed.n.

A.g.e., s. 220 [*A.g.e.*, s. 226].

ilişkisi hakkında, "Bazen," der, "başka hiçbir şey yazmadığımı düşünürüm."[19] Annelik onun kurgusunun örtbas edilemez çekirdeğidir. Ve sadece tematik zeminde de değil, çünkü yazma eyleminin bizzat kendisini zalimce peşinden sürükler: *Sen Gittin Gideli*'de Olga, ihmal ettiği çalışmasına devam etmeye çabalarken, "Gerçekten yazmak, anne rahminin derinliklerinden konuşmak demektir," şeklinde kendine yol gösterir.[20]

Napoli Romanları'nda Lenù olarak anılan Elena Greco'nun diğer yarısı da Raffaella Cerullo'dur (Lenù, Lila diye; diğerleriyse Lina olarak çağırır). İsimlerinin kafa karıştırıcı benzerliğinin kasti olduğunu, onları birbirine bağlayan ziyadesiyle boğucu yakınlığı, tekrar tekrar birbirinden kopmaya teşebbüs eden –hatta birbirini reddeden– sonrasında da bir o kadar büyük bir yoğunluk ve tutkuyla yeniden birleşen iki kadının gelgitlerini ifade etmenin bir yöntemi olduğunu düşünmeden edemezsiniz (dörtleme, edebiyatta kadın dostluğunun ilk derinlemesine yorumu olarak karşılanmıştır). Romanlar Lenù'nun sesinden yazılmıştır fakat bu bile belli değildir. Lenù, çocukken Lila'yla beraber yazar olarak zenginlik ve şöhrete kavuşacakları muazzam bir gelecek planladıkları zamanlarda Lila'nın yazdığı bir metinden ilham alır. Dörtleme, en küçük çocuğunun birkaç yıl önceki gizemli kayboluşunun yasını tutan Lila'nın Napoli'nin mimari ve kültürel tarihi üzerine yazdığı sayfaları Lenù'nun keşfetmesiyle sona erer.

Bir noktada iki kadın, Napoli'deki son derece içedönük küçük topluluklarını oluşturan insanların yaşamlarını

[19] *A.g.e.*, s. 251 [*a.g.e.*, s. 257].
Ferrante, *Days of Abandonment*, s. 127 [*a.g.e.*, s. 151].

denetlemek ve mahvetmek için ellerinden geleni artlarına koymayan erkeklerin şiddetini ifşa etmeye karar vererek, beraber bir makale kaleme alır. Lenù meşhur bir yazar olarak ikisinin çocukluk hayalini gerçekleştirmesine rağmen, eserlerinin gerçek yazarının Lila olduğu hissi ebediyen yakasını bırakmayacaktır. Ferrante'ye göre madalyonun iki yüzü bu iki kadındır. Fakat bu romanların tam kalbine yazarın belirsizliği fikrini yerleştirerek, bir yazar olarak kendi nüanslı, parçalı konumuna kafa yormaktan fazlasını yapar. Aynı zamanda, herkesin en muhteşem yaratıcılık anı addettiği o an hakkında bir kadının kendine şu soruyu sorabileceği alanı açmıştır (bu alan bakış açınıza bağlı olarak ıstırap verici veya özgürleştirici olabilir): Bir kadın, tam olarak kimi veya neyi doğurur?

Bir bebek sahibi olmanın, kadını annesiyle yeniden tanıştırdığı söylenir (bunun en şeytani versiyonunda, doğum deneyimi o kadar zordur ki kadının en nihayetinde annesini anladığı ve her şey için affettiği varsayılır). Başka bir versiyonda, ilk doğan bebek annesinin hiçbir yanına çekmeyip babasının hık demiş burnundan düşmüşse kadın babayı evladının ona ait olduğu konusunda güvende hissettirdiği düşüncesiyle avunur, zira bundan hiçbir baba kolayca emin olamaz. Benzer şekilde, Fransız avangard yönetmen Jean-Luc Godard, 1985 tarihli filmi *Bakire Meryem*'le ilgili alaycı bir gözlemde bulunarak, Marie'nin [Meryem'in] hamileliği ve Tanrı tarafından ziyaret edildiği iddiası karşısında –tanıdık bir hikâye– Joseph'in [Yusuf'un] yaşadığı ikilemin, babalık ihtimaliyle yüzleşen bütün erkeklerin ikilemi olduğunu söylemiştir. Fransız yasaları der ki: "Evli bir kadının çocuğunun kocasından olduğu varsayılır" (dolayısıyla hiç kimsenin bu konuda en ufak bir fikri olmadığı kabul edilmiştir).[21]

[21] John Bell, Sophie Boyron ve Simon Whittaker, *Principles of French Law* (Oxford: OUP, 2008), s. 264.

Lila'nın ilk çocuğu (ismini Lila'nın ağabeyinden alan) Rino'nun babası, ilk başta âşığı gibi görünür fakat daha sonra gerçek babanın eski kocası olduğu gönülsüzce aktarılır ve bu süreç çocuğun babası olma ihtimali olan iki adamda gerginliğe yol açar. Gelgelelim Ferrante, Yunanlardaki erkeğin tohumunun edilgen haznesi olarak anne görüşüne gotik, feminist bir boyut katarak bu ikileme diğer taraftan bakmamızı sağlar. Erkekler, "içimize sokuluyorlar, diye düşünür Lenù, "etimizin içinde yitik bir nesne misali kendi hayaletlerini bırakıp çekiliyorlardı."[22] Eskiden âşık olduğu, Lila'nın çocuğunun olası babalarından ve kendisinin de ondan hamile kalacağı Nino'nun birçok çocuğunu düşünüyordur (Nino'nun bu sırada en az bir çocuğu daha vardır ve sonunda evleneceği kadından iki çocuğu daha olacaktır). Çoğu zaman olduğu gibi, Lila karakteristik olarak daha dobradır: "Erkek senin içine şeyini sokuyor ve sen, içinde canlı bir oyuncak bebek olan et kutusuna dönüyorsun."[23]

Oyuncak bebekler eserin merkezindedir. Dörtleme, Lila ve Lenù'nun pek düşkün oldukları bebeklerini, dörtlemenin başındaki karakter listesinde "masallardaki canavar" olarak tasvir edilen ürkütücü Don Achille Caracci'nin evinin bodrumuna atmasıyla açılır. Lenu'ya gelen pakette sihirli bir şekilde ortaya çıkıveren iki oyuncak bebekle sona erer; onları gönderenin ortadan kaybolan Lila olduğu varsayılır (Lenù'nun oyuncak bebeğinin adı Tina, aynı zamanda Lila'nın kaybolan kızının adıdır). Bu başlı başına ayrı bir uyarı olarak okunabilir. Ferrante'nin oyun-

[22] Elena Ferrante, *Those Who Leave and Those Who Stay – Middle Time*, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2014), s. 372 [*a.g.e.*, çev. Eren Yücesan Cendey, Everest Yay., 2016, s. 406].
Elena Ferrante, *The Story of a New Name – Youth*, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2013), s. 112 [*a.g.e.*, çev. Eren Yücesan Cendey, Everest Yay., 2016, s. 131].

cak bebekleri, en yaygın şekilde simgeledikleri varsayılan anne içgüdüsünden kopuk bir gezegende yaşar. Ferrante bu konuda, oyuncak bebeğiyle oynayan küçük bir kızın hiçbir surette anneliğe ilişkin bir tür huzur tablosu sergilemediğini, bilakis bizzat annesinin elinde maruz kaldığı denetimi o bahtsız nesneye uygulayarak bir efendilik edimiyle meşgul olduğunu söyleme cüretini gösterdiği için eleştirilen Freud'la hemfikirdir. Leda çaldığı oyuncak bebek üzerinde korkunç ritüeller uygularken, "Bir anne, oyun oynayan bir kız çocuğundan ibarettir," diye düşünür. "Ben de şimdi oyun oynuyordum."[24]

Napoli Romanları'nda ilk hamile kalan, Lila'nın ağabeyi Rino'yla evlenen ve doğar doğmaz bebeğine sırt çeviren Pinuccia'dır: "Çok çirkin, Rino'dan da çirkin, zaten o ailede herkes çirkin;" "Kabahat benim, kötü koca seçtim, ama insan çocukken böyle şeyleri düşünmüyor, şimdiyse yaptığım çocuğa bakın."[25] Halbuki Lenù ziyarete giderken onu "yatağında mutlu bir halde yatmış, bebeğini emzirirken"[26] bulacağını düşünmüştür. Napoli'de Pinuccia ve Lila gibi kızlar, henüz on altılarındayken evlenir. Ferrante bir yargıda bulunmaz; bu meseleye itinalı yaklaşır. Pinuccia yetersiz bir anne değildir. Başarısız olan onun etrafındaki dünyadır.

Ferrante'nin metinlerinde anneler adına suçlanan zalim toplumdur. Pinuccia'nın öfkesi –perişan evliliğinin ilk yıllarında hamileliğini engellemek uğruna her şeyi yapan Lila gibi– kadınlarının ve kızlarının yüreklerini ve bedenlerinin en derin oyuklarını boğan gaddar erkek egemen toplumdan kaynaklanır. Lenù, hamile kalamayarak kocasının erkekliğini alay konusuna çeviren Lila

---

[24] Ferrante, *Lost Daughter*, s. 124 [Ferrante, *Karanlık Kız*, s. 130]. Ferrante, *Story of a New Name*, s. 311 [Ferrante, *Yeni Soyadının Hikâyesi*, s. 346-347].
A.g.e.

hakkında, "Karnına baktım," diye düşünür, "ve içinde, Stefano'nun zorla içine akıtmak istediği hayatı yok etmek için yarattığı bir savaş olduğunu hayal ettim."[27] Toplumsa bu kadar yardımsever değildir; tıpkı bir Yunan korosu gibi Lila'nın cenini rahminde boğduğu dedikodusunu yayar. Nitekim kadınların doğmamış çocuklarını boğduğuna yönelik eski inanış ya ezilen kadınların gözükara failliği ve meydan okuma edimi ya da her zamanki gibi annelere karşı vahşi bir saldırı olarak, Ferrante tarafından özenle işlenir.

Ferrante'nin dünyasında kadınların ruhunu ve bedenini işgal eden sadece erkekler değildir. Ondan önce Sylvia Plath'in yaptığı gibi –aynı sayfada veya birbirine yakın sayfalarda– hem ataerkilliği itham etme hem de kız evladın annesiyle ilişkisinde, kadınların ataerkilliğin yanı sıra mücadele ettiği şeyin ne olduğunu sorma yetisine sahiptir ("Bazen başka hiçbir şey yazmadığımı düşünüyorum"). Çünkü –kâh anlamak için kâh korkuyla– anne bedeninde kimin veya neyin filizlendiğini, oraya yerleştiğini sorduğunuzda, en azından Ferrante'nin kadınlarından biri söz konusuysa, alacağınız cevabı tahmin etmek imkânsızdır. Böylece Ferrante, annenin içindeki yabancı fikrini ileriye, huzursuz edici bir noktaya taşır. Bir annenin bedeni, herkesin itip kaktığı, çattığı, ihlal ettiği ahalinin yaşadığı Napoli misali, kalabalık bir alandır.

Leda, Elena'yı sahilde izlerken, tüm akrabalarının küçük kızın etrafını sardığını görür; kendisinin genç bir kadınken kaçındığı veya kaçındığını sandığı akrabalarına benzetir onları: "Hepsi içimdeydi."[28] Çocuğu "bütün ataları tenine nüfuz etmiş olarak görünce" tiksinir, anne yapmacık-yetişkin sesiyle, çocuksa yapmacık-çocuk sesiyle

[27] *A.g.e.*, s. 91 [*a.g.e.*, s. 108].
Ferrante, *Lost Daughter*, s. 87 [a.g.y., *Karanlık Kız*, s. 92].

oyuncak bebeği seslendirirken sinirlenir.[29] Leda zamanında bu tiksindirici ozmozdan ve bedeninde hissettiği nahoş ziyaretçilerden kaçmak için hamileliğini cesur yeni bir dünya gibi hayal etmiştir: "Ben büyük annem değildim (yedi çocuk), annem de değildim (dört kız), teyzelerim, kuzenlerim hiç değildim."[30] Lenù'nun en kuvvetli arzularından biri, o acı, topal silueti dört kitabın her yanına sinmiş annesinden kaçıp kurtulmaktır: "Annemi safdışı bırakmalıydım."[31]

Böylesi bir denetim muhakkak ki bir yanılsamadır. Gidebilir, uzaklaşabilir, kendi yolunuzu çizebilirsiniz fakat anneyle olan bağı ortadan kaldıramazsınız. Lenù genç bir öğrenciyken kaçtığı Milano'da olmanın sağladığı kısmi güvenlikte, bir anne olarak istikbalini düşünürken ürperir: "Ya tam kendimi emniyette hissettiğim anda karnımdan annem çıkarsa?"[32] Ferrante aykırı veya hatta sapkın bir masal perisi gibi –bu benzetmeyi büyük bir iltifat olarak kullanıyorum– metinlerindeki annelere en kudretli özgürlük dürtüsünü bahşeder ve âdeta aynı satırda bu dürtünün etrafını kuşatıverir. Üçüncü hamileliğinden sonra Lenù, topallamaya başlar. Bütün kız evlatlar gibi, ona da annesi tarafından, bütün acı verici muğlaklığıyla bir hediye verilmiştir. Annesi ölüm döşeğinde kızıyla kısmen uzlaşmışken, şimdiye dek ona durmadan veryansın etmesine rağmen aslında en sevdiği çocuğu –hatta bazı açılardan biriciği– olduğunu itiraf eder; zaten o paylamalar bunun kanıtıdır, dahası kızının

---

[29] *A.g.e.*, s. 37, 23 [*a.g.e.*, s. 39, 22].
A.g.e., s. 122 [*a.g.e.*, s. 128].
Elena Ferrante, *My Brilliant Friend – Childhood, Adolescence*, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2012), s. 322 [a.g.y., *Benim Olağanüstü Akıllı Arkadaşım*, s. 351].
Ferrante, *Those Who Leave and Those Who Stay*, s. 76 [a.g.y., *Terk Edenler ve Kalanlar*, s. 84].

bambaşka bir hayat kurmak, isim yapmak için onu terk etmesi karşısında duyduğu küskünlüğün dışavurumudur. "Yaşamındaki tek güzel anın benim, ilk çocuğunun karnından çıktığı an olduğunu açıkladı,"[33] der Lenù. O güne dek annesi diğer tüm çocuklarını bir cezaymışçasına deneyimlemiştir (bunu en büyük günahı olarak görüyordur). Anne kızın uzlaşması karışık bir lütuftur: "Gitmeden önce bana sarıldığında, bir zamanlar benim onun içinde olduğumdaki gibi, şimdi benim içime sızmak ve orada kalmak istediğini hissediyordum."[34] Lenù, Lila'ya annesini hayatta tutmanın bir yolu olarak topallamaya başladığını söyler.

Ferrante'nin edebiyatı burada başlar ve bir annenin çocuğuyla yakınlığının tehlikeleri zemininde, Sylvia Plath ve Edith Wharton'ın yolunda, Ariel Leve'yle de uyumlu ilerler. Daha doğrusu, en azından basılan ilk kitabı burada başlar çünkü kendi ifadesiyle, *Belalı Aşk*'a dek pek çok hikâyeyi "terk etmiştir;" sanki romanları gibi kariyeri de, kaybolan veya yol üstünde kenara atılan çocukların enkazına bulanmıştır. *Belalı Aşk*'ta, intihar eden Amalia kızı Delia'yı "bilinmeyen zamanlarda enjekte edilmiş sıcak bir sıvı gibi"[35] istila eder. Lenù gibi o da "en derin izlerinin bile kökünü kazımaya" çalışmıştır; bilhassa –aklını yitirmiş bir âşık gibi– annesine dair bilemeyeceği, denetleyemeyeceği, hatta erişemeyeceği her şeyi. Bunu başaramaz. En küçük mimiğe, giysi parçasına varana kadar, yavaş yavaş kendini annesinin suretinde işleyerek biçimlendirir,

---

[33] Elena Ferrante, *The Story of the Lost Child – Maturity, Old Age*, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2015), s. 151 [a.g.y., *Kayıp Kızın Hikâyesi*, çev. Eren Yücesan Cendey, Everest Yay., 2015, s. 165].

[34] *A.g.e.*, s. 208 [*a.g.e.*, s. 208].

[35] Ferrante, *Troubling Love*, s. 87 [a.g.y., *Belalı Aşk*, çev. Mine Çilingiroğlu, Everest Yay., 2016, s. 97].

ta ki sonunda Amalia'nın öldüğü akşam taşıdığı bavulunu açıp onun kıyafetlerini giyene dek: "Yaptığım düzeltmeler sayesinde üzerime bir eldiven misali tam oturan bu eski elbiseyi annemin bana bıraktığı en büyük öykü olarak görüyordum." Sonra saçlarını yapar; sağ gözün üstüne bir bukle, alında bir dalganın içinde kaybolan iki geniş bant: "Kırklı yıllarda kullanılan ve ellilerin sonunda bile pek rastlanmayan o demode saç modeli bana yakışıyordu. Amalia var olmuştu. Ben Amalia'ydım" (kitabın son satırlarıdır bunlar).[36] Erken dönemden kısa romanların bu yoğun odağı yinelenmeyecektir. İleride yayımlanacak Napoli Dörtlemesi'nin *longue durée*'sinden azade bu romanların her biri anne ve/ya kızın yaşamında tek bir kritik anı alıp kırılma noktasına dek esnetir.

O halde Ferrante'nin tahayyülünde "belalı aşk," *aslında* anne ve kız arasındaki aşk, onu izleyen her bir duygusal bağlılığın, bir yaşamın ıstırabı ve esrikliğinin, her aşk macerasının şablonudur. Bu demektir ki kadınların erkeklerle ilişkisindeki sınanmalar, travmalar ve hazlar olsa olsa bu şablonun silik gölgesidir. Freud, erosun annenin memesinde başladığını, hatta daha manidar biçimde, bir kadının daima –veya en azından ilk seferinde– kayıp annenin ikamesi olan bir erkekle evlendiğini söylemiştir (bir keresinde beni görmeye gelen bir öğrenci, bu kavrayışın ima ettiği şeyin kendini sarstığını dile getirmişti; demek yüreğin derinliklerinde sadece anneler bulunuyordu). *Karanlık Kız, Kayıp Kızın Hikâyesi*; Ferrante kitaplarının isimlerinin ne kadar muğlak olduğuna dikkat edin, bunlar hem kızın hem de annenin bakış açısından irdelenebilir: dünyada kaybolduğunu hisseden bir kız (belki de kurtarılması mümkündür) ve sırra kadem basan bir çocuk.

[36] *A.g.e.*, s 139 [*a.g.e.*, s. 160].

Ferrante psikanalize hem ilgi hem de karmaşık hisler beslediğini ifade etmiştir; ona "uçurumun dili" der. Freud konusunda da onun hakkını seve seve teslim eder. İyi veya kötü her aşk ilişkisi, diye izah eder, bu ilkel bağın etkinleşmesidir; kadınlar için evlilik, "her ne olursa olsun ebediyen süren o *biricik* sevgi-çatışma ilişkisi olan anne imgesine duyulan Belalı Aşkı kovmaya yetmez;" *Sen Gittin Gideli*'de Olga, kocasına sadece kendini terk etmeden önce sadıktır çünkü kocası onun için "anneye bağlı hayaller kozası" haline gelmiştir (zaten terk edilmek bu yüzden müthiş tahripkârdır).[37] Ferrante'yle yapılan röportajları okurken, bu konuda diğer her şeyden daha iddialı –veya başka bir ifadeyle, bu anne-kız gerçekliği karşısında duyduğu dehşette daha özgüvenli– görünüyor bana.

Annelerin hikâyesi bu noktada kalsa bile yeterince belalı olurdu. Fakat Ferrante'nin anne tasviri çok önemli bir adım daha atar. Anne-kız ilişkisi, anne ve tüm atalarını içeren hamilelik –"Ya tam kendimi emniyette hissettiğim anda karnımdan annem çıkarsa?"– dünyanın yönünü yitirdiği ve tüm sınırların çözündüğü yerdir (her bir annenin her şeyi yerli yerinde tutabileceği fikrini yalanlar bu). Daha önceki bölümlerde değindiğimiz gibi, ülke sınırlarının açılmasına izin vererek yarattığımız sınırların radikal kırılganlığını kabul etmek de anneler bağlamında, farklı bir etiğin, hatta belki de farklı bir dünyanın zemini gibi görülebilir. Bana göre Ferrante bu ihtimali, bağımsızlık

[37] Ferrante, *Frantumaglia*, s. 122, 140 [a.g.y., *Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 142. Metnin Jacqueline Rose'un alıntı yaptığı İngilizce tercümesinde "the cocoon of fantasies" deniyor, yani "fantezilerin kozası."]

ve özdenetim mitinin her zamankinden çok teşvik edildiği bir dünyada olabildiğince ileri götüren bir yazardır.

Bu mite göre en rahatsız edici haliyle annelik, öfkeli, çileden çıkmış bir tür karşılık olarak algılanabilir. Bana oldum olası çarpıcı gelen, izah edilmesi gereken şeyin el üstünde tuttuğumuz bireyselliğimizin bizi yüzüstü bıraktığı anlar değil, varlığın ilk bataklığından gün yüzüne çıkmış, bizlerin kendine yeten, birbirinden net ayırt edilebilir bireyler olduğumuz yanılsamasına kanmamız gibi olağanüstü bir gerçek olmasıdır: Bedenlerimiz malımızdır, zihinlerimiz irademize tabidir, –ve en tehlikeli versiyonu– bütün dünya emrimize amadedir. Ferrante bunların hiçbirine kanmaz. "Bir hikâye, sınırlarımız birbiri ardına yıkıldığında başlar."[38] "Sınırlar bize kendimizi sabit hissettirir," diyerek feminist bir noktaya parmak basar:

> İlk çatışma hissinde, en ufak bir tehditte kapatırız onları... Son yüz yıl içinde kadınların öyküsü ataerkil kültürlerin dayattığı ve son derece riskli olan "sınırları aşmak" üzerine kurulmuştur. Sonuçlar her alanda olağanüstüdür. Ama bizi eski sınırlarımıza çekmek için duydukları güçlü arzunun da olağanüstülük bakımından aşağı kalır yanı yoktur. Bu saf ve yalın, kaba, kanlı bir şiddet olarak boy gösterir.[39]

Lila'nın kocası onu döver ve en az bir sefer çocuğunun önünde ona tecavüz eder. "Yönetilmesi mümkün olmayan" o ve Amalia gibi kadınlar, kendilerini şu ültimatomla karşı karşıya bulur: "'Ya benim dediğim gibi olursun ya da seni gebertene kadar döverek değiştiririm!'"[40] Kadınlar için

[38] *A.g.e.*, s. 326 [*a.g.e.*, s. 335].

A.g.e.

[40] *A.g.e.*, s. 277 [*a.g.e.*, s. 284, 285].

fazlasıyla tanıdık olan bu ültimatoma Ferrante kendine has bir boyut katar. Cinsiyetlerarası savaş, bunu mutlaka yapsa da, sadece iki iradeyi ve gücü birbirinin karşısına koymakla kalmaz. Daha ziyade ataerkil dünyanın mevcut sınırlarına itibar etmeyi reddeden bir kadın bambaşka, dehşetli bir ruhsal alanı harekete geçirir. Benliğin kabuğunu kırar ve genellikle bu bilgiyi tüm gücümüzle reddetsek de en derin seviyede bizim hakikatimiz olan fiziksel ve zihinsel parçaları, kırıntıları gün yüzüne çıkartır. "Bizi yozlaştıran," diye gözlemler, "kendimize duyduğumuz tutku, önceliğimizin gerekliliği ve aciliyetidir."[41] Böylesine kibirli, yoz bir özolumlama, kendisinin de kurtulmuş olduğu bir şey değildir: "Bu yetkiyi bana verenin sadece ben olduğum gerçeği bugün had safhada barizdir... Peki, bu kibir değildir de nedir?"[42]

Ferrante'nin bugüne kadarki yazarlık kariyeri, bizler için yeniden gözden geçirme çağrısı olarak yorumlanabilir: "Kadından doğan"* bizler, bambaşka bir yerden yola çıktığımızı kabullenseydik gerçekten daha iyi durumda olabilirdik. Ferrante, "Bazı durumlarda," der, "kendini resmen paramparça hissetme halinin, kökende doğurmak-doğmak şeklindeki paralanmaya götürdüğünü görür gibi oldum."[43] Tehlikeli sularda yüzdüğünün farkındadır: "Aydınlık yönü, Tanrı'nın Annesi'ni [Bakire Meryem] öne çıkarmak için üstü örtülen gebe bedenin karanlık çehresinin anlatılması gerektiğine yürekten inanıyorum."[44] Bahsettiği şey ilahi kusursuzluk, ahlaki saflık değildir. Daha ziyade, gebe beden bizi doğamızın hayvani yanına yaklaştırır ve bu yan "hayatın yüklediği

---

[41] *A.g.e.*, s. 379 [*a.g.e.*, s. 389].

A.g.e., s. 380 [*a.g.e.*, s. 391].

Adrienne Rich'in *Kadından Doğan* adlı kitabına gönderme –ed.n.

A.g.e., s. 224 [*a.g.e.*, s. 230].

[44] *A.g.e.*, s. 221 [*a.g.e.*, s. 227].

formların değişkenliğini"[45] hatırlattığı için bizi korkutur. Gebelik bataklığını geride bırakmak –ki bunu daha önce denedik– dünyayı kurtaracak yegâne şeymiş gibi, görevimiz gebeliği rafine kurallar ve normlar dünyasına yükseltmek ya da dahası gebelikten nefret etmek değil, bu gerçeği kabul etmektir.

Elbette Ferrante'nin anneleri de gebeliği kendisinden kurtarma dürtüsünden arınmış masumlar değildir (ki hiçbir konuda masum değildirler). Neticede onlar her şeyin içine gırtlağına dek batmıştır. Leda ikinci çocuğuna hamileyken, "gebeliğinin herhangi bir yüceltilişinden vazgeçme" beklentisi karşısında çılgına döndüğünü söyler: "Organizmam, içinde vahşi bir polipin büyüdüğü, kanlı bir likör, tortulu bir balçığa dönüştü; insanlıktan o kadar uzaktı ki, benden beslenmesine rağmen beni genişleyen ama cansız bir balçığa dönüştürdü;" oysa ilk bebeği "safradan ve kandan arınmış, insanileşmiş, bilgilenmiş, genişleyen canlı maddenin kör acımasızlığını çağrıştıracak her şeyden uzak tutulmuştu."[46] Daha önce hamilelik üzerine bu minvalde bir yazarlığa şahit olmadım.

Söylemeye gerek yok, zira doğum yapan her kadının da gayet iyi bildiği üzere, bebeğin karakteri genellikle annenin hamilelik deneyimi süresince beklediğinin tam tersi çıkar, sanki en sonunda anneye her şeyin bedeniyle ilgili olduğu –ve aynı zamanda olmadığı– hatırlatılır. Dahası gebelik deneyimi bir kadının bebeğine nasıl annelik yapacağını anlamak için pek güvenilir bir kılavuz sayılmaz. Lenù'nun hamilelikleri taşkınlık ve neşe kaynağıyken, Lila'nın hamilelikleri dehşete çalan hoşnutsuzluktur. Lenù ona moral vermeye çalıştığında, "bu tatlı konuşma-

[45] *A.g.e.*, s. 222 [*a.g.e.*, s. 228].

[46] Ferrante, *Lost Daughter*, s. 124, 122 [a.g.y., *Karanlık Kız*, s. 129].

ları annelerimizden"[47] öğrendiğini söyleyerek sitem eder. İki arkadaş aynı zamanda hamile kaldığında Lenù şöyle der, "Benim olası bir annelik sevincimi ihanet olarak algılamaya hazır olduğunu gördüm."[48] Buna rağmen oğlunu dünyaya getirdikten sonra "bütün mahallenin en iyi annesi"[49] olan kişi Lila'dır. Pinuccia, Lila'nın annelik becerisinden oğlunun da faydalanabilmesi umuduyla bebeğini onun bakımına emanet eder. Öte yandan hastaneden dönen Lenù'nun bebeği birkaç saniye meme emdikten sonra "öfkeli ufak bir hayvan gibi" ağlar, kıvranır ve saatlerce çığlık atar: "Ya benim neyim vardı? Sütüme nasıl bir zehir sızmıştı?"[50]

Emzirmenin sevincine karşıt bir anlatı arayanlar için Ferrante biçilmiş kaftandır; onda emzirmenin skandal, ensest kösnüllüğüne dair nadir görülen şahitlikler de bulacaklardır (erotik hazla acı, geleneksel anlatıda genellikle yer almayan bu iki yoğunluk anı, yine birbiriyle güçlü bir bağa sahiptir). Bu bahiste Ferrante sözünü esirgemez. İtalyan edebi dergi *L'Indice* editörlerine yazdığı bir mektupta bir çocukluk anısından bahseder; kız kardeşiyle beraber yeni doğan bebeğini emziren annelerini izliyorlardır ve bebek gönülsüzce uykuya daldıktan sonra "annemiz bize kara gözleriyle gülümsedi, meme ucundan dökülen beyaz damlaları ağzımıza akıttı; bu ılık ve tatlı tat bizi mest etmişti."[51] *Bir Yazarın Yolculuğu* kitabının

---

[47] Ferrante, *Story of a New Name*, s. 113 [a.g.y., *Yeni Soyadının Hikâyesi*, s. 132].
Ferrante, *Those Who Leave and Those Who Stay*, s. 233 [a.g.y., *Terk Edenler ve Kalanlar*, s. 254].
A.g.y., *Story of a New Name*, s. 378 [a.g.y., *Yeni Soyadının Hikâyesi*, s. 419].
Ferrante, *Those Who Leave and Those Who Stay*, s. 238 [a.g.y., *Terk Edenler ve Kalanlar*, s. 260].
Ferrante, *Frantumaglia*, s. 116 [a.g.y., *Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 116-117].

kalbinde yer alan bu uzun mektup, Ferrante'nin muhataplarının sorularına zevkle cevap verdiğini belirttiği ender anlardandır.[52]

İlk hamileliği sırasında Lila'nın en büyük korkusu, en çok sakındığı şeyin başına gelmesi ve parçalanıp taşmasıydı. Sylvia Plath'i hatırlayın: "Dünya gibi parçalanıyorum" (ve yine Ferrante: "Ama paramparça olmanın ne anlama geldiğini biliyorum").[53] Bu konuda yalnız değiller. "Toz pembe bir düş" olarak hamilelik tahayyülüne karşı çıkan Lucy Jones'u ele alalım: "Kesinkes ölüyorum veya en iyi ihtimalle ikiye ayrılıyorum. Kesip çıkarın, kesip çıkarın, kesip çıkarın onu. Bir kasırga doğuruyorum. Çivili labirent. Dikenli tel bobini. Bıçaklı kavun. Şişmiş balon balığı."[54] Fakat Ferrante bu deneyime başka bir boyut ekler. Lila tam da bu korkusu sayesinde –dünyanın kör maddesiyle ve parçalanmasıyla çok daha fazla temas halinde olduğu için– "o akıl almaz hayat formunu, o büyüme halindeki canı"[55] sevme yetisi olduğunu hisseder. *Karanlık Kız*'da Leda, çaldığı oyuncak bebeğin içinde bir kurtçuk bulur; oyuncak bebek gebe kalsın diye Elena tarafından oraya konmuştur. "Kaygan olan her şeyden iğrenirim," der, "ama o cansız tortu adına bir merhamet duydum."[56] Yaptığı şey tam da derinlikleri kazmaktır.

Fakat Ferrante böylesi bir hammaddeden etik hayatın tohumlarını yeniden yaratır. "Bir kadının bakım, sevgi, etin iğrenç gereksinmesiyle, dünyanın aracılıkta yetersiz

---

[52] *A.g.e.*, s. 98 [*a.g.e.*, s. 108].

A.g.e., s. 223 [*a.g.e.*, s. 229].

[54] Lucy Jones, "As she is born, part of me is dying," *Guardian*, 9 Ocak 2017.

Ferrante, *Story of a New Name*, s. 372 [a.g.y., *Yeni Soyadının Hikâyesi*, s. 412].

Ferrante, *Lost Daughter*, s. 125 [a.g.y., *Karanlık Kız*, s. 130].

kaldığı bölgelere nasıl yaklaştığını anlamlı bir şekilde yazmak arzusundayım."[57] Etin iğrençliği, dünyanın aracılığının bocalaması; sevgi veya annelik normalde böyle düşünülmez. Annelik vazifesini tayin etmek, arındırmak, temizlemek için kullanılan terimlerden fersah fersah ötedeyiz. Bunun yanı sıra bir annenin, hatta herhangi birinin bir yabancıyı buyur ettiğinde karşı karşıya kaldığı tehlikeleri anlamaya da yaklaşıyor olabiliriz. Doğurmak için kıyılarımıza çıkan yabancı annelerin hunharca bir tiksintinin nesneleri olmalarının sebebi budur belki de.

Ferrante annesinin ona bıraktığı mirası açıklamak için *frantumaglia* sözcüğünü kullanır; işin doğrusu ipuçları, mırıltılar, kulak misafiri olunan sesleri çağrıştıran bu terimin hiçbir şey açıkladığı yoktur. Bu bölümde şimdiye dek Ferrante'den yapılan pek çok alıntının bulunduğu, her biri yazışma şeklinde uzaktan gerçekleştirilen röportajların ve yazarın makalelerinin bulunduğu derlemenin adı *Frantumaglia*'dır. Ferrante'nin gerçek ismini açıklamayı ve yazarlığının mesuliyetini doğru dürüst üstlenmeyi reddetmesiyle tetiklenen küskünlüklere verilen sönümsüz bir cevap vasfı taşır: Yazarlığı, karakterleri ve romanlarının kendisi için taşıdığı anlama dair söyleyecek pek çok lafı olmasına rağmen insanların kitaplarını nasıl okuması gerektiği hakkında söyleyecek tek sözü yoktur. Fakat bence Ferrante kâh gönülsüz kâh enerjik göründüğü birbiri ardına röportajlarında kendi metinlerinin "hayalperest okuması"nı yapar; bu terimi gerçek bir edebi eserin yazarından çıkarak okurda yepyeni ve beklenmedik bir şey üretme-

[57] Ferrante, *Frantumaglia*, s. 222 [a.g.y., *Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 228].

sini anlatırken kullanır (bilinçdışını yepyeni doğumun cereyanına dönüştürür bu).[58]

Ferrante'nin yazılarının merkezinde yer alan bir annenin parçalanması, benliğini yitirmesi, un ufak olması işte burada başlar. Onu bunaltıp başını döndürerek, ağzında pas tadı bırakarak "paramparça eden çelişkili hisler aklını çeldiğinde" annesinin kullandığı yerel lehçesinden bir sözcüktür *Frantumaglia*.[59] Akıl ermez bir huzursuzluğu ima etmenin yanı sıra, "zihninde oluşan, beynin bulanık suyunda yüzen, farklı nitelikli parçacık kalabalığını tanımlardı," "tek bir sıkıntıya indirgenemeyecek bütün rahatsızlıkların kökeniydi."[60] Annesinin onda uyandırdığı en güçlü hatıraysa *"frantumaglia* gözyaşları" dökmesidir.[61] *Frantumaglia*, annesinin aklını yitirdiğine dair bir uyarı şeklinde belirmişti; yanan ocakta tencereyi bırakarak birdenbire evden çıkmasına neden olurdu. Annesinin acı içindeki hatırası, Ferrante metinlerinin tohum yatağıdır: Kafası allak bullak Olga evden çıkıp gider; *Benim Olağanüstü Akıllı Arkadaşım*'da patlayan bakır tencere, romanda Lila'nın dünyanın sınırlarını parçalayan bir yetenekle lanetlendiğine dair ilk uyarı atışıdır.[62]

Bu hatıra son derece canlı ve dokunaklı görünmesine rağmen, aynı zamanda katıksız bir gizemdir: Hem annenin kendisi hem de Ferrante için geçerlidir. Artık sözcüğün ne anlama geldiğini annesine sorma fırsatı olmadığından –üretici olduğu kadar korkutucu bir mirasa itaat ederek– bu sözcüğü kendisinin kılmak dışında bir seçeneği yoktur. Ferrante bir yandan da annelerin kızlarına bı-

---

[58] *A.g.e.*, s. 193 [*a.g.e.*, s. 197].

A.g.e., s. 99 [*a.g.e.*, s. 98].

A.g.e.

A.g.e.

Ferrante, *My Brilliant Friend*, s. 229 [a.g.y., *Benim Olağanüstü Akıllı Arkadaşım*, s. 249].

raktığı mirasın dil olduğunu söyler; bir araç olarak değil, ebediyen parmak uçlarımızdan kayıp giden sözcükler kisvesindeki dildir bu. Jean Laplanche'ı her annenin çocuğu için ebedi bir muamma olduğunu, çocuğa ömrü boyunca merakını cezbedecek çözümlenemez bir cinsel bilmece sunduğunu öne sürmeye iten, işte dilin bu elzem itaatsizliği, –hiçbir annenin tamamıyla bilemediği veya sahip olamadığı cinsellik gibi– teşvik etmesi gereken anlamlara karşı içkin direnişidir.

Ferrante *frantumaglia* sözcüğünü ele aldığında anlamları titreşir ve kararır, keza Lila'ya aktardığı miras da bu olacaktır; Lila'nın en sevdiği karakteri olmasının nedeni onu fena halde uğraştırmasıdır.[63] "*Frantumaglia* sabit durmayan bir manzara, havadan ya da sudan yapılmış bir kütle, sonsuza dek un ufak olmuş haliyle bana vahşice gerçekliğini ve biricik içselliğini gösteren bir madde."[64] Kendi evinde deplasmandadır: "Zaman zaman Olga'nın hastalığından mustarip olan ben, bu duyguyu [*frantumaglia*] özellikle giderek yükselen bir vızıltı, canlı ve ölü maddenin girdap halinde parçalanması olarak hissediyorum: Ağaçların kımıltısız tepelerinden yaklaşan bir arı sürüsü; yavaş bir su akıntısında beklenmedik bir anafor."[65] Daha önce gördüğümüz gibi, Ferrante'nin kökenini anne bedeni olarak gördüğü bu varlık uğultusu her ne kadar acı verici olsa da, yaratıcılığın ön koşuludur. *Frantumaglia*, çocuklukta dil konuşmaya evrilmeden önceki bir anı çağrıştırır; burası, "Kanatları sesli binlerce kelebeğin çok renkli sesleriyle oluşan bir patlamadır."[66] Anneye göre *frantumaglia*

---

[63] Ferrante, *Frantumaglia*, s. 239 [a.g.y., *Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 245].

[64] *A.g.e.*, s. 100 [*a.g.e.*, s. 99]

[65] *A.g.e.*

[66] *A.g.e.*

hanenin kötü ruhuydu, saçtığı kalıntıları evin kırılgan disiplinini usulca zedeliyordu. Ferrante ise bir kız evlat ve yazar olarak ona renk ve ses eklemiş, annesinin ıstırabına kozmik bir boyut katmıştır.

Karakteri Olga ve onun hastalığıyla nadir görülen özdeşleşme anı –"Olga'nın hastalığından mustarip olan ben"– bizi duraksatmalıdır çünkü bütün bu kargaşadan kestirme bir çıkış yolu varsa, bu Ferrante'nin acı çeken annesine, Lila'ya ve bütün bu annelere hasta yaftası yapıştırmaktır. Bu sırf kocaları dışında bir adama âşık oldular diye veya tatminsiz olduklarına dair bir ipucu görüldüğünde annelere savrulduğunu gördüğüm bir ithamdır; bir diğer yaygın taktik de annelerin her tür mutsuzluğunu menopoz başlangıcıyla bağdaştırmaktır (çocuklarının babasını terk etmeye çalışan bir annenin bana söylediğine göre, evlilikleri süresince kocası ona en az dört kez menopoz teşhisi koymuştu; her şey bir yana, böyle bir durum biyoloji yasalarına karşıdır).

Lila'nın kendi tabiriyle "sınırları fesheden" anları hem kendisi hem de onu en çok seven kişi olarak tanımlamanın yanlış kaçmayacağı Lenù için tahammülün hudutlarına erişir. Bu anlar dünyayı karanlığa gömer, sanki bir fırtına yoğun kara kütlesiyle gece göğünde hızla geçip de Ay'ı lüzumsuz bir maddeye dönüştürmüş gibi, ya da bir depremin tam ortasında Lila'nın içinde bulunduğu arabanın şoförü de araba da sınırlarını yitirir: "Nesnenin ve insanın metali, sıvıyı ve eti birbirine karıştırarak kendilerinden fışkırdıklarını" söyler.[67] Lenù bu görüşe karşı mücadele eder fakat zaman zaman özümser de: "Evet, diye düşündüm, Lila haklı, şeylerin güzelliği bir hiledir, gökyüzü ise korkunun tahtı... Evrensel dehşetin bir parçasıyım; bu anda her şeyin kendi bilincine vardığı korku

[67] *A.g.e.*, s. 176, *Story of the Lost Child*, s. 175 [a.g.y., *Kayıp Kızın Hikâyesi*, s. 192].

aracılığıyla en küçük parçacığım."[68] Lenù kumsalda otururken, köpek sürülerinin, yılanların, akreplerin, devasa deniz yılanlarının, katillerin gecenin içinden çıkarak ona işkence etmesini diler.[69] Bu ürkütücüdür fakat kurbanını zihnine kilitleyen türde ruhsal bozuklukların aksine, iki arkadaşın paylaştığı, birbirlerine aktardıkları bir şeydir. Ve çok geçmeden göreceğimiz gibi, Lila'nın herkes lehine başvurduğu emsalsiz içgörüsü, siyasal dehşetleriyle beraber dünyanın karanlık özünü özümsemek olarak algılanabilir.

Hal böyleyken Napoli Romanları'nın farklı bir okumasını yapmak, Lenù'yu salt Lila'nın can dostu gibi (veya ikisini birbirlerinin en mahrem varlığının parçaları gibi) değil de, hayatının tek vazifesinin çocuğunun kâbuslarını zapt etmek –defetmek– olduğunu hisseden bir anne gibi görmek mümkündür. "Aylar, aylar boyunca oturup ona sınırları çözülemeyecek bir form vermek için onu döven, onu sakinleştiren ve bu şekilde kendimi de sakinleştirmeye çalışan ben,"[70] diye yazar seriyi tamamlayan kitabın sonunda, korumacı bir içgüdüyle tüm eserleri kaplarken. Bunlar dörtlemenin son satırıdır (devamında son deyiş gelir) ve bu satırlarla beraber dörtleme bir annelik edimine dönüşür; tabii arada bir farkla, zira bu versiyonda dünyayı teskin etmenin tek yolu, önce onun en kötü iblislerini çağırmaktır. Çok değer verdiğim birinin kızım henüz bebekken bana sorduğu soruyu hatırlıyorum: "Korkusu konusunda nasıl yardım edeceksin ona?" (Hiç olmazsa bu soru, her şeyden evvel korkuyu kabul etmediğiniz sürece bir çocuğun –ne de başka birinin– korkusunu gidermenin

---

[68] Ferrante, *Story of a New Name*, s. 289 [a.g.y., *Yeni Soyadının Hikâyesi*, s. 323].

A.g.e.

Ferrante, *Story of the Lost Child*, s. 466 [a.g.y., *Kayıp Kızın Hikâyesi*, s. 504].

yolu olamayacağını görme erdemine sahiptir). Lenù da bu korku olmaksızın asla yazamayacağının farkındadır: "Onsuz ben böyle şeyleri nasıl hayal edeceğimi bilir miydim? Her nesneye hayat vermeyi, benimkiyle tek sesli olarak dönüşmesine izin vermeyi becerebilir miydim?"[71] İşte bu, nihayetinde Lila'nın dehasıdır, benim *olağanüstü akıllı* arkadaşımın.

Ferrante annelik yapmak ve evrenin dış hatları arasındaki bağlantıyı kuran tek yazar olmadığı gibi ilk yazar da değildir. Bu kez bir oğulun bakış açısından aktarılan çarpıcı bir örnek vermek gerekirse: William Maxwell'in 1937 tarihli romanı *They Came Like Swallows* [*Kırlangıçlar Gibi Geldiler*] 1918 İspanyol gribi salgınında ölüp arkasında iki küçük oğlunu bırakan Elizabeth adında bir annenin akıllarda kalıcı hikâyesidir. Sekiz yaşındaki oğlu Bunny'nin zihninde bütün çizgiler annesinin bedeninde birleşir. Annesi oğlunun ailevi alanını güvenceye almak için mevcut olmak zorundadır: "Odanın bütün hatları ve yüzeyleri annesine doğru bükülüyordu, öyle ki kilimin dokusuna baktığında, onu annesinin ayakkabısının burnuyla zaruri bir ilişki içinde görüyordu."[72] Ancak böyle olduğunda eşyalarının bazen "gerçekte oldukları şey"ler gibi kalmasına, bazen de "şövalyeler, askerler yahut uçaklar veya bir kafiledeki fillere"[73] dönüşmesine izin verebiliyordu. Dünyanın şekli şemali anne tarafından korunmadığı takdirde, yaratıcı özgürlük söz konusu olamaz. Bir anne olmadığı sürece bir dünya da olamaz. Gelgelelim o annenin ta kendisi, muhafaza ettiği o hatlara karşı tehdit oluşturur. Bunny'yi öptüğünde "her şey

---

[71] Ferrante, *My Brilliant Friend*, s. 231 [a.g.y., *Benim Olağanüstü Akıllı Arkadaşım*, s. 251].

William Maxwell, *They Came Like Swallows*, 1937, Londra: Vintage, 2008, s. 10.

A.g.e.

bulanıklaşır;" yatağına uzanmış, uykuyla uyanıklık arasında gidip gelirken ve bir yandan da annesiyle Irene teyzesi arasındaki konuşmayı dinlerken, "beyaz ahşap, duvarlarla birleşmiyordu, iskemlelerin biçimi muğlaktı gözlerini kısarken, duvarlar gevşedi ve biçimsizleşti."[74] Ferrante biçimlerin içkin değişkenliğine dair bu tahayyülün modern bir yorumunu yapar, Lila da onu en uç boyutuna taşır.

Daha önce gördüğümüz üzere, bugün Batıda modern annenin feryatları ve tabi olduğu sınırlar, kendini dünyadan, insanlardan, siyasal hayattan sıklıkla uzaklaşmış bulmasından kaynaklanır. Bence bu bağlamda "çalışan anne" gelmiş geçmiş en büyük yanlış adlandırmalardan biridir çünkü böyle bir annenin aklının ucundan bile geçirmemesi gereken şey bebeğini veya çocuğunu işyerine götürmektir. Medea ve Dido'nun Ferrante'nin kahramanları olmasının bir sebebi de öfkelerinin kişisel ümitsizliklerinden dışarı taşarak yayılması, peşi sıra koca hanedanları ve kentleri dize getirmesidir; bugünse, Ferrante'nin ifade ettiği gibi, kadınlar onu yeniden icat etmeye çalışmadıkları sürece kente girebilir.[75] Böyle kadınlar işlerin akıbeti ne kadar trajik olursa olsun, temas halinde ve güçlüdür. Onların gözünde en mahrem itirazları, bütün dünyanın öğrenmesi gereken bir adaletsizliktir.

Ferrante'nin okuduğunuz kitabın argümanıyla bu denli uyumlu olmasının sebebi sadece anne saykının karanlık derinliklerine dalarak ite kaka ilerlemesi, herkes için düşünmesi had safhada zor olan insanlık veçhelerini dehşet ve imgelem olarak topraktan kazıp çıkarma-

[74] *A.g.e.*, s. 11, 31-2.
Ferrante, *Frantumaglia*, s. 146.

sı değildir. Sebep sadece edebi elleriyle hamileliği, en baskıcı ve bencil vesveselerinden kurtulan bir dünyanın kendini tanıyabileceği, bütün biçimlerin ilk çözünmesine dönüştürmesi de değildir. Aynı zamanda –son ve belki beklenmedik bir virajla– bu tasavvuru kıvırması, onu en azından bir nebze içinden türediği ve müthiş bir şiddetle kendini yaydığı, beslediği siyasal gerçekliğin içine yerleştirmesidir.

Ferrante'ye göre, bir annenin bedeniyle onun etrafını saran insanların dünyası kopmaz bir şekilde bağlıdır; bir anne olmanın bu iki zıt aleminin, en yoğun hallerindeyken yok sayılması veya üzerine konuşulmaması gerektiğine dair sık rastladığımız görüşe böyle cevap verir. Lila ve Lenù'nun yaşadığı Napoli, savaş sonrası dirilen İtalyan faşizminden kaynaklı şiddete bulanmış haldedir. Bu şiddet, Lila'nın insanlıkdışı koşullar altında çalıştığı, komünistler ve faşistlerin savaş meydanına benzeyen, en sonunda patronunun öldürüldüğü et fabrikasının her yanına nüfuz etmiştir; kentin zorluk çeken mağrur işletmeleri kara paraya, rüşvete ve yozlaşmaya gırtlağına dek batmıştır, kadınlara karşı zihinsel ve fiziksel saldırılar, çocukların apansız ve çaresizce kaçırıldığı sokakların güvenliği, daha doğrusu güvensizliği de cabasıdır. Kızlarının gebe bedenlerinde davetsizce büyüyen, sadece anneler değildir. Yeniden doğmakla tehdit eden tamamen saldırgan bu siyasi yazgıdır. Dolayısıyla Lenù'nun sahilde deneyimlediği korku, bir yandan da ayrım gözetmeden bedenden bedene kıt kanaat akan bir siyasi korkudur. Bu kadınlar, bu anneler, ona karşı diğer herkesten çok tetiktedir. Annelik yapan bedenin ıstırapları –"doğum sancıları" ifadesini cilalamak gerekirse– içinde bulundukları toplumun gelgitleriyle uyum halindedir. "Lila ve Elena [Lenù] mahallenin maddesinden yapılmışlardır," der Ferrante, "ama sanki madde on-

ların durumunda akışkanlık kazanmış ve beraberinde her şeyi sürüklemiştir."[76]

Bu bağlamda, anne olmak çocuğunuzu kurtarmak için mücadele etmektir ve aynı anda da onu kurtaramayacağınızı bilmektir. Dünyanın iyiye gitmediği, ürettiğiniz hayatlar için daha iyi bir yaşam olmayacağı beklentisiyle yüzleşmektir (ben bu satırları yazarken, dünyanın dört bir yanındaki pek çok anne için günbegün yoğunlaşan müşterek bir histir bu). Şiddet şiddeti doğurur. Lila kendini ve oğlunu kurtarmak için "onu sindirmek isteyenleri önce kendinin sindirmesi, korkutmak isteyenlere korku salması gerektiği" sonucuna varır.[77] Kimi zaman yazmak da aynı vizyonla kirletilmiştir. Solara kardeşlere karşı verilen mücadelenin ortasında, "sadece yazıyor olmak için yazılmaz, canını yakmak istediğinin canını yakmak için yazılır,"[78] der Lenù. İlk hamle sizden gelmelidir (sınırötesi mübadelenin diğer bir ölümcül türü). Çocuklar da payına düşeni alır. Dörtlemenin en karanlık anlarından birinde, eylemci Silvia, faşistler tarafından dövülmüş ve tecavüze uğramış halde Lila'nın evine gelir, başından geçenleri, "tüyler ürpertici bir tekerleme"[79] söylercesine anlatır. Lenù'nun kızı Elsa da oradadır. Lenù diğer kızı Dede'yi bulmaya gittiğinde, onu Silvia'nın oğlu Mirko'yla (Nino'nun çocuklarından biri) oynarken bulur. Oğlana şöyle buyuruyordur: "*Şimdi sen bana bir tokat atmalısın, anladın mı*?"[80] "İşte yeni canlar eskilerinkini oyun olarak yineliyorlardı."[81]

---

[76] *A.g.e.*, s. 367 [*a.g.e.*, s. 377].
A.g.e., s. 147 [*a.g.e.*, s.160].
Ferrante, *Story of the Lost Child*, s. 309 [a.g.y., *Kayıp Kızın Hikâyesi*, s. 335].
Ferrante, *Those Who Leave and Those Who Stay*, s. 290 [a.g.y., *Terk Edenler ve Kalanlar*, s. 317].

[80] *A.g.e.*, s. 291 (vurgu yazara ait).
A.g.e. [*a.g.e.*, s. 318].

Bir anne böyle bir dünyada ne yapmalıdır? Bu dünya annelere daha merhametli davranıp dünyayı onarmayı ve güvenli kılmayı içeren o imkânsız beklentinin yükünü zihinlerinden ve bedenlerinden alabilir mi? Peki dünya, yarattığı kargaşanın mesuliyetini alırsa ne olur? "Bizler," der Ferrante, "ya acı çektiğimiz ya da neden olduğumuz istikrar bozan şartlarız."[82] Napoli'yi "hem kamusal hem özel davranışlarda dizginlenemeyen eril şehir"[83] diye tanımlar fakat Napoli'den kaçışının, ki bu her şeyden çok onun annelerinden bir kaçıştır, boşuna olduğunu, yapması gereken şeyin "kadınların çektiği azabı görmek, eril kentin ağırlığını onların üzerinde hissetmek"[84] olduğunu fark etmesi biraz zaman alır. Bu, anneden kaçışı bir tür siyasi körlük biçimi kılar. Daha doğrusu anneyi, hiçbir annenin salt kaynağı olamayacağı ancak kaçınılmaz şekilde sorumlu tutulduğu bir siyasi ıstırabın günah keçisi kılar. Dörtlemenin bazı anlarında sanki her biçim çözünmesi, ayrım gözetmeksizin kent sokaklarının şiddetli siyasetinden taşar. Ferrante kenti, Lila'yı köşeye sıkıştıran zehirli iklimi çağrıştıran çarpıcı bir ifade gücüyle, "nesneler üzerinde ağırlığını hissettiren dünyanın karanlık gücü, karakterlerin içini ve çevresini, her türlü buluşma mekânı ve toplumsal ilişkiyi şiddet yoluyla kapsayan günümüzün tehditkâr gerçekliği adını verdiğimiz her şeyin toplamı"[85] olarak tanımlar. Lila her şeyin kalbinin derinliklerinde yatan şiddeti görme yetisine sahiptir fakat bunların hiçbiri ne bir eş, ne bir anne ne de evlat olarak onun suçudur.

Bir muhabirin, "Bugün İtalya'yı yöneten siyaset hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusunu, "Tiksiniyorum,"

---

[82] Ferrante, *Frantumaglia*, s. 368 (vurgu yazara ait) [a.g.y., *Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 379].

[83] *A.g.e.*, s. 54 [*a.g.e.*, s. 50].

[84] *A.g.e.*, s. 220 [*a.g.e.*, s. 226].
A.g.e., s. 66 [*a.g.e.*, s. 64].

diye cevaplar Ferrante.[86] Devamında biraz daha açıklar: "Anlatılar, yurttaş olarak duyduğumuz tiksintinin nedenlerini, edebiyat aracılığıyla da olsa, daha doğrudan ifade edebilmelidir."[87] Bir vatandaş olarak konuştuğunu gözden kaçırmayın; modern zamanda her zaman bunu hissetmesek de elbette bütün anneler öyledir. Fakat tam manasıyla bir vatandaş olabilmek için tarihi olayların en geniş kapsamına ait olduğunuzu bilmek zorundasınız. Ferrante'nin vizyonu geniştir. Dehşet, tiksinti, "belki de Avrupa fesatlıklarını öncelemiş ve hâlâ da önceleyen bir büyük şehir"[88] olarak Napoli'yle sınırlandırılamaz, sırf ona mal edilemez. Lenù, Napoli'nin bir zincirin parçası olduğunu yavaş yavaş anlar: "Halkaları giderek büyüyen bir zincirin varlığı söz konusuydu: Mahalle şehre, şehir İtalya'ya, İtalya Avrupa'ya, Avrupa bütün gezegene bağlıydı."[89] Hal böyleyken Lila'nın çöküntü anları, asla ona mahsus olamaz. Bilakis Avrupa'nın ve bütün evrenin çürüyen geleceğini sezmektedir. Bu açıdan Lila, semptomları aile mensuplarının her şey güllük gülistanlıkmış gibi davranmayı sürdürmesine izin veren Freud'un isteriklerini çağrıştırır. Bu Lila'yı hasta kılmak yerine –yine Yunanlara dönersek– bir kadın peygamber yapar. Veya belki ikisi de: Hem dibine kadar hastadır hem de dünyaya dair kaygılarının altında ezilmektedir (ikincisi genellikle anneliğe atfedilir).

Bu kitabı yazma sürecinde, bütün hızıyla ters yönden gelen kamusal söylemin böylesine kolaycı, bilgisiz, zalim veya yavan olmasının sebebinin, anne olmanın yüzeyini

[86] *A.g.e.*, s. 90 [*a.g.e.*, s. 89].

[87] *A.g.e.*, s. 92 [*a.g.e.*, s. 91].

[88] *A.g.e.*, s. 201 [*a.g.e.*, s. 206-7].

[89] Ferrante, *Those Who Leave and Those Who Stay*, s. 28 [a.g.y., *Terk Edenler ve Kalanlar*, s. 32].

kazıdığınızda karşılaştığınız ve Ferrante'nin amansız bir yoğunlukla kavradığı bu gerçeklik olduğuna inanmaya başladım. Sadık Ferrante hayranı ve anne olan kadın arkadaşlarımla yaptığım sohbetlerden yola çıkarak, anneler konusundaki engel tanımazlığının olağanüstü başarısında belirleyici rol oynadığı söylenebilir ve –kadınların baskın olduğu– okur kitlesi, tam olarak nereye ve neden katıldıklarını, kapalı kapılar ardında nelerden bahsettiklerini açıklamamaya yemin etmiş bir kulüp veya gizli topluluğun üyelerine benzer. Ferrante'nin kendi yazdıklarına dair gözlemine göre, karakterleri sınırlarını yitirdiğinde, "kendilerini anlatmaya çalıştıkları dil de sınırlarını yitirir."[90] Dili çözülmüş, suçluluğun yükünü omuzlarından atmıştır (Bettelheim'dan çok uzaktayızdır). Nihayetinde son kertede önemli olan neyin söylenip söylenemediğidir; yeni yeni sansüre uğrayan zamanımızda siyasi aciliyeti olan bir meseledir bu. "En efektif hikâyeler," der, "dışarıda kalan her şeyin seyredilebileceği surlara benzeyenlerdir."[91] Yaptığı benzetme –surlar– manidardır. De Beauvoir'ın anneliğin radikal yönelimsizliğinden bahsetmesi gibi, Ferrante de kıyılarımıza çıkan yabancılardan bahsediyor olabilir.

O halde belki Ferrante'nin yazarlık deneyiminin merkezine aldığı meseleye bu denli yakın seyretmesi şaşırtıcı değildir: "Napoli Romanları'nda her şeyin biçim kazanmasını ve sonra biçimini yitirmesini istedim."[92] Önce sıkı, net formüllere, "güzellik adına gösterişlere kaçmayan" bir başlangıca ihtiyaç duyar ancak bu yalnızca "gıcırtılı, tutuk, mutlak biçimde pes etmeye hazır" bir yazıya uzanan yoldur ("Bir hikâye, sınırlarımız birbiri ardına yıkıl-

[90] Ferrante, *Frantumaglia*, s. 336 [a.g.y., *Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 346].

A.g.e., s. 217 [*a.g.e.*, s. 222].

A.g.e., s. 368 [*a.g.e.*, s. 378].

dığında başlar").[93] Öyle ki anlatıyı "yeniden biçimlendirme anından" çok korktuğunu ifade eder.[94] Hiç durmadan yüzlerce sayfa yazar, bazen tek sözcüğü bile değiştirme gereği duymaz fakat yine de son üründense müsveddeyi, "kendinden hoşnut olmayan bir yazıyı" yeğler.[95] "Kıvranan malzemenin" gitmesine izin vermek, ona göre yazarın "en büyük günahıdır."[96] Yazı –birbiriyle uyum, daha doğrusu uyumsuzluk içindeki– gebe bedenmişçesine, Lila'nın zihni gibi, kent gibi genişler, salgılar, saçar, bozulur, parçalanır. Unutmayın, sahte olan sınırlardır: "İnsanın anlatırken önemsemesi gereken tek şey, şelale misali akan kendi kelimelerini bulması ve bir yapışkan sıvının, yıkıcı da olsa, belirlenen bütün arazinin üzerine yayılmasıdır."[97] Bu yazı, Leda'nın bulduğu ve Elena'nın hamile kalsın diye bebeğinin içine koyduğu o kurtçuk misali ham, yapışkan maddedir. *Sen Gittin Gideli*'de Olga'nın söylediğini hatırlayın: "Gerçekten yazmak, anne rahminin derinliklerinden konuşmak demektir."[98]

Bu bölümün adı "Istırap ve Esrime"dir. Biliyorum, şimdiye dek sesi en gür çıkan ilkiydi. Doğru; Ferrante'nin annelerinin kırık kenarları ve yazarlığı genellikle dünyanın acılarıyla uyum içindedir. Fakat esrime de bu tablonun bir parçasıdır. Yıllar geçtikçe Ferrante, yazının "kendinden geçme halinden" doğduğu görüşüne giderek yaklaştığını söyler: "Yazma anındaki esrime tenden özgürleşen kelimenin soluğunu hissetmek değil, sözcüklerin soluğuyla bir olan teni hissetmektir."[99] Bunun "bedenden ay-

---

[93] *A.g.e.*, s. 268, 326 [*a.g.e.*, s. 275].

[94] *A.g.e.*
A.g.e., s. 301, 286 [*a.g.e.*, s. 295].
A.g.e., s. 126 [*a.g.e.*, s. 127].
A.g.e., s. 126-7 [*a.g.e.*, s. 91].
Ferrante, *Days of Abandonment*, s. 127 [a.g.y., *Sen Gittin Gideli*, s. 151].
A.g.e., s. 224 [*a.g.e.*, s. 231].

rılma" olduğunu söyler ama –elbette– düz anlamıyla değil çünkü bu formülde ten, aşılmak şöyle dursun, sözcükler aracılığıyla solumaktadır. Bence Ferrante'nin betimlediği, sadece derinlere daldığı takdirde uçabilen bir yazarlık türüdür ve bunun başlangıcı –onun durumunda olduğu gibi– annelerdir: "Anneliğin edebi gerçeği hâlâ keşfedilmeyi bekliyor. Günümüzde yazan bir kadının görevi (...) en karanlık derinliğe kadar gerçeklikle yaklaşmaktır."[100] Veya daha basit bir ifadeyle, Elena Ferrante, anneler lehine ağzındaki baklayı çıkarmıştır ve şahsen ona daha fazla minnettar olamazdım.

[100] Ferrante, *Frantumaglia*, s. 347, 350 [a.g.y., *Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 360].

TERSYÜZ

Anne olmak demek zamanın iyi ve kötüsüne iliklerine kadar bulanmaktır. Oysa çok şanslı, ayrıcalıklı veya ikisi birden değilseniz daima kötünün üstün gelme ihtimali vardır; annem 20 yılı aşkın zaman önce ölen kızının, yani ablamın ardından tuttuğu o bitmek tükenmez yas hakkında sıklıkla böyle söyler. En azından ezici totaliter mantığa karşı öngörülemez ve yeni bir başlangıç olarak (Hannah Arendt'in haykırışı), her doğumun kendi seçimi olmayan bir tarihle gerçekleştiğini söylemek makuldür. Ve bir klişeye başvurmak gerekirse, gelecek muhakkak aydınlık olduğu kadar karanlıktır; çocuğunun özgür, yeni ve en iyi olanı bünyesinde toplamasını tüm kalbiyle arzulayan bir anne –çoğunlukla anneler elinde olmadan yapar bunu– tarihi yadsımasını, acıdan firarını, çocuğunun bedenine ve zihnine işleme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

"Sabah Şarkısı"nda Sylvia Plath, "çıplaklığın," der yeni doğan kızına, "güvenliğimizi gölgeliyor."[1] "Sabah Şarkısı" bir aşk şiiri, kutladığı doğumun kırılganlığına bir övgüdür. Fakat Plath hiçbir annenin dünyayı güvenli kılamayacağının farkındadır; isteğine ulaşsaydı, *Ariel* kitabı ilk sözcüğü "Aşk" olan bu şiirle başlamakla kalmaz, en sonuncusu –"Kış Uykusu"– "ilkbahar" sözcüğüyle biten "Arı Toplantısı" başlıklı şiirleriyle sona ererdi. Bilindiği üzere Ted Hughes evliliklerinin çöküşüne bariz gönderme-

[1] Sylvia Plath, "Morning Song," *Ariel* (Londra: Faber, 1965) içinde [*a.g.e.*, çev. Yusuf Eradam, Kırmızı Kedi Yay., 2012, s. 7].

de bulunduğu şiirleri kitaptan çıkarmış ve kitabı, Sylvia Plath'in ölümünden önceki günlerde yazdığı daha yeni şiirlerle sonlandırmıştı; bu ister istemez onun ölümüne şiirsel bir kaçınılmazlık katmıştı.[2] Fakat Plath'in özenle hazırladığı kendi seçkisi etkili ve anlamlıdır. Çocuğunun doğumuyla açılarak neşenin –aşk, ilkbahar– gölgelerin karanlığıyla temas halinde olmasına ve onu çevrelemesine olanak tanır. Feministler Hughes'un Plath'in bir kadın olarak öfkesini alenen susturma ve kendini aklama teşebbüsüne haklı olarak itiraz etmiştir (Plath'in eski terapistine yazdığı ve Hughes'un ona şiddet uyguladığını ifade ettiği mektupların ortaya çıkmasıyla beraber bu suçlamalara yeni bir boyut eklenmiştir).[3] Fakat bugün Hughes'un onun şiirlerinin editörü sıfatıyla işlediği en büyük suçun, bir anne olarak her şeyi kapsayıcı sesini bastırması ve kısıtlaması olduğunu düşünüyorum.

"Tek isteğim senin mutlu olman." Hangi anne, ebeveyn her ne kadar imkânsız bir talep olsa da bu söylemin arkasında durmaz? Öncelikle, mesela yaşayıp gitmek yerine mutlu olmak talebi olarak; ardından, çocuk üzerinden dolaylı bir yaşam olarak, son ve en muhtemel olarak da her tür mutluluk ihtimalinin ölüm çanı olarak imkânsızdır; çünkü kişiden bir başkası adına mutlu olmasını istediğiniz an mutluluğu kuşkusuz öldürürsünüz. Bahsettiğim ablam bir keresinde büyük bir keyifle, trende karşılaştığı, 1950'lerde Karayipler'den göçen, tüm zorluklara rağmen sistemde yavaş yavaş ilerleme kat ederek Londra'daki bir okulun müdürü olan bir kadınla sohbetini anlatmıştı bana. Kadın bir ebeveynin çocuğunun mutluluğunu istemesi gerektiği fikri karşısında başını geriye atarak şen

[2] Marjorie Perloff, "The Two Ariels: The (Re)making of the Sylvia Plath Canon," *American Poetry Review*, Kasım-Aralık 1984. Danuta Kean, "Plath accused Hughes of beating her and wanting her dead, trove of letters shows," *Guardian*, 11 Nisan 2017.

bir kahkaha patlatmıştı; sanki bu görüş hastalıklı bir espri, mutlu olmak, bir annenin çocuğu için –ondan– istemesi gereken son şeymiş gibi. Bu kadın dünyanın illetlerini adı gibi biliyordu fakat dünyadan bıkmış değildi, bilakis yapılması gerekenler konusunda gayet coşkulu konuşuyordu. Bu olay 1970'lerde yaşanmıştı ve bu kadının oğlu uzun zaman sonra Birleşik Krallık ve ötesinde siyahi karşıtı ırkçılığın en meşhur analistlerinden biri olmuştur (kime sorsanız söyleyeceği üzere annesini gururlandırmıştır).

Annelerin, bilhassa dünyaya bir can getirdikleri o güvencesiz zamanlarda her tür ümitsizliği kapalı kapılar ardında yaşamasının beklendiğini düşündüğümde hep bu hikâyeyi, bu hikâyenin direngen, muazzam cömert ruhunu hatırlarım. "Doğum sonrası depresyonu" denen şeyin altında yatan, geçmişin, şimdinin ve geleceğin acılarını sezmenin bir yolu, özellikle de tarihsel hafızanın katlanılmaz ağırlığı ve onun taşıdığı öngörü sebebiyle, belki de ideal olana karşı gelmektir. Son zamanlarda muntazam, fazlasıyla net bir bölünme kaydedip sahneleyen "bipolar" teriminin yerine, hiç olmazsa ondan mustarip kişiye matemin ve dolayısıyla kendini anlama ihtimalinin haysiyetini iade eden daha eski bir terim olan "manik depresif'in getirilmesi gerektiği öne sürülmüştür.[4] "Doğum sonrası depresyon" ifadesi matemi korumakla beraber, artık genelde ilaçla, BDT (bilişsel davranışçı terapi) olarak bilinen kestirme terapiyle veya bazı vakalarda, roman yazarı Fiona Shaw'un grafiklerle betimlediği gibi, elektrokonvülsif terapiyle tedavi edilen hormon dengesizliğine bağlanır.[5] O da sırf klinik değil, fiziksel ve tarihsel anlam taşıyan bir mevzu olarak insani dertler kanonuna yeniden girmelidir.

---

4 Darian Leader, *Strictly Bipolar* (Londra: Penguin, 2013).
Fiona Shaw, *Out of Me: The Story of a Postnatal Breakdown* (Londra: Penguin, 1997).

Yakın zamanda gerçekleştirdiğim Güney Afrika yolculuğunda, bana doğum sonrası depresyonun fazlasıyla yaygın olduğu söylendi; en yaygın olduğu kesiminse amansız siyahi karşıtı ırkçılığın, toplumsal ve ekonomik adaletsizliğin saldırgan biçimlerinden en çok etkilenen kesim olan yoksul siyahiler olduğunu öğrendim. Güney Afrika'daki düşük gelirli siyahi annelerde depresyona odaklanan yeni bir çalışma, bu annelerin ümitsizliğe kapılarak yaşça büyük çocuklarını şiddetli öfke patlamalarına maruz bıraktığını ortaya çıkarmıştı. Öfkelerini ve saldırganlıklarını nasıl açıklayabilecekleri sorulduğunda anneler üç ana sebep göstermişti: talepkâr çocuk ve "mümkün mertebe cömert ve verici bir anne" olma arzuları; düşüncesiz çocuk yüzünden kendilerinin ilgiye, desteğe ve saygıya ihtiyaç duyduklarını farkına varmaları; şiddete ve uyuşturucuya bulaşıp annenin "çocuğu üzerinden yeni bir kimlik ve yaşam" arzusunu engelleyen çocuk.[6] Depresyondaki anneyle çocuğunu birbirine bağlayan ayna misali yansımaya yahut inen sarmala dikkat edin: Çocuğun talepleri anneyi delice bir mükemmelliğe itiyor; düşüncesiz çocuk ona kendi yaşamını had safhada ihmal ettiğini gösteriyor; şiddete bulaşan çocuk, başta kişileştirdiği daha iyi bir gelecek ümidini yok ediyor.

Çalışmayı kaleme alan yazarların altını çizdiği üzere, bu hikâyeler aynı zamanda "majör" depresyon ve yoksulluk arasındaki güçlü bağı, klinik olarak yadsınmaya meyilli ve apartheid'ın sona ermesiyle beraber daha iyi bir hayat vaadiyle, Güney Afrika'daki siyahilerin büyük

---

[6] Lou-Marie Kruger, Kirsten van Straaten, Laura Taylor, Marleen Lourens ve Carla Dukas, "The Melancholy of Murderous Mothers: Depression and the Medicalization of Women's Anger," *Feminism and Psychology*, internet yayını, 30 Haziran 2014, s. 8. Bu çalışmaya dikkatimi çeken Lou-Marie Kruger'a teşekkürlerimi sunuyorum.

çoğunluğu için gerçekleşmemiş o vaatle kızışan bir bağlantıyı gözler önüne serer. Ayrıca anne olarak tanınmayı ve desteklenmeyi arzulayan bu kadınların, toplumsal açıdan kabul edilemez kadın öfkesinin kadının kendine veya çocuğuna karşı potansiyel şiddet halinde içselleştirilmesini içeren çok eski bir şablonu tekrarladığını da gösterir. Fakat benim için göze çarpan şey, bu kadınların içine hapsedildiği idealleştirme kısır döngüsüdür. Kadınlar öfkelerini, "istedikleri anne olamamakla bağdaştırılan acı ve hüsranlara" bağlamıştı.[7] Çocuklarına saldırdıkları için başarısız olduklarını hissediyorlardı ama çocuklarına saldırmalarının sebebi de başarısız olduklarını hissetmeleriydi. Bu çalışmanın adı "Öldürücü Melankoli" idi. Adaletsiz bir dünyada –özellikle en dezavantajlı ve savunmasız– anneleri ezen idealleştirmenin kendi kendini yenilgiye uğratan, şiddet aşılayan vasfının bundan daha net bir örneği olamaz. Buna rağmen dünya çirkinleştiğinde ve artık kendi zalimliğiyle yüzleşmeye katlanamadığında, annelere verilen cezaların nasıl da kararıp şiddetlendiğini görebiliyoruz.

Bu kitap boyunca söz konusu idealin tehlikeli yüküne karşı çıktım. Fakat modern dünyanın pek çok kültüründe annelere dayatılan en berbat, en katlanılmaz talebin, sadece daha iyi bir gelecek beklentisi içinde anneye bindirilen toz pembe imaj değil, bu suretle annenin geçersiz kılmasını talep ettiğimiz tarihsel, siyasal ve toplumsal ıstırabın muazzam kapsamı olduğunu, ancak kitabı yazma sürecimde fark etmeye başladım. Annenin geleceğe bakmasını bekleriz (zaten başka ne yapabilir ki?), ancak bu beklentinin yüzeydeki masumiyeti bir yanılsamadan

[7] *A.g.e.*

ibarettir; sanki geçmişi ayaklar altına alarak bizi tarihsel zamandan çekip çıkarmak veya –hiç olmazsa duygusallığını kabul etme erdemine sahip bir versiyona göre– yeni bir şafak vaktini temin etmek annelerin vazifesiymiş gibi.

Anneannemin ailesi İkinci Dünya Savaşı sırasında Chełmno İmha Kampında öldürüldü. Anneannem ve dedemin tek isteği, Londra'daki yeni çevrelerinde güvende olmak ve iki kızlarının, kendi hayatlarını telafi edilemez biçimde yaralayan o zulmün hiçbir izini taşımamasıydı. Ne var ki kızların eğitim alması onların dünya görüşüne ters düşüyordu. Büyük bir tutkuyla kızlarının Yahudi erkeklerle evlenmesini, çoluk çocuğa karışmasını "düzenlerini kurmasını" istiyorlardı (bu "düzen kurma" fikri irdelemeye değer olabilir çünkü vaktinde bir terapistin bana söylediği gibi, ilk ve son olarak düzenimizi kurmak istediğimiz anlar genelde hayatın sekteye uğradığı dönemlerdir). Henüz yirmisine yeni girmiş annem, bir Japon savaş esiri kampında işkence görmüş, yani kendi travmasından yeni çıkmış babamla apar topar evlendirildi. Annem doktor olmak istemesine rağmen ailesi kazandığı tıp okuluna gitmesine izin vermedi, böylece annem doktor olmak yerine bir doktorla evlendi.

Annemin kendi kızlarının hayatlarına dair hırsları da işte o ket vurulmuş andan doğacak ve gözünü yükseklere dikecekti. Fakat sormadan edemiyorum; annem bunun geçmişi susturmaya yeteceği kanısına nereden varmıştı? Eğitim özgürlüğü ve cinsel özgürlüğün –bunlar onun yaşamını alt üst eden kısıtlamalardı ve bana sağlandığı için ebediyen minnettar olacağım– o berbat tarihle lekelenmemiş bir istikbal temin edebileceğini nasıl düşünebilmişti? Belki bir çocuğun olduğu şey ve bir annenin çocuğu için tutkuyla istediği şey arasında daima radikal bir boşluk olacaktır. Belki de anne olmanın ıstıraplarından biri budur: çocuğunuzun, ruhunun derinliklerinde

onu ebediyen özgürleştirdiğinizi umduğunuz o hikâyeyi barındırdığını öğrenmek. "Niyetin iyi olsa bile ne yazar" ifadesini çocukluğumda sık sık duyardım; sanki yetişkinler bir yandan imkânsızı istediklerini –bunu yapmadan edemediklerini– biliyordu.

Ergenliğimde de Beauvoir'ın *İkinci Cinsiyet*'inde "ev kadınlarının psikozu" hakkındaki bir yoruma rastlamıştım. Her sabah okula gitmeden önce ablam, ben ve bize en son katılan küçük kız kardeşimizden, bütün evin üç bezle –ıslak, kuru ve mavi ispirtolu– temizlenmesi ritüeline yardım etmemiz beklenirdi. Şu an bunu hatırladığımda, evi pırıl pırıl eden annemin, kefaretini ödemesi gereken, faili olduğu bir suç işlemediğinin ayrımına vardığını sanmıyorum; ne şimdi ne de uzak geçmişte katiyen böyle bir suçu yoktu. Annemin kuşağını feminizmden bihaber ev kadınları olarak betimlemek klişeleşmiştir; hatta 1970'lerin ikinci kuşak feminizmi de savaş sonrası, içine kapalı bu ev hayatına cevaben başlar. Fakat anlatılmak istenen, genellikle bu kadınları delirtmekte kilit rol oynamış mirasa hiçbir gönderme yapılmaksızın dile getirilir. Tabii ki bu kuşağın ev kadınlarına ve annelerine, düzenlerini kurdukları o lekesiz, pırıl pırıl evlerinin, izlerini büsbütün silmesini umdukları fakat aksine, evlerinin her köşesine sinmiş bir savaşın suçlusu olmadıkları ve öyleymiş gibi hissetmemeleri kimse tarafından söylenmemiştir; de Beauvoir bu bağlantıyı kurmamıştır.

Bu kitap dünyayı dolaşarak çağları aşmaya çabaladı; Güney Afrika'dan Antik Yunan'a, günümüz Amerika Birleşik Devletleri'nden köleliğe ve onun miraslarına, Brexit sonrası Birleşik Krallık'tan İkinci Dünya Savaşı sonrası annelerin maruz bırakıldığı politikalara, Napoli'den Suriye'ye dek. Metin bebeklerini sağ salim doğurmak için sağlık desteği arayışındaki annelerin, ayrıca belki annelerinin asla göremeyeceği, belki de onları asla göremeyecek

binlerce refakatiz çocuğu kıyılarımıza getiren tarihsel boyutlardaki bir kriz sebebiyle annelere yöneltilen düşmanlık ve onların çilesi çerçevesine oturtulmuştur. Fakat bu satırları yazan ben, savaş sonrası İngiltere'sinde üst orta sınıfa mensup beyaz bir anneyim ve gündelik yaşamlarının şiddetinin –çocuklarını her şeyden çok sakınmak istedikleri o şiddetin– yüreklerine yerleştiğini, bizzat annelikten anladıkları şeyin çekirdeğini kirlettiğini keşfettiklerinde paramparça olan Cape Town'daki o yoksul siyahi annelerin hayatından çok farklı bir hayatım var.

1950'lerde İngiltere'de bir annenin çocuklarına vermesi gereken talimat –veya belki bir kız evlat olarak bana öyle geliyordu– her şeyi derli toplu, olması gerektiği gibi tutmaktı. Cesur ol –annelerimizden esirgenen özgürlüklere sahip olacaktık– esas itibarıyla, her şeyi yerli yerinde tuttuğundan emin ol (bir şekilde bu iki beklenti birbiriyle çelişir). Annem elinde olsa biz kızlarını pamuklara sararak yatak odasının duvarına tutkallayacağını sık sık söyler, beni ve Gillian'ı şaşkına çevirirdi. Her ne kadar söylemeye gerek olmasa da bu isteğin cazibesini kavramayı başaramıyorduk. Vahşetin ahşap döşemelerin altında ve tavan arasında pusuya yatmış olduğu, hafızanın öyle kolay kolay boyunduruk altına alınamayacağı ağza alınamazdı (aslında annemin bu sesleri bastırmak istediği düşünülürse, pamuk imgesi bir ipucu gibi görülebilir).

Ama bunların hiçbiri iç dünyalarımızda namevcut değildi. Babamın Tayland'da çektiklerinin ve gördüklerinin neticesinde ömrü boyunca mustarip olduğu rahatsızlık hakkında üvey annemle yeni yeni konuşabilir olduk. Babamın dertlerinin bir tezahürünün, benim ömrüm boyunca çektiğim en tedirgin edici semptomlardan biri olduğunu ve onu paylaştığımızı, bu konu hakkında aramızda hiçbir iletişim geçmediği için ancak son senelerde anlayabildim. Bu bağlantıyı fark etmemiştim

çünkü, kızların genellikle yaptığı gibi, miras aldığım bedensel veya zihinsel her tür derdin, hatta miras aldığım hemen her şeyin annemden geldiğini varsaymıştım. Tıpkı kendinde sürekli annesinin Alzheimer'ının bir alametini arayan fakat durduk yere felç geçirmesiyle beraber babasının zayıf ve hastalıklı kalbine sahip olduğunu anlayan bir arkadaşım gibi.

Annelerin vazifesinin çocuğunun korkularını yatıştırmak olduğu söylenir. Fakat böyle nasihatlerde, çocuğun korkularını yatıştırma yetilerinin kendi korkularıyla lekelenmiş olabileceği ihtimaline yer verildiğini hiç görmedim. Virginia Woolf'un *Yıllar*'ında Albay Pargiter'ın oğlu North'u hatırlayın: *"benim oğlum, benim kızım* diyorlardı. Ama başkalarının çocuklarıyla ilgilenmiyorlar, diye gözlemledi. (...) Yalnızca ilkel bataklık yaratıklarının tırnaklarını gösterip pençeleriyle koruyacakları kendilerininkilerle; kendi mallarıyla; kendi kanları, canlarıyla ilgileniyorlar, diye düşündü. (...) Öyleyse nasıl uygarlaşabiliriz, diye sordu kendine."[8] Anneler dişi aslanlar gibi korkusuz olmalıdır. Oysa bunun dünyadaki diğer çocukları, farklı sınıflardan, ırklardan ve inançlardan bütün çocukları katiyen hiçe sayması umursanmaz. Bütün çocukların daimi bir saldırı tehlikesiyle karşı karşıya olduğuna dair o sessiz ima da öyle ("uygarlık"tan bahsettiğinizi düşünüyorsanız bu biraz sorundur).

Burada meseleyle daha ilintili olan, bu imgenin anneyi bütün hafıza ve tarihten soyutlaması, onu düşünemeyen bir mahluka indirgemesidir. Bunun dünyadaki insan olmayan hayvan türlerinin zihinsel yaşamlarının adil bir tasviri olmaması besbelli North'un takıldığı bir şey değildir ve aslında eleştiriyormuş gibi göründüğü salon nezaketinin tarafında durmaktadır. Uğraşacağı bir içsel

[8] Virginia Woolf, *The Years*, 1937 (Oxford: OUP, 1992), s. 359 (vurgu bana ait) [a.g.y., *Yıllar*, s. 335-336].

yaşamı olmadığından, dişi aslanların yavrularını içgüdüsel olarak koruyacağı ima edilir. Daha da ileri giderseniz, kendine dair uğraşacağı hiçbir şeyi olmamasının –kendi iç yaşamı pahasına yavrusunun "her şeyi" olmasının– anneliğin tanımı veya en azından dillendirilmeyen gündemi olduğunu söyleyebilirsiniz. Bunun da tarihi eskilere dayanır. On sekizinci yüzyılda ABD'de "Cumhuriyetçi annelik" taraftarlarına göre, ulusun istikrarı bir annenin çocuğuna işlediği yurttaşlık erdemine dayanıyordu ve anne bunu yapabilmek için bütün "gücendirici ve kinci tutkularından" azade olmalıydı.[9]

Elbette güvenli beyaz orta sınıf evlerin temsil ettiği istikrar imgesinin bir mitten ibaret olduğu, işçilerin, kadınların ve sömürgelerin sömürülmesine dayandığı hem feminizm hem de Marksizmin herkesçe bilinen gerçeğidir. Aynı şekilde uygar yaşamların kabuğunun –Freud'un pek sempati göstermeden "beyaz ırkın dünyaya egemen büyük ulusları" ve "günümüz beyaz Hıristiyan kültürü" olarak nitelediği uluslarda– ne kadar hatasız olduğuna inanıyorsa o denli güven vermeyen ve sahte olduğu görüşü de Freudcu düşüncenin herkesçe bilinen gerçeğidir.[10] Freud *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde, "halkını ekseriyetle tatminsiz kılan ve onları isyana sürükleyen bir uygarlığın payidar olma ihtimali olmadığı, öyle olmayı hak etmedi-

[9] Linda Kerber, "The Republican Mother: Women and the Enlightenment – An American Perspective," *American Quarterly*, 28:2, 1976, Shaul Bar-Haim, *The Maternalizing Movement: Psychoanalysis, Motherhood and the British Welfare State c. 1920–1950*, yayımlanmamış doktora tezi, Birkbeck 2015, s. 18 içinde alıntılandı.

Sigmund Freud, "The Disillusionment of the War," *Thoughts for the Times on War and Death*, 1915, Standart Edisyon, 14. cilt (Londra: Hogarth Press, 1957), s. 276 içinde; *The Future of an Illusion*, Standart Edisyon, 21. Cilt (Londra: Hogarth Press, 1961), s. 20.

ğini belirtmeye lüzum yoktur,"[11] diye yazar. Daha yalın bir ifadeyle, normun altında şiddet yatmaktadır ve bu şiddet esasen –hangi toplumsal kademeden, dünyanın neresinden olurlarsa olsunlar– annelerin gidermesi beklenen bir tür deliliktir. Annemin bana, dehşetten kaçan mülteci ailesinin kızları için cesurca temin etmeyi başardığı ayrıcalığı bahşettiğine şüphe yok. Fakat babam gibi var gücüyle direnmeye çalışmasına rağmen, en azından bilinçli olarak üzerine düşünülemeyecek denli acı verici bulduğu ve bazı geceler bana musallat olan bir tarihi aktardığını da biliyorum. Annesini, elinde Polonya'daki ailesinin öldürüldüğünü bildiren buruşturulmuş bir telgrafla yatağa uzanmış isteri halinde ağlarken bulduğu o günü –annem 19 yaşında olmalıydı– bize sadece bir kez anlatmıştı.

Modern Batılı dünyada, anneler ile ergen ve/ya yetişkin kızları arasındaki yepyeni, gelişmiş ilişkinin her şeyi paylaşan sıkı kız arkadaşların ilişkisine benzediği sık sık öne sürülür. Anne kız sırları, dedikoduları ve kıyafetleri paylaşır (bunun kusursuz bir örneği "masalsı" Connecticut'ta geçen, Lorelai Gilmore ve kızı Rory'nin ilişkisini merkeze alarak sezonlarca süren *Gilmore Girls* dizisidir).[12] Asla gizlileri saklıları olamazmış, sanki bütün sırlar yemek masasında elden ele gezdirilen bir meze tabağıymış gibi. Kızımı evlat edinmek için ilk adımı attığımda doldurmamı istedikleri formdaki ilk soru şuydu: "Aile sırlarınız nelerdir?" Bu soruya cevap vermeyi reddettim (evlat edinme sürecimi durma noktasına getiren

[11] Freud, *The Future of an Illusion*, s. 12.

Beni bu diziden haberdar eden Miranda Carter'a ve onu beraber izlediğimiz gün için Margaret ve Lucy Reynolds'a teşekkür ederim.

pek çok andan biridir bu). Sonuçta bir aile sırrına hak ettiği saygıyı göstermek gerekmez miydi? Sosyal hizmet uzmanı gizleyemediği bir neşeyle bu soruya ne kadar lüzumsuz bilgilerle cevap verildiğini tahmin bile edemeyeceğimi söylemişti. Çocuk sahibi olma karşılığında aile sırlarını ele veren bir anne adayına hiçbir konuda güvenilemeyeceği aklının ucundan bile geçmemişti. Buradaki varsayım –ki süreç boyunca geçerliliğini korumuştu– zihinlerin ve yüreklerin denetlenmeye sonuna kadar açık olduğu, söylenebilecek ve söylenemeyecek şeyler arasında hiçbir sınır bulunmadığıydı. Gelgelelim bu sınırsız dünya tasavvuru, yurtdışından çocuk evlat edinmek isteyen kadınların önüne koyulan engellerle had safhada tezatlık sergiliyordu; sosyal hizmetler isteğinizi gönülsüzce kabul ederken bir yandan da yolunuzu tıkamak ve sizi yıldırmak için elinden geleni ardına koymuyordu çünkü öksüzleri, yani istenmeyen müstakbel yurttaşlar gibi görülen çocukları Birleşik Krallık'a getirmek, esas itibarıyla bir nevi göç sayılıyordu.

Kızımı Çin'den getirdikten sonraki aylarda –mutluluktan kendimden geçmiş halde olduğumu söylemek yetersiz kalır– onu gururla en eski ve sevgili dostlarımla tanıştırmak üzere Paris'e gittim ancak havaalanında durduruldum. Evlat edinme belgelerim yanımdaydı ve bebeğimin henüz kendine ait İngiliz pasaportu olmasa da benim pasaportuma kayıtlıydı. Evlat edinen bir anne olarak kabul edilmem için iki yıl ve sahip olduğumu tahmin bile edemediğim bir inat sergilemem gerekmişti. Yine de bu durum sınır görevlilerinin beni ülkeye almasını sağlamadı çünkü bebeğimi yasadışı göçmen olarak Fransa'da bırakmayı planlamadığımdan –yani terk edilmiş bir bebeği terk etmeyeceğimden– emin olamıyorlardı, zira onu bıraktığım takdirde ileride barınma ve çalışma hakkı talep edebilirdi (bebeğim henüz bir yaşında bile değildi).

Birkaç gün sonra İçişleri Bakanlığında, kimi Avrupa ülkeleri arasında serbest dolaşıma izin veren Schengen Anlaşmasından faydalanamayan Afrikalı ve Asyalı yolcularla beraber kuyrukta bekliyordum. Bu anlaşma mevcut göç krizinin tehdidi altındadır, sanki Schengen'in birebir şahit olduğum aleni ırkçılığına rağmen Avrupa sınırlarını yeterince etkili koruyamıyormuş gibi (sınırların korunması, AB'yi terk etmeye yönelik 2016 tarihli Brexit oylamasının merkezindedir). Sonunda adımı seslendiklerinde sıranın başına götürüldüm ve nice günlerdir o salonda beklediğini söyleyen Afrikalı ve Asyalıların aksine beyaz, İngiliz, iş güç sahibi, vergisini ödeyen bir yurttaş olduğum için öne alındığımı öğrenmek midemi bulandırdı.

Havaalanında görevlilere haykırmak geçti içimden: "Bu bebeğin geçmişini bilmiyorsunuz." Derken, benim de –tam olarak– bilmediğimi fark ettim. Hatta asla bilemeyecektim. Sebebi hükümetin tek çocuk politikası olsa da Çin'de bir bebeği terk etmek suçtu ve hâlâ suçtur. Düzgün bir emeklilik politikası olmadığından ebeveynler, gelecekteki eşi yaşlandıklarında kendilerine bakabilecek bir oğlan çocuğu arzular (çünkü evlenen kız evlat evden gider). Dolayısıyla, bazı istisnalar dışında, 1990'ların başında Çin'den evlat edinen bizler çocuklarımızın tarihini asla gün yüzüne çıkarmayı başaramayacak, onlara zaman içinde sınırlı bilgiler aktarabilecektik; öz ebeveynlerinin onları umarsızca terk etmek yerine azami özen göstererek, hatta tutuklanma riski alarak, onları hemen bulunabilecekleri halka açık bir yerde bıraktıkları gibi. Fakat genel itibarıyla kızım kendi geçmişinin hikâyesini bilmiyor ve her ne kadar muhakkak içinde ukde kalsa da bilemeyeceğini kabullendi.

Onun ve benim varoluş hikâyemiz, ikisi de bir göç masalı tarafından gölgelense de, birbirinden son derece farklı. Buna rağmen ikimizin de yüzleştiği şey –her anne-

nin, her çocuğun yüzleştiği şey– sırlarını kendiliğinden veya mücadele etmediğiniz sürece asla sunmayacak bir geçmiştir. Anneler ve kızlar birbirlerine her şeyi anlatamaz çünkü kendileri hakkındaki her şeyi bilmezler ki bunu hiç kimse bilemez: Kendi yaşamları, ailelerinin sırları veya aktarması müthiş zor bir yük gibi omuzlarında taşıdıkları tarih hakkındaki her şeyi bilemezler. Dolayısıyla annelere yönelik en gerçekçi olmayan talep, insanüstü bir özgüven sergilemeleri ve kendilerinden emin olmaları gerektiğidir.

Anne ve çocuğu arasındaki sohbetler zengin ve bir o kadar kestirilemez olabilir. Fakat alışveriş torbaları arasında oturmuş, besbelli cinsel hayatlarıyla ilgili detayları konuşarak kıkırdayan belirli bir sınıfa mensup anne kız imgesi, bence kendini aldatmanın bir türüdür ve zor dünyanın hakiki doğasını saklamakta kullandığı mutlu olma tembihiyle, o sahte neşeyle suç ortağıdır. Sanki anne ve kızın kaderinde, Winnicott'un bahsettiği, gereğince gaddar olmaktan çok korkan ve annesinden doğru düzgün faydalanmaya cesaret edemeyen çocuk gibi –itaatkâr bir çocuk gibi– davranmak vardır. Başka bir ifadeyle, özgüven bir lütuftur fakat bir annenin Batılı dünyanın tüketici güdümlü toplumlarında çocuklarına aşılaması istenen türde özgüven, genellikle yalan dolandan ibarettir.

Sorunlu diğer yönlerinin yanı sıra, mutlu olma nasihati sevinci düpedüz öldürür. Sevinç her zaman mümkün değildir. Kişiye dair her şey gibi bir nebze özgürlüğe dayanır. Annelerle ilintili sevinç –"annelik sevinci" denen şeyde olduğu gibi– yozlaşmış bir terim olabilir. Buchi Emecheta'nın 1979 tarihli, ironik bir isme sahip *The Joys of Motherhood* [*Annelik Sevinci*] kitabı Nijerya'daki çokeşli

bir kabilede, çektiği çileler yüzünden intihar etmeye yeltenen bir anneyle başlar.[13] Fakat sevinç bir ayrıcalıksa, size olup olmadığını denemek için giydiğiniz bir elbiseymişçesine, kendinizi hazırlayamayacağınız bir şeydir; öte yandan mutluluk, kendini zihinsel bir alışkanlık, canı gönülden dilenen, aranması ve elde edilmesi gereken bir ödül, bir başarı yahut sığınak olarak sunar.[14]

Bunlardan hiçbirinin sevincin radikal yönelimsizliğiyle, hele ki benim annelik deneyimimle uzaktan yakından ilgisi yoktur. Bebeğimi eve getirmemi takip eden günlerde, o uyuduğu sırada dinlenirken üzerimde yattığı hissiyle aniden uyanır, aslında içimde olduğunu hissederdim –ezici bir haz veren ve deliliğe çalan bir düşünce– ve hemen ardından yeniden uykuya dalardım. Yaşadığım şey, ters hamilelikti, zamanda geriye gidiyor, bebeğimi içime alıyor, daha doğrusu hakkı olan yeri elde ettiğini, bedenimin ve kan dolaşımımın içine süzüldüğünü hissediyordum. Bunun evlat edinen annelerin yaygın deneyimlerinden biri olduğunu bilseydim –gerçi böyle bir şeyi daha önce duymadığım gibi o zamandan beri de duymadım– mutlaka öylece uzanır, uyumaz, beyhude yere hayalimin gerçekleşmesini beklerdim.

Tersyüz ediliyordum. Bunun sevincin, bilhassa kendilik kabuğunu kıran annelik sevincinin başat vasfı olduğunu düşünüyorum. Üstelik sırf anneliğe has da değildir. Bir arkadaşım, evli âşığını bütün tutkusuna rağmen istemeyerek terk etmek zorunda kalmıştı çünkü 10 yılı aşkın zaman önce iki çocuğunu doğurduğundan beri tatmadığı bir hissi, bedenine rüzgârın vurduğu, her bir sinirinin

[13] Buchi Emecheta, *The Joys of Motherhood* (Oxford: Heinemann, 1979).

Mutluluk kavramı hakkında geçerli bir siyasal eleştiri için *bkz.* Sara Ahmed, *The Promise of Happiness* (Durham: Duke University Press, 2010).

elementler karşısında ham olduğu hissini ona yaşatacak denli yoğun sevişmelerden sonra gitmesine dayanamıyordu. Bu analojiye şaşmadan evvel, emzirmenin erotik yükünün anneliğin özenle saklanan sırlarından biri olduğunu hatırlayalım (Freud'un hayatta daha sonra deneyimlenen bütün cinsel hazların prototipinin, anne memesinde açlığını gideren bebek olduğu iddiasını da).

"Çocuk," diye yazar Simone de Beauvoir, "ancak tam bir çıkar gözetmeyişle başkasının mutluluğunu isteyebilen, karşısındaki varlık aracılığıyla yine kendine dönmeyip kendini aşabilen kadına sevinç getirebilir."[15] Gördüğümüz üzere, sevinç de Beauvoir'ın metinleriyle, hele ki annelik üzerine metinleriyle kolayca bağdaştırılan bir sözcük değildir. Fakat sahneye çıktığı ender zamanlarda da bu örnekteki gibi açıkça bir tür mülksüzleşme tasvir eder. Cinsel tutkuda, doğum yapmada veya anne olmada yaşanan sevincin uçucu olduğu söylenir; uzun süreli olmadığından değil, onu yalnız başka bir şeyden vazgeçerek deneyimleyebildiğiniz için. Fakat bu anne fedakârlığı fikrine benzemez, zira de Beauvoir'ın teşvik edeceği veya savunacağı son şeydir bu. Onun gözünde, bir annenin çocuğu için "her şey" olması, "her şeyi" yapması gerektiğine inanması ölümcül bir hatadır (bu aldanmanın öbür yüzü, çocuğunuzun sahibi olduğunuzu düşünmektir ki bu da anneyi mülkiyet hakkını sahiplenen bir erkeğe dönüştürür). En nihayetinde, Hz. Süleyman'ın adaletine göre gerçek anne çocuğu çekiştirip ikiye ayırmayı göze almaktansa onu talep eden tarafa bırakırdı; belki de çocuğu çekiştirmek, çocuğunu zaten kaybetmiş yaslı bir annenin kıskançlık dolu bir öfke krizi sırasında, çılgına dönmüş halde düşünebileceği bir şey olabilir.

---

[15] Simon de Beauvoir, *Le Deuxième sexe, folio II*, s. 385 (çev. s. 537) [a.g.y., *Kadın II, İkinci Cinsiyet*, s. 160].

De Beauvoir'ın elinde anneliğin kişinin kendine hâkimiyetine esir bir felsefenin sınırlarına eriştiği ve çözünmeye başladığı yere dönüştüğünü ifade etmiştim. Bu açıdan de Beauvoir anneliği bütün yazarlığın doğduğu yer gibi gören ve ona dair tasavvuru dünyanın sınırlarını fesheden Elena Ferrante'den çok da uzak değildir. Ferrante çocukken annesinin bir eş ve anne olmanın baskıları altında fiziksel ve zihinsel olarak parçalara ayrılmasını izlemiştir. Böylesi anları yakalar ve onları erotik, kozmik bir düş âlemine dönüştürür: "Ağaçların kımıltısız tepelerinden yaklaşan bir arı sürüsü; yavaş bir su akıntısında beklenmedik bir anafor kanatları sesli binlerce kelebeğin çok renkli sesleriyle oluşan bir patlama."[16] Fakat unutmamalıyız ki Ferrante'nin edebiyatında böyle esrime anlarını üretebilmesinin sebebi tam da bütün hatlarını yitiren ve uygunluğa darbe vuran –Ferrante annelerinin özel bir erişime sahip olduğu– bir dünyaya dalmasıdır.

Evlat edinmek, bütün bu sınırlar ve sahiplenme meselelerine kendine has bir boyut katar. Evlat edinen bir anne, çocuğunun sahibi olmadığını içinde bir yerlerde daima bilir; bunu bir ihtar, bir hakikat ve bir lütuf gibi görmüşümdür hep. Elbette herkes aynı görüşte değildir. Bir erkek arkadaşım yeni doğan oğlunu göğsüne bastırarak, "Nasıl yapabildin?" diye sormuştu bana. Biraz utanarak, "Ben DNA'mın devam edip yayıldığını, biyolojik mirasımı ve ona benzer şeyleri görmek istedim" diye eklemişti. Belki biraz talihsiz bir özgüvenle, "İyi ama," demiştim, "bir başkasının bebeğini büyütmek de bütün dünyanın DNA'sının parçası olmak demek. Ben ve kızım da biyolojiye ve dünyanın büyümesine sizin kadar dahiliz." Daha önce defalarca kez gördüğümüz üzere, esas soru kime

[16] Elena Ferrante, *Frantumaglia: A Writer's Journey*, çev. Ann Goldstein (New York: Europa, 2016), s. 100 [a.g.y., *Bir Yazarın Yolculuğu*, s. 99].

bağlı hissettiğiniz ve çizgiyi nereye çektiğinizdir. Evlat edinme sürecinde bizden rol yapmamız, bir noktada kendimizi bebeğimizin biyolojik annesi gibi hayal etmemiz istenmişti. Bir adam –genç karısı olan yaşlıca bir adam– bunu yapmayı reddetmişti. "Onun bizimle ne ilgisi var ki?" diye sormuştu. "Sonuçta bebeğini bırakmış. Onu neden düşüneyim veya beni neden ilgilendirsin?" Süreçte bulunduğum nokta sebebiyle bebeğimin çok büyük ihtimalle onu istemeyerek bırakmış bir anneden doğduğunu biliyordum. Ayrıca bir kız bebeğin terk edilmesiyle yüzleşirken, bir feminist olarak öfkeden gözümün dönmesi gerektiğini de biliyordum. "O anneyi her gün düşünüyorum," diye cevaplamıştım. Onun yaptığı sayesinde, –büyük bir sevinçle– hep olmak istediğim şey olan anne olmama rağmen, bu sözcükleri söylerken hissedebildiğim tek şey hüzündü.

Dünyanın iki ucundan iki ana odaklanarak sözlerimi tamamlıyorum.

1990'ların başında Los Angeles'taki Kaiser Tıp Merkezinde trans aktivist ve yazar Susan Stryker iki yana açtığı bacaklarının arasında doğum yapan sevgilisini kavrıyordu; sevgilisi Stryker'a öyle bir tutunmuştu ki bacağında morluklar oluşturmuştu. Stryker bir kadının bedeninden bir çocuğun çıktığını hissettiğinde, zihninin "gizli bir köşesinden karanlık, sözcüksüz ve davetsiz bir his yumağı" ortaya çıkmıştı.[17] Hastane çalışanlarının, anne, öz baba, ebe, annenin kız kardeşi, Stryker ve Stryker'ın –bir türheteroseksüel evlilikten olan oğlunun meydana getirdiği

[17] Susan Stryker, "My Words to Victor Frankenstein Above the Village of Chamounix," *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 1:3, 1994.

bu "küçük kabileye" mensup bireylerin birbirleriyle nasıl bir bağı olduğu konusunda en ufak bir fikri dahi yoktu. Stryker yeni doğumu müjdeleyen bilinç dönüştürme ritüeline, "ruhsal olduğu kadar tensel bu muazzam açılmaya," "gitgide mahremleşen adımlarla" katılırken bulmuştu kendini.[18] Eve döndüğünde "ıslanmış bir kesekâğıdı misali" aniden yırtılıp açılarak –açılma sözcüğü elzemdir– "yüzünün üstünde bir elek gibi kavradığı ellerinin arasından hayatının duygusal içeriğini döktüğünü" ifade eder.[19] Bu ıstırap, özellikle daha önce kendini bir oğul sahibi yapan eski evliliğine dair bir yas duygusundan kaynaklanmıyordur. Aynı zamanda "dalga dalga köpüklenerek taşan yalın bir sevinçtir" ve onu "en derinlerde yatanları serbest bırakmaya" iten, şimdiye dek gördüklerimizden pek de farklı olmayan bir topyekûn mülksüzleşme anıdır.[20]

Bu sıradışı metin, herkesin katılabileceği, kendini yitirip bulabileceği bir deneyim olarak kavranan doğum yapma anına bir övgüdür. Stryker bunu açıkça söylemese de böylesine coşkun ve acılı bir geçişi mümkün kılan, belki de transseksüelizmin radikal dezoryantasyonudur. Stryker, sıklıkla denk geldiğimiz, bilgisayarda rötuşlanmış, sterilize annelik imgesinden ve bu kitabın başlangıç noktası olan pekiştirilmiş sınırların dünyasından fersah fersah uzakta, anneliğin kurucu ediminde önemli olanın yaklaşabilme yetiniz olduğunu öne sürer. Başka bir ifadeyle, ideal bir dünyada herkes kendini anne olarak düşünebilme yetisine sahiptir; kendini büyük bir güçle ve hızla zıt yöne iten dürtülere rağmen.

Sindiwe Magona'nın romanı *Mother to Mother* [*Anneden Anneye*] (1998), farklı bir dünyaya ait olsa da anneler konusunda yine emsalsiz bir karşılaşma sunar. Mago-

[18] *A.g.e.*
A.g.e.
A.g.e.

na'ya en son, apartheid sırasında iş bulmak için bebeklerini terk etmek zorunda kalan annenin hikâyesinden bahsederken değinmiştik. 1993'te, apartheid'ın bitmesine en fazla bir yıl varken mücadeleci ve insan hakları eylemcisi beyaz ve genç bir Amerikalı olan Amy Biehl, Gugulethu kasabasında "Her yerleşimciye bir mermi!" nidaları arasında öldürüldü. Bu bölge halkında, hatta bütün ülkede büyük bir şoka neden oldu; gerçi Amy Biehl'ın ölümünün –ülkede öldürülmeleri asla gündem oluşturmayan siyahilerin aksine– müthiş bir öfke doğurması, açıkça beyaz olmasından ötürüydü. Gugulethu, Magona'nın kasabasıydı. Övgü toplayan ilk romanı *Anneden Anneye* cinayetle suçlanan bir delikanlının annesinin bakış açısından kurulmuştur ve Amy Biehl'in annesine hitap etmektedir. Magona, romanın adına ironik biçimde gizlenmiş o evcimen sıcaklığa asla yaklaşmaz (2017'de Amerika'da *From Mother to Mother: Recipes from a Family Kitchen* [*Anneden Anneye: Aile Mutfağından Tarifler*] adında bir yemek kitabı basılmıştı) ve sadece onun değil, bütün ülkelerin istikbali buna bağlıymış gibi, şu soruyu sorar: Birbirinden bunca farklı iki anne birbirini nasıl dinleyebilir veya bu iki annenin nasıl birbirine söyleyecek bir şeyleri olabilir?

Bu kitaptan bahsederek sonlandırmamın nedeni, eğildiğim pek çok temayı yoğunlaştırmasıdır. Anneliği, ırk eşitsizliği ve adaletsizlik tarihiyle yaralanmış bir maddi hayat bağlamına kararlılıkla yerleştirir (romanın tarihsel arka planı, Cape siyahilerinin 1958'de Gugulethu'ya sürülmesidir). Bir anneye kendi hatıralarını ve içsel zihninin giriftliğini sahiplenme hakkı verir; bu, oğlunu ne kadar sevse de ondan daima nefret etmiş olduğu gibi katlanılmaz bir düşünceyi içerse bile. Nefretinin birinci nedeni, oğlunun doğumunun ıstırabıdır –"bir köpekbalığının vahşi dişlerinin acısı"– ve bu sadece birkaç dakika sonra görülmemiş bir sevgi ve sevince dönüşüverir:

"Her yana sinen bir sersemleme... Katıksız ve yalın bir sevinç."[21] İkinci neden, eş ve anne olana dek tutkuyla arzuladığı eğitim alma isteğini yitirmesidir; çocuğunun babası tarafından terk edilince bu imkânsız hale gelmiştir. Anne karnına düştüğü andan itibaren oğlu Mxolisi katıksız bir kargaşadır: "kendini benim içime yerleştirmesi; önceki benliğimi insafsızca ve büsbütün yok etmesi."[22] (Böyle anlarda roman, Winnicott'un sıraladığı, bir annenin bebeğinden nefret etmesinin 18 nedeninin, siyasal ve ırksal bir boyut kazanmış, güncel bir versiyonu gibidir.)

Apartheid rejiminin zalimliğinin izini sürerken, oğlunun faili olduğu –ve onu iğrendiren– şiddete tarihin haysiyetini sunar. Fakat bir yandan da oğlunun dertli ruhunun izini sürerek hem tarihi hem de oğlunun emsalsiz ve şahsi rotasını sorumlu tutar (âdeta şunu söyler: bu, adaletsiz dünyanın sorumluluğu; fakat aynı zamanda benim). Oğlu "ırkının gazabının sivri oku"dur, keza bir polis baskını sırasında can dostlarına ihanet etmiş, iki oğlanın dışarı sürüklenip öldürülmesinin ardından iki yılı aşkın süre boyunca konuşmamıştır.[23]

Bu anne de yaşamının siyasi ikilemleriyle derinden bağlantılı bir muhaliftir. Hatta bu isteyeceği son şey olsa dahi, bu cinayet üzerinden, bir anne olarak hayatının kamusal doğasını kavrar. Apartheid rejimiyle işbirliği yaptığına inanılanların kasabada boğularak öldürülmesini hunharca eleştirir; bütün beyazların köpek olduğu savını reddeder. Bedeni, popüler tahayyülde kâh aşağılandığını kâh arıtılmak suretiyle yok edildiğini sıklıkla gördüğümüz anne bedeni, o doğum yaparken sayfada somutlaşır; bu, kulübesine yürürken oğlunun katil olduğu kafasına

[21] Sindiwe Magona, *Mother to Mother* (Claremont: David Philip, ve Boston: Beacon Press, 1998), s. 127.

A.g.e., s. 2.

A.g.e., s. 210.

dank ettiğinde –bir o kadar çarpıcı biçimde– tekrarlanır: "Ağır ağır, özenle, bedenim sıvıya dönüştü, onu sandalyeye akıtırken izledim kendimi."[24] Toni Morrison'ın *Sevilen*'inde Sethe'nin, köle olmasın diye öldürdüğü kızının hayaletini gördüğünde evin yanına koşarak idrarını yapmasını hatırlayın. Magona'nın önceki hikâyesinde sütünü yola akıtan anneyi hatırlayın. Ve Stryker'ı da hatırlayın; apayrı bir dünyada, yüzünü kapattığı elek misali ellerini.

Metin süresince anlatıcı kendi ve Amy Biehl'in annesi arasında bir diyalog muhafaza eder. Romanın *ta kendisi* bu konuşmadır:

> Senin kızın. Irkının kusurlu kefareti.
> Benim oğlum. Irkının iblislerinin sadık hancısı.[25]

Bir anne olarak görevi, kendi çocuğunun mirasını, aynı zamanda –insani ve insaniyetsiz engelleri aşarak– annesinin yüzüne baktığı o ölü çocuğun mirasını hatırlatmaktır. Romanın sonuna doğru, muhatabına daha da doğrudan hitap eder: "Peki söyle, Abla-Anne, şimdi oğlumun saklanmasına yardım mı edeyim? Onu polise mi vereyim? Bir avukat mı bulayım? Katledilen kızın için duyduğun acıyı hissetmediğim anlamına mı gelir bu? Ben senin düşmanın mıyım? Sen benim düşmanım mısın? Sana ne yanlış yaptım ... veya sen bana ne yanlış yaptın?"[26]

Elbette bu soruların cevapları basit değildir. Bu sahte bir uzlaşma değildir. Bu tarihsel ve siyasal kefaretle görevlendirilmiş bir anne değildir.[27] Fakat sırf bu soruları

---

[24] *A.g.e.*, s. 185.

A.g.e., s. 201.

A.g.e., s. 198.

Amy Biehl'ın ebeveynleri Linda ve Peter Biehl, kızlarını öldürmekten hüküm giyen adamla ve olay sırasında kalabalığın arasında bulunan iki adamla arkadaş olarak onlara kızlarının anısına kurdukları hayır kurumunda iş vermiştir. Bu hikâyenin

sorarak Magona, bu sayfalar boyunca yankılanan bir sorunu dile getirir. Böyle hikâyeleri bir anne olmanın olası anlamlarının ana akım cevaplarına ve annelerin birbirleri için bürünebilecekleri kimliklerin anlatısına nasıl sokmalı? Son olarak, annelerden tarihin ve yüreğin hatalarını düzeltmelerini talep etmek ve kaçınılmaz biçimde başarısız olduklarında onları cezalandırmak yerine, onların tarih ve yürek hakkında –bedenlerinin ve zihinlerinin derinliklerinden– söylemek istediklerini dinlesek ne olurdu? Muhtemelen bildiğimiz dünyanın sonu gelirdi fakat bence bu kötü bir şey olmazdı, özellikle anneler için.

---

bir versiyonu için *bkz.* Justine van der Leun, ***We Are Not Such Things: A Murder in a South African Township and the Search for Truth and Reconciliation*** (Londra: 4th Estate, 2016). Ayrıca *bkz.* Gillian Slovo'nun bu kitap üzerine makalesi, "The Politics of Forgiveness," ***Literary Review***, 445, Ağustos 2016.

KODA

Kızımı evlat edinmeye hazırlanırken, sosyal hizmet uzmanımı devasa kıpkırmızı kirazlarla baştan çıkarmaya çalışırdım; kirazlar kâselerinde öyle bir dururdu ki bana yöneltilen katı ve amansız sorulardan dikkatleri kaydırdığını ve bu soruları alenen sabote ettiklerini düşünürdüm (evlat edinme süreci, hata bulma misyonu denebilecek şeyi yepyeni boyutlara taşır). Daha sonrasında bu sürecin sizi asla hazırlayamayacağı ve onu faydasız olduğu kadar istilacı kılan iki şeyden birinin kaygı olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum; her bir iyi ve kötü gelişme karşısında sarf edilen "Aman Tanrım!"lar hem abes hem de hayatın kırılganlığıyla birebir uyumluydu. Diğer şeyse sevinçti. Meşhur bir hikâyede Teiresias bir kadının cinsel hazzının erkeğinkinden fazla olduğunu açığa çıkardığı için Hera tarafından kör edilir; hikâyenin bazı versiyonlarda bu Athena'dır. Zamanımızda anne olmak üzerine düşünüp buna dair günümüzde ve geçmişte yazılanları okurken bu hikâye geldi aklıma. Bu hikâyenin annelikle ilgili bir versiyonuna ihtiyacımız var ki bu versiyon anne olmanın muazzam hazzı, burada bahsedilen şeyleri ihmal etmeye gerek kalmaksızın ne suçluluk veren bir sır ne de haset zorbaların el koyduğu bir şey olurdu. Bilakis bu hikâye annelik tecrübesini her şeye değer kılma görevini sessiz sedasız yürütebilirdi.

TEŞEKKÜRLER

London Review of Books benden anneler üzerine bir metin yazmamı istediğinde hiçbirimiz, hele ki ben, bunun varabileceği noktayı tahmin edemezdik. Bu kitap, 19 Haziran 2014'te LRB'ta basılan "Anneler" adlı makalemin "yavrusu"dur. Dolayısıyla ilk teşekkürümü bu fikri bana sunan Mary-Kay Wilmers ve her zamanki titiz editörlüğü için Paul Myerscough'a sunmak istiyorum. Bu konunun bir kitap olabileceğine, hatta olması gerektiğine beni ikna eden Faber'dan Mitzi Angel ile Farrar, Straus ve Giroux'dan Eric Chinski'ye, özellikle de editoryal dikkati ve ilgisi için Mitzi'ye özellikle teşekkür ederim. Tracy Bohan temsilcim olduğu için çok şanslıyım ve amansız şevki, gözlem yeteneği ve kibarlığı için ona müteşekkirim.

Bu kitabı 2015'te Birkbeck Beşeri Bilimler Enstitüsüne katılma ayrıcalığına sahip olduktan sonra yazdım. Gösterdikleri dayanışma ve destekleri için Esther Leslie ve Madisson Brown'a teşekkür borçluyum. Sydney'deki Australian Catholic University'nin Sosyal Adalet Enstitüsüne yaptığım ziyaretler, kitap için kışkırtıcı bir entelektüel zemin sağlamıştır.

Cora Kaplan, Sally Alexander, Alison Rose ve Elizabeth Karlsen, müsveddenin bazı kısımlarını veya tamamını okuyarak, her zamanki gibi özenli fikirlerini ve içgörülerini benimle paylaştılar. Edith Hall ve Esther Eidinow'a 2. Bölüm hakkındaki yorumları için minnettarım. Bir hata varsa muhakkak bana aittir. Mia Rose kilit noktalarına ilham verdiği son bölüme elzem katkılarda bulundu.

İsimlerini vermediğim bazı arkadaşlarım ve tanıdıklarım, kitabın çeşitli kısımlarındaki anekdotları bana sağladı. Bunun bir dedektiflik etkinliğine yol vermeyeceğini umarak, isimlerini burada (hep söylendiği gibi, rastgele bir sırayla) anmak istiyorum: Lisa Appignanesi, Selma Dabbagh, Livia Griffiths, Katie Fleming, Monique Plaza, Lawrence Jacobsen, Braham Murray. Bir kişi bedenen ve ruhen bana öyle çok şey kattı ki ona minnettarım. Gillian Rose bu kitapta, yazmaya başladığımda hayal bile etmediğim denli çok yer işgal ediyor.

Bu kitap, her şeyin yahut çok fazla şeyin başlamasına vesile olan annem Lynn Rose ve üvey annem Jeanette Stone'a adanmıştır.

Londra, Temmuz 2017.

DİZİN

Aguilar, Grace 106
Aiskhylos 66, 69, 70
Alternamoms 92
Anna Karenina (Tolstoy) 145
Anne: Melek mi, Yosma mı? (Weldon) 129
Annem Sen Misin? (Bechdel) 119, 121, 123, 124
Antigone (Sophokles) 52
Arendt, Hannah 54, 86, 87, 180
Ariel (Plath) 180
Ayelabola, Bimbo 15, 16, 17, 22, 38, 42

Badinter, Elisabeth 45, 91, 92, 115, 116
Baird, Zoë 41
Balint, Michael 120
Baraitser, Lisa 89
Beard, Mary 51
Bechdel, Alison 119, 120, 121, 122, 123, 124
Beckham, Victoria 72
Belalı Aşk (Ferrante) 148, 158
Bell, Sean 53
Bell, Valerie 53
Benim Olağanüstü Akıllı Arkadaşım (Ferrante) 149, 157, 167, 171
Benn, Melissa 49, 129
Bernini, Gian Lorenzo 94
Bettelheim, Bruno 115, 116, 119, 121, 177
Biehl, Amy 199, 201
Bion, W. R. 128
Black Lives Matter 101
Blair, Tony 36
Bord de mer (Olmi) 76, 77
Bowlby, Rachel 68, 71
Brecht, Bertolt 22, 66
Brexit 17, 27, 54, 186, 192
Bromberg 151
Brüksel 24, 25

Cambridge Düşesi 84
Cameron, David 27
Carr, Gwen 53
Cazeneuve, Bernard 20
Ceasar, Julius 73
Cesaret Ana (Brecht) 22
Charlie Hebdo 25
Clift, Montgomery 18
Colley, Linda 49
Collins, Patricia Hill 41, 101
Cusk, Rachel 48, 87, 88, 89

Dahl, Roald 83, 84, 85
Daily Mail 17
Dalgalar (Woolf) 124
da Verona, Liberale 94
de Beauvoir, Simone 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 177, 186, 195, 196
de Jesus Ramos Hernandez, Maria 41
Demeter 47
de Milet, Thalès 90
Deutsch, Helene 95
Dobson, Ryan 62
Dobson v. Dobson 63, 64
Donne, John 34

Eichenbaum, Luise 89
Eidinow, Esther 51, 205
Elektra (Sophokles) 68
Emecheta, Buchi 193, 194
Esad, Beşar 24
Estonya 32
Euripides 52, 53, 55, 56, 57, 75, 76
Evans, Tanya 37, 39, 42, 45

Featherstone, Brid 130
Ferrante, Elena 71, 141, 142, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 196
Flaubert, Gustave 145
Frantumaglia (Ferrante) 71, 141, 145, 148, 149, 150, 151, 160, 164, 166, 167, 168, 172, 175, 177, 179, 196
Freud, Sigmund 75, 84, 108, 116, 120, 155, 159, 160, 176, 189, 190, 195

Galchen, Rivka 141
Garner, Eric 53
Garner, Margaret 99
Gilmore Girls 190
Ginn, Diana 38, 63, 64
Godard, Jean-Luc 153
Goff, Barbara 48, 50
Gorsuch, Neil 62
Green, André 70
Grenfell Tower 22
Guillimeau, Jacques 65
Güney Afrika 101, 183, 186

Hadid, Zaha 60
Haiti 22
Hall, Edith 50, 51, 56, 68, 77, 205
Hamlet (Shakespeare) 72
Harrison, Michelle 38
Hırvatistan 32
Hochman, Sandra 111, 113
Hughes, Ted 94, 180, 181
Hunt, Jeremy 27, 28, 36

Icke, Robert 68, 69, 70, 72

İkinci Cinsiyet (de Beauvoir) 136, 186, 195
İspanya 32
İtalya 32, 149, 175, 176

Jones, Lucy 165

Karanlık Kız (Ferrante) 149, 151, 155, 156, 159, 163, 165
Kayıp Kızın Hikâyesi (Ferrante) 151, 158, 159, 169, 170, 174
Kent, Nicolas 24, 25
Kerr, Deborah 18
Klein, Melanie 118, 127, 128
Kristeva, Julia 140
Kristoff, Nicholas 34

Lancaster, Burt 18
Laplanche, Jean 93, 94, 95, 168
Lawrence, Doreen 24
Lawrence, Stephen 24
Leadsom, Andrea 54
Lee, Hermione 104, 106, 108
Leve, Ariel 110, 111, 112, 120, 158
Lewis, Gail 43, 44
Loraux, Nicole 58, 75
Love, Courtney 96, 97

Macaristan 32
Madam Bovary (Flaubert) 145
Magona, Sindiwe 101, 102, 103, 198, 199, 200, 201, 202
Marcus Antonius 73
Markham, Violet 43
Mary, Kraliçe Anne 43
Masumiyet Çağı (Wharton) 104
Mateen, Omar 93
Matilda (Dahl) 84
Maxwell, William 171

May, Theresa 27, 54
McNish, Hollie 93, 94
McRobbie, Angela 26
Medea (Euripides) 56, 57, 75, 76, 77, 78, 98
Merkel, Angela 54
Meryem'in Tanıklığı (Tóibín) 23
Miller, George 100
Miller, Maria 30
Mitchell, Juliet 130
Mitchison, Naomi 95
Montefiore, Jan 94
Morante, Elsa 71, 148
Morrison, Toni 98, 99, 103, 201

Napoli Romanları (Napoli Dörtlemesi) 149, 151, 152, 155, 159, 170, 177
New Orleans 22
New York Times 34, 145
Norton, Caroline 39

Obama, Barack 62
Ofili, Chris 24
Olmi, Véronique 76, 77
Onfray, Michel 90, 91
Orbach, Susie 89

Parker, Rozsika 89, 90
Petersen, Lauren Hackworth 47, 51, 60, 73, 74
Plath, Aurelia 124, 125, 126
Plath, Sylvia 113, 121, 124, 125, 126, 156, 158, 165, 180, 181
Plutarkhos 58, 60
Polonya 32, 190

Riley, Denise 89
Roe v. Wade 62, 122
Rose, Gillian 206
Salzman-Mitchell, Patricia 47, 51, 60, 73, 74
Sandberg, Sheryl 26
Schengen 192
Sears, Martha 92
Sears, William 92
Sebald, W. G. 78
Sen Gittin Gideli (Ferrante) 147, 150, 151, 152, 160, 178
Shakespeare, William 51, 58, 59, 60, 65, 73
Shaw, Fiona 23, 182
Shaw, Stephanie 100
Shelley, Percy Bysshe 106
Shklar, Judith 24
Slovo, Gillian 24, 25, 202
Sophokles 68, 69
Stryker, Susan 197, 198, 201

Thane, Pat 37, 39, 40, 42, 45
Tóibín, Colm 23, 70
Tolstoy, Lev 145
Trump, Donald 61, 62, 101, 122

Uganda 75
Ulusal Sağlık Hizmeti (USH) 15, 16, 17

Vergilius 73

Waugh, Daisy 118
Welldon, Estella 129, 130
Wharton, Edith 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 138, 158
Williams, Lia 68
Wilmers, Mary-Kay 54, 88, 96, 205
Winnicott, D. W. 86, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 136, 147, 193, 200
Winterson, Jeannette 122
Woolf, Virginia 86, 87, 104, 121, 124, 129, 147, 188

Yıllar (Woolf) 86, 147, 188

Zinnemann, Fred 17